

ՀԱՅԿԱՎՈՐԻՆ

1966

FEBRUÁR

MŰVELŐDÉSI TÁJÉKOZTATÓ

BARANYA MEGYE TANÁCSA VB
MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLYA KIADVÁNYA

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

JÓZSA DÉNES PIROSKA, LIPPENSZKY ISTVÁN,
MÁNDOKI LÁSZLÓ, MÉSZÁROS BÁLINT, TIMÁR IRMA,
DR. VARGHA KÁROLY, VARGA TIBOR

SZERKESZTŐ:

LEMLE GÉZA

A CÍMLAPOT RAJZOLTA:

HORVÁTH OLIVÉR

A KIADÁSÉRT FELELŐS:

A MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLY VEZETŐJE

SZERKESZTŐSÉG:

BARANYA MEGYE TANÁCSA VB
MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLYA
PÉCS, SZÉCHENYI TÉR 9. TELEFON: 22-10.

MEGRENDELHETŐ A SZERKESZTŐSÉG CÍMÉN

Készült 900 példányban

63-5152 Pécsi Szikra Nyomda — F. v.: Melles Rezső

DR. SZEPES LAJOS

A NEVELÉSI ALAPELVEK ÉS MÓDSZEREK ALKALMAZÁSA A NEVELŐ MUNKA GYAKOLATÁBAN

Nemrégiben, a külső gyakorló iskolák 1—4. osztályában dolgozó kartársakhoz *kérdőívvel* fordultunk. A kérdőív felvázolt 6, a nevelő munka gyakorlatában előforduló *esetet, nevelési helyzetet*. A felvázolt esetek lehetőséget adtak a gyakorló pedagógusok *felfogásának, állásfoglalásának* a kifejtésére. Az élettel való kapcsolatukat érzékelteti az ilyen megjegyzés: „Nálam is előfordulhat. Igen gyakori eset. Én is így járok el.” stb.

Összesen 40 pedagógustól érkezett válasz.

A kérdőív azt is tudakolta, hogy *hányadik osztályt vezeti a nevelő és hány éve tanít*. Majd ezt kérdezte:

Mi a véleménye az alább felvázolt nevelési esetekről, helyzetekről, a tanító tényleges, vagy várható eljárásáról?

1. Egy kisfiú elkésve érkezett az iskolába. Édesanyja tanácsára azt mondta: „Késett az óránk.”

2. Egy kis elsősnel a tanító meglátja társa színes ceruzáját. Az osztály előtt súlyosan megdorgálja.

3. Egy jóeszű, de ingerlékeny és nyugtalan gyermeknek azt mondja tanítója: „Veled mindig baj van. Azért sem hívlak fel!”

4. Írás órán túlsúlyban ilyen kijelentések hangzanak el: „Nem szeretnék senkire rászólni!” „Ne löködj senki a társát!” „Ott hátul nem figyeltek és azért nem tudjátok leírni.”

5. Laci gyengén olvas. Társai felváltva gyakorolnak vele. Egy idő múlva észrevehető a javulás. „Látod, te is tudsz, ha akarsz. Csak akarni kell” — mondja nevelője.

6. Egy pedagógus a növendék fegyelemsértéseit az ellenőrző könyvbe írja.

A megkérdezett esetekről sok mondanivalója volt a nevelőknek. A válaszok alapján változatos, *sokrétű kép bontakozik ki nevelői eljárásaikról*, a nevelés különböző alapelveinek figyelembevételéről és helyes nevelési módszerek alkalmazásáról.

Mivel „*felvázolt*” és nem minden vonatkozásban konkrétan adott nevelési esetekről és helyzetekről volt szó, *gyakran éltek különböző feltételezéssel* és a feltételezett motivációs tényezők alapján nevelési szempontból általában *helyes megoldásokhoz jutnak*.

Egyes kérdések különösen nagy *visszhangra* leltek. Így a késéssel kapcsó-

latos eset, a nehezen nevelhető, nyugtalan gyermek, az ellenőrzőkönyv használata és mások. A következőkben ismerkedjünk meg néhány jellemző, pedagógiai tanulságokat magában foglaló válasszal. A válaszokból ragadjunk meg egy-két mozzanatot elemzés céljából és a kérdésre adott összes válasz alapján vonjunk le néhány pedagógiai következtetést.

Vegyük sorra az egyes nevelési eseteket, helyzeteket!

1. *Egy kisfiú elkésve érkezett az iskolába. Édesanyja tanácsára azt mondta: „Késétt az óránk.”*

Pedagógiai tapintatra, tudatosságra, *körültekintő nevelői munkára* mutat a következő válasz: „A késve érkező tanulót helyreküldöm és igyekszem mielőbb bekapcsolni az óra anyagába. Tízpercben négy szemközt megbeszélem vele a késés igazi okát.

Elmeséltetem, hogy mit csinált a felkeléstől az indulásig.

Rávezetem az őszinte válaszadásra. Észrevétem, hogy késésével társait is zavarta. A felnőtt sem késhet munkahelyéről. Édesanyjával elbeszélgetnék az esetről.”

Egy másik válasz több további, új szempontot vet fel. „Cselekedete utókövetkezményeire nem gondoló, féltő szeretetből eredő tanácsra gondolok inkább, mint szándékos hazugságra nevelésre. Lehet, hogy a nevelő addigi magatartása készítette erre az édesanyját. Talán szülői értekezletek vagy magánjellegű beszélgetések alkalmával elmulasztotta a nevelő megemlíteni, hogy — noha megközelíti a pontosságot —, mi nevelők is belátó, megértő emberek vagyunk bizonyos esetekben. A kapcsolatot azonnal fel kell venni az édesanyjával, rádőbenteni helytelen nevelési módszerére. A tanulók előtt pedig gyakran beszéljünk az őszinteségről, mint a legszebb emberi tulajdonságról.”

A következő válasz *egyoldalú*, a nevelő önmagát felmenti a nevelési tennivalók alól és a következményt egyszerűen a családra hárítja: „A szülő eljárása helytelen, mert hazugságra, felelőtlenre neveli a gyermekét. A hibáért vállalnia kell a következményt.”

Mi a nevelési tennivaló a fenti esetben?

Először is meg kell ismernie a nevelőnek a késés pontos okát, *körülményeit*:

a) ténylegesen késétt az óra? Ha nem, mi az igazi ok?

b) az édesanya csak ürügyül mondatta gyermekével?

c) mi készítette arra, hogy valótlan mondasson?

Talán *külső ok*: későn ébredt? Miért? Több gyermek indul iskolába? Lassú a gyermek? *Belső ok*: betegség, vagy hanyagság, fél az iskolába menni? Hozzájárult-e és ha igen, mennyiben a nevelő magatartása a késéshez? Ez összefügghet azzal, hogy milyen súllyal kezeli a késési eseteket. Tud-e különbséget tenni *egyszeri* indokolt, vagy elfogadható késés és *többszöri*, ismételt, indokolatlan, hanyagságból eredő késés között? Mit tesz, ha a gyermek őszintén megmondja: elaludtam?

Mit tesz a későn jövővel? Óráját megszakítva *oktat*: máskor ne késsél, a késéssel zavarod társaid munkáját, a felnőttek is pontosan mennek munkahelyeikre stb. Vagy egyszerűen: „Siess a helyedre” és óra után megkérdi a késés okát. Néha elég ennyi: „Igazán késétt?” Kis I—II. osztályos, érzékenyebb gyermek még később is elpirul, zavarba jön, ha a valótlan tudatában van és ezt kell megerősítenie.

A kisiskolás-kor ugyanis tipikusan *tekintélyerkölcsi*. Ez életkori sajátosság,

amit figyelembe kell vennünk a nevelési helyzet megoldásakor. A *kisiskolás* édesanyja szavait elfogadja, nem mérlegeli valótlan-e, vagy egyszerű tévedés. Különbösen a gyermeket magát is bántja, ha megsérti az iskola rendjét. Édesanyját és tanítóját egyaránt szereti. Mit mondjon? Megmondhatja-e az igazat? Ha valótlan mond, édesanyját is bajba sodorja. Az ilyen *konfliktus-helyzet* — különösen a gyengébb idegzetű gyermeket — súlyosan megviseli.

Az első teendő tehát a késés okának felderítése, körülményeinek tisztázása, „*pszichológiai oknyomozás*”. Nyilvánvaló, hogy a szülői ház részéről ez a „*segítségnyújtás*” helytelen. Nevelési szempontból a kényes esetek egyike. A gyermek egyéni megszegyenítésével nem oldható meg. Kettős irányú nevelő munkával lehet ellene küzdeni:

a) a *gyermekkel* és az *osztállyal* való beszélgetés (igazmondás kialakítása),
b) a *szülővel* való beszélgetés módszerével (családlátogatás alkalmával, továbbá szülők iskoláján, szülői értekezleteken beszélgetés ilyen témáról).

Az iskola a szocialista *eszmeiség* alapján *szocialista erkölcsre* (a jelen esetre vonatkoztatva igazmondásra, őszinteségre, becsületességre) nevel. A szóbanforgó esetben a családi „nevelőhatás” ezzel ellentétes irányú. Ebben az esetben nem érvényesül tehát a *nevelőhatás egységének* fontos elve. Ennek a gyermek és a szülő, de a társadalom is kárát vallja. Ezt kell megértetnie a szülővel a nevelőnek. Ilyen nevelés esetén a gyermek könnyen a szülővel szemben is hazug, képmutató lesz.

Az iskola pontos, rendszerető, törvényt — szabályt tisztelő, becsületes állampolgárokká akarja nevelni a gyermeket. Ehhez a nevelőnek meg kell nyernie a szülőket. A nevelőhatások egységének elve alapján kell a cél érdekében a legalkalmasabb eszközöket, *módszereket* alkalmaznia. (Példamutatás, beszélgetés, gyakorlás, ösztönzés).

2. *Egy kis elsősnél a tanító meglátja társa színes ceruzáját. Az osztály előtt súlyosan megdorgálja.*

A felvetett esetre *differenciáltan* válaszol az egyik nevelő:

„A kérdésben nyilván az eltulajdonítás esete van feltételezve. A nevelő eljárás attól függ, hogy az adott tanulónál *egyedüli*, vagy *ismétlődő* esetről van-e szó. Előbbi esetben a nyilvános megdorgálást elítélem. Helyette négy szemközti beszélgetést alkalmaznék. Ismétlődő esetben is csak akkor tartom megengedhetőnek, ha valamennyi más eljárás érzéketlenül hat a tanulóra.”

Mélyebb *pszichológiai oknyomozást* és *dialektikus szemléletet* tükröz a következő válasz: „Egyéni beszélgetést alkalmaznék. Meggyőződnék arról, hogy *mi volt tettének indító oka*. Óvodában minden játékot mindenki használhatott és úgy gondolja, hogy a színes ceruza is mindenkié. Vagy tudja már, hogy a máséhoz nem nyúlhat, de mivel neki nincs, azért vette el. Vagy egyszerűen megtetszett és azért. Csak az ok kivizsgálása után magyaráznám meg, miért nem teheti ezt. Mint a gyermekkel kapcsolatos nevelési feladat: a szülővel is beszélnek.”

Ez a válasz *helyesen* látja a problémát. A kis elsősnél még gyakran tapasztalható, hogy nem alakult ki nála, vagy nem szilárdult meg benne a személyi tulajdon fogalma. Általában még *nincsenek kialakult erkölcsi fogalmai, képzetek*. A pedagógusnak kell az első osztálytól kezdve tervszerűen, tudatosítani az elemi-erkölcsi normákat, szabályokat (enyém, mienk, másé, helyes, helytelen), majd gyakorlattal, szoktatással kell erkölcsi magatartásukat és tulajdonságaikat formálnia, alakítania.

Mi történhetett az adott esetben? Mi volt a kisgyermek cselekedetének oka? Elfejtett visszaadásról, kérdés nélküli ceruzahasználatról, vagy vélet-

len elkeveredésről, esetleg szándékosságról, tudatos elvételről van-e szó? Adott esettől függően, továbbá attól függően, hogy első esetben, vagy többször fordult elő, más-más az eljárás. Figyelembe kell venni azt is, hogy az ilyen kisgyermek még erősen az *érzelmeik* befolyása alatt áll. Szeretné, ha neki is lenne olyan, amilyen másnak van. Különösebb szándékosság, megfontolás nélkül használja társa iskolaszereit, ha neki nincs, vagy otthon felejtette.

A pedagógus a gyermek ismeretében, életkörülményeinek, családi helyzetének ismeretében válassza meg a szükséges eljárást. *Szép szóval, beszélgetéssel* sokkal többre megy, mint dorgálással. Ha azonban *szándékos eltulajdonítás és ismételt eset* áll fenn, akkor a szülővel való együttműködés nélkülözhetetlen. A *körülményektől függ* tehát, hogy *milyen eszköz, módszer* alkalmazható. Néha elég, hogy a pedagógus ezt kérdezze: Kinek a ceruzájával írsz? A gyermek viselkedéséből, válaszából tisztán láthat. Az eset megítélésénél figyelembe kell venni tehát a gyermek *életkori sajátosságait* és döntően a *pozitívumokra támaszkodás elvére* kell építeni. Ennek megfelelően kap helyet a *módszerek között*, a beszélgetés, példamutatás, gyakorlás, adott esetben a büntetés, pl. rosszallás kifejezése, vagy más formában.

3. *Egy jószívű, de ingerlékeny és nyugtalan gyermeknek azt mondja tanítója: „Veled mindig baj van. Azért sem hívlak fel”.*

Helyesen látja a választ: „Ezzel nem fog megjavulni. Még nyugtalanabb és ingerlékenyebb lesz esetleg. Tanulmányozni kell a személyiségét. Mi az oka ingerlékenységének, nyugtalanságának? Ezt kell orvosolni.

Egy további válasz a *tennivalókat* is körvonalazza: „A gyermekből nagyfokú passzivitást válthat ki, vagy még nyugtalanabbá, figyelmetlenebbé válik. — Ez a gyermek több figyelmet, nagyobb munkát igényel a nevelő részéről. Feladat: *figyelmének lekötése, állandó foglalkoztatása* oly módon, hogy az érdekelje is őt. Keresni kell ingerlékenységének, nyugtalanságának *okát*. Ezt *külső és belső tényezők* egyaránt kiválthatják. Ha megtaláltuk, az orvoslás már könnyebb feladat lesz.”

A kérdésben a *nehezen nevelhetőség egyik esetével* állunk szemben. Ezt a válaszok többsége helyesen felismeri és ennek megfelelően helyes bánásmódot, módszert alkalmaz. Az ideges, túlérzékeny, túlmozgásos gyermekkel kapcsolatban külön hangsúllyal vetődik fel az *egyéni különbségek* figyelembevétele, az *egyéni bánásmód elve*.

Mi tehát a *nevelési teendő*?

Megkeresni és megszüntetni az ingerlékenység, nyugtalanság *okát*. Ez lehet külső vagy belső. *Külső okok*: keveset alszik, nevelési hibák, mindent megengedés vagy megtiltás, feszültség az otthoni légkörben stb. De lehet *belső* idegrendszeri, öröklésből eredő ok, vagy hormonzavar stb. Ilyen esetben szakorvoshoz kell fordulni. Figyelembe kell vennünk továbbá azt is, hogy állandó vagy időszakos jellegű nyugtalanságról van szó. Milyen helyzet, körülmény váltja ki?

Az adott körülményeknek megfelelően kell megválasztanunk a *célravezető módszereket*. Pl. sürgősen családlátogatást végzünk az otthoni körülmények, a családi légkör megismerése céljából. Merőben helytelen eljárás lenne a gyermek túlzott mozgásigényének visszaszorítása. Ilyen módszerrel a gyermek dacossá, zárkózottá válik, vagy rossz irányba fejlődik. Helyette hasznos munkával, feladatmegbízással, foglalkoztatással kell őt a közös munkába bekapcsolni. Ha jól felel, dicsérjük meg és a *sikerélményt* használjuk fel a kívánatos *gátlások* kiépítéséhez. Gyakran célravezető egy ilyen kis megjegyzés: „aki szépen jelentkezik, azt hívom fel.”

4. Írás órán túlsúlyban ilyen kijelentések hangzanak el: „Nem szeretnék senkire rászólni. Ne löködjön senki a társát. Ott hátul nem figyelték, és azért nem tudjátok leírni.”

Hogyan látják gyakorlott pedagógusok a fenti nevelési helyzetet? Egy válasz: „Ne csak tiltással, a figyelmetlenek szólításával igyekezzek rendet teremteni. Többet használ, ha az óra elején elmondom, hogy *mit kívánok* és óra közben *megdicsérem azt, aki szépen ül*, igyekszik *szépen írni*. Ez legtöbbször használ. Mindenki igyekszik dicséretet kiérdemelni. Ha kell, név szerint megszólítom a tanulót.”

Egy másik válasz: „Helyette ezt mondanám: Mindenki figyeljen az írására, hogy szép legyen. Ha a gyermek az írásra koncentrálna, nincs ideje beszélgetni. Lehet, hogy ott hátul olyan gyermek ül, akinek *gyenge a szeme* és azért nem figyel. Nem látja, hogy mit írjon. Így kénytelen, „nem figyelni”. A tanító ellenőrizzé tanítványai látását, hallását. Ha gyengének találja, ültesse az első padba a gyermeket és a szülőt figyelmeztesse, hogy gyermekét vigye szakrendelésre. Így ez az akadály elhárul”.

Hogyan *értékelhetjük* az adott nevelési helyzetet?

Az írás óra *készségfejlesztő óra*. Ez magában foglalja a monotónia veszélyét, ami a kisiskolások mozgékonyágával, életkori adottságával ellenkezik. Írás órán nagyon sok apró mozzanat (betűalakítási, kapcsolási mozdulatokat) beidegzését kell elvégezni. Ennek fő módszere a *gyakorlás*. A gyakorlás ezúttal oktatási és egyúttal nevelési módszer is, mert a jártasság, készség fejlesztése mellett pontosságra, figyelemre, fegyelmezett magatartásra nevel.

Mi a *nevelő teendője*, ha nyugtalanságot tapasztal?

Keresse meg a nyugtalanság előidéző *okát*. Ilyen lehet pl. szorosan ül a gyermek, a láb nem éri a padlót, nem lát jól, két mozgásos tanuló ül egymás mellett, nem látják a tanító írását, nem hallják szavait. Így egyik-másik tanuló lemarad.

Milyen *módszerrel* segíthetünk a fenti nehézségen? Írás órán hangsúlyosan érvényesüljön a *nevelő vezető-szerepének* és a *növendék önállóságának*, a *tudatosság* és *aktivitás*, a *pozitívumokra támaszkodás*, a *tervszerűség* és az *egyéni bánásmód* alkalmazásának elve. Mindez helyes *óraszervezéssel* és *vezetéssel* megvalósítható. Ügyeljünk a helyes testtartásra, ülésre, a szükséges írószerek előkészítésére. A ritmusos írás, ütemezés alkalmas a monotónia megszüntetésére. A tanulók aktív bevonása, egyéni bánásmód, pszichés motívumok hangsúlyozása (pl. verseny: kié lesz szép, a gyengék serkentése, dicséret alkalmazása, sikerélmény biztosítása) is nagyon jelentős. Kerüljünk minden zavaró hatású megjegyzést. Esetenként helyesebb, ha a tanító odamegy a tanulóhoz és úgy szünteti meg a nyugtalanság okát. De elhangozhat általános figyelmeztetés is.

A *szocialista nevelés pozitív irányú*, serkent, cselekvésre, tevékenységre készítet. Általában nem a tiltó, elmarasztaló jellegű, hanem inkább a serkentő, buzdító megjegyzéssel érünk jobban célt. Hurlock és mások kísérletei meggyőzően bizonyítják, hogy az ösztönzés milyen serkentő erő. A tanulókkal való egyéni bánásmód ezt különösen indokoltá teheti. A szocialista pedagógia gyakran alkalmazza az ösztönzést, szemben a régi neveléssel, amely főleg büntetésre alapozott.

5. *Laci gyengén olvas. Társai felváltva gyakorolnak vele. Egy idő múlva észrevehető a javulás.* „Látod te is tudsz, ha akarsz! Csak akarni kell!” — mondja nevelője.

A válaszok — bizonyos árnyaltsággal — *helyes felismerést* tükröznek. „Szerintem ez helyes módszer, én is alkalmazom.”

Egy másik válasz: „Az önbizalom felkeltése, vagy fejlesztése különösen *gyenge képességű* tanulóinknál fontos. Helyes tehát az elismerést és buzdítást tükröző két mondat. — Nem szabad azonban megfélemlíteni a sikerélményhez hozzásegítő társakról sem. Nyilvános dicséretben részesítem őket és azt, akivel foglalkoztak. Így válnak igazi *közösségi gyermekekké*.”

A *közösségi nevelés* perspektívájába állítja a nevelési helyzetet a következő válasz is: „Kisdobosoknak szép feladat. De nemcsak a tanulót dicsérem meg, hanem azokat a kisdobosokat is, akik vele foglalkoztak.”

Az ösztönzés egyéni motivációs hatását *félreismeri* a következő válasz: „A javulás Laci *társainak* köszönhető. Ezért helyesebb lett volna őket megdicsérni a segítségért. Laci pedig ezután is igyekezzék tanulni.”

Amint látjuk, a válaszok többsége helyesen ismeri fel *Laci erőfeszítéseit*, de ugyanakkor az eredményben értékeli *a társak segítségét is*. Ebben a megfogalmazásban: kisdoboshoz méltón cselekedtetek, — *az eszmeiség elve*, továbbá a *közösségi nevelés és egyéni bánásmód* dialektikus egysége jut kifejezésre. Ezen kívül a válaszok hangsúlyozzák a *pozitívumokra* támaszkodás elvét.

A *módszerek* közül a fenti esetben különösen a *dicséret, ösztönzés és a gyakorlás* (úgy is mint munkakészség, az olvasási készség fejlesztése és úgy is, mint az akaraterőfejlesztés eszköze) jelentős. A többség helyes indoklással egyaránt dicséretben részesíti Lacit és társait.

Az *elismerés, sikerélmény* a gyenge képességű tanulóknál különösen fontos motiváló tényező. Az elismerés szükséglete mint ok és cél további erőfeszítésekre ösztönöz, az akarat cselekvést fejleszt. Viszont ha a dicséretet csak Laci társai kapják, az lehangoló, megszegyenítő számára. Helyesen akkor járunk el, ha a gyermek elé további célokat, perspektívát állítunk.

A gyenge képességű tanulók teljesítményében sokszor több energia rejlik, mint egy kitűnő tanulóéban. Meltányoljuk tehát teljesítményét, plafonját. Az adott esettel kapcsolatban felvetődhet: *mi Laci gyenge olvasásának az oka?* Ennek lehetnek külső, vagy belső okai. Lelkiismeretes, de gyengébb képességű tanulóknál sok gyakorlással ezen segíthetünk. Sokszor az agykéreg *analizáló szintetizáló* tevékenységében, vagy a *motorikus* tevékenységben keresendő a hiba. Természetesen a gyenge olvasásnak sok más, egyéb oka is lehet (lustaság, hanyagság, a kötelességek elhanyagolása stb.).

6. *Egy pedagógus a növendék fegyelemsértéseit az ellenőrzőkönyvbe írja.*

Az eset a nevelés egyik eszközének *helytelen, egyoldalú használatát* exponálja. A válaszok sokrétűek, differenciáltak, a kérdés egy-egy vonatkozását ragadják meg.

Így pl.: „*Kisebb fegyelemsértéseit* beírom, de a *nagyobbakat*, amik vitára adnak alkalmat, minden esetben *személyesen közlöm* családlátogatáskor, fogadóórán.”

Jó pedagógiai felkészültségre és helyes nevelői gyakorlatra mutat a következő válasz: „Helyes óravezetéssel a fegyelmeztlenkedéseket csökkenteni lehet. Ami előfordul, az megoldható az iskolában is. Akinél sokszor megtörténik, annál nem árt a szülőt értesíteni. Ha a figyelmeztetéseket gyakran alkalmazzuk, elveszti jelentőségét.”

Egy másik válasz a *lehetséges következményekre utal*: „Ezt a módszert nem tartom helyesnek. Különösen akkor, ha olyan szándékkal történik, hogy a *szülő büntesse* a gyermeket iskolai fegyelmeztlenségeiért.”

Ezt a gondolatot *továbbviszi* a következő válasz: „Az állandó beírásra a szülő vagy reagál, vagy nem. Esetleg úgy, hogy a gyermeket *minden esetben jól megveri.*”

Hadd idézzük ezzel kapcsolatban *Makarenko* szavait: „Jól ismerik valamennyien a régi, elavult, sablonos normát, amikor a tanár maga elé citálja a szülőket és azt mondja nekik: az önök gyermeke ezt, meg ezt tette. A szülők a tanár szemébe néznek és azt gondolják: ugyan mit is csináljanak ők, a szülők a gyerekekkel. A tanár pedig jóságos arcot vág és azt mondja: persze, megverni azért nem kell a gyermeket. Az apa haza megy, a tanár senkinek sem szól az egész ügyről, de mélységes titokban, még a feleségének sem bevallva azt gondolja magában: *mégis csak jó lenne, ha elnadrágolná azt a kölyköt.* Nos minálunk ez az álláspont túrhetetlen, mint a képmutatásnak minden egyéb formája.” (Összes művei V. kötet. 302 oldal. Munkám tapasztalataiból).

Végül *kiemelés* céljából idézzünk egy másfajta választ: „Én az ellenőrzőkönyvbe legtöbbször *a jót szoktam beírni*”. A válasz optimista pedagógiai szemléletre, helyes gyakorlatra mutat.

Az ellenőrzőkönyv az iskola és a család közötti *kapcsolattartás* eszköze és ne elrontója legyen. *Mi kerüljön az ellenőrzőkönyvbe?*

A pedagógiai munkát érintő *lényeges nevelési problémák*. Pl. a gyermek nyugtalan, ideges, fáradtnak látszik, tiszteletlen, durva társaihoz. Természetesen mindez hosszabb megfigyelés után azzal a céllal, hogy felderítsük, majd elhárítsuk a hiba okát.

Semmiképp se legyen azonban az ellenőrzőkönyv *büntetőkönyvjellegű, bűnlajstrom*. A nevelő a fegyelemsértések felsorakoztatásával nem éri el a várt eredményt. Vagy a szülőre kívánja hárítani a büntetést? Ami nem egyszer közvetve a testi fenytés alkalmazását jelenti. Ilyet azok a nevelők tesznek, akik tehetetlenek, *nem ismerik a szocialista pedagógia elveit, fegyelmezési módszereit*. A tanulói fegyelmezetlenség gyakran a nevelői munka fogyatékoságainak vetületeként jelentkezik. Az ilyen bejegyzésekre: „zavarja az órát, sokat beszélget, közbeszól” — önkéntelenül felvetődik a kérdés, hogy *miért*.

Az ellenőrzőkönyv segítse a nevelőmunkát. *Erősítse a gyermek nevelési helyzetét*, ezért az elismerésnek, dicséretnek, ösztönzésnek éppúgy helye van benne, mint a megoldást kívánó pedagógiai problémáknak.

Esetenként azonban *nem pótolhatja a személyes kapcsolatvételt*, ami a nevelőhatások egysége érdekében nélkülözhetetlen.

Még nagyon sok értékes, pedagógiai képzettséget és helyes gyakorlatot tükröző választ ismertethetnék. Úgy gondolom azonban, hogy az idézett válaszok és elemzés elegendő ahhoz, hogy meggyőzően bizonyítsa: *csak a nevelés alapelveire támaszkodva, a leginkább célravezető módszerekkel érhetjük el a különböző, bonyolult nevelési esetek, helyzetek, jelenségek helyes megoldását.*

A szocialista pedagógia *nem ad kész recepteket, hanem elveket tár fel* és rámutat a nevelés sokoldalú összefüggéseire.

Ezt a gondolatot *Makarenko* más helyen így fejezi ki: „Nincs dialektikusabb tudomány, mint *a pedagógia . . . alkalmazása függ a körülményektől, az időtől, az egyén és a közösség sajátosságaitól, az alkalmazó személy tehetségétől és felkészültségétől, az éppen kiaknázható lehetőségektől.*”

A nem ritkán tapasztalható *sablonos, adminisztrációban kimerülő „pedagógiai” munkával* szemben *Makarenkonak* ezt a gondolatát érdemes *megszívlelnünk* és a nevelő munkában *megvalósítanunk*.

ZUKOVITS IMRE

A JÁTÉKOSSÁG, A CSELEKEDTETÉS, AZ ÉRZELMI MOTIVÁCIÓ ÉS AZ ISKOLAI OKTATÁS

Az iskolai oktató-nevelő munka eredményességét kívánja elősegíteni az a minisztériumi rendelkezés, amely lehetővé teszi a gyakorlati foglalkozások, a rajz, az ének-zene és a testnevelés szakosított oktatását az általános iskola 3. és 4. osztályától kezdve.

A rendelkezés nyomán egyre több olyan nevelő tanítja e tantárgyakat az általános iskola alsó tagozatában, akiknek előzetesen nem volt közvetlen tapasztalatuk a 6—10 éves tanulók oktatásában.

A szakosított alsó tagozati oktatásban és az általános iskolák 5. osztályai-ban általában nehézséget jelent az osztályrendszerű oktatásról a szakrendszerű oktatásra való áttérés.

Az ilyen osztályokban tanító nevelők segítségével szeretnék áttekintést adni néhány olyan nevelés- és gyermeklélektani problémáról, amelyek szorosabb kapcsolatban vannak a tanulók öntevékenységgel és aktivitásával.

A játékoság.

Az iskolába lépés időpontjáig a gyermek életében uralkodó tevékenységi forma a *játék*, amely a testi és a szellemi fejlődés feltételeit biztosítja. Az iskolát megelőző óvodai foglalkozások kerete is játékos, a foglalkozások tartalma legtöbbször maga a játék.

Az iskolába lépés nem lehetséges átmeneti szakasz nélkül. *A játék és az iskolai munka, a tanulás között fokozatos átmenetet kell alkalmazni, hogy elkerülhessük a fejlődésbeli zavarokat, töréseket.*

Az alsó tagozatban a *játékoság* alkalmazása mint *aktivizálási eszköz* szerepel az ismeretszerzésben, az iskolai munkában.

Pl.: az első és második osztályban az agyag, illetve papírmunkák munkafogásait sokkal gyorsabban sajátítják el a gyermekek, ha azokat valamilyen játékos tevékenységhez kapcsoljuk.

A harmadik osztályban a fonalmunkák tanításában lehet eredményesen felhasználni a játékos elemeket. Pl.: a zsinag használata c. tantervi anyag tanítását, a tanult csomózások gyakorlását, igen jól lehet kapcsolni a különböző sze-

repjátékokhoz, amelyeket a kisdobos foglalkozásokon is alkalmazhatunk. Így biztosíthatjuk a tantervi anyag gyakorlását, illetve gyakorlati alkalmazását.

A 3. és 4. osztályban az óráknak játékos elemeket tartalmazó megszervezése, mint motiváló tényező, járulhat hozzá a manuális, — technikai aktivitás magasfokú megvalósításán kívül az intellektuális aktivitás (a figyelem, az érdeklődés, a képzelet, a gondolkodás, stb.) fejlődéséhez.

Nem szabad azonban elfeledkezni arról, hogy a játékoság igénye nem korlátozódhat csupán az alsó tagozatra. Természetesen, a felső tagozatban egyre csökkenő mértékben alkalmazzuk a játékos elemeket az oktató munkában. Eredményesebb lesz a munkánk, ha pl. az 5. osztályban a fémlemez munkák tárgyi formáit úgy tervezzük meg, hogy az elkészült munkadarabok egyúttal alkalmasak legyenek játék-eszközöknek is.

A játékoság helyesen alkalmazva:

- kielégíti a gyermekek meglévő mozgásszükségletét,
- működteti a tanulók reprodukív és alkotó képzeletét.

A mozgásos elemeknek az alsó- és a felsőtagozatban egyaránt nagy szerepük van az aktív figyelem felkeltésében és fenntartásában. Az aktív figyelem biztosítását segíti elő a tanulók játékos beleélése is.

A képzelő-erő felhasználása és fejlesztése fontos feladata az iskolai munkának. A képzeletre gyakran kell támaszkodnunk az iskolai ismeretszerzésben. A felnőtt ember eredményes munkájának is egyik feltétele az alkotó fantázia.

Nem szabad azonban szem előtt tévesztenünk, hogy *a játékoság nem öncél, hanem eszköz az oktató-nevelő munka céljainak megvalósításában.*

A játékos elemeket csak olyan mértékben alkalmazhatjuk az általános iskolai oktatásban, ameddig fokozza tanulóink aktivitását és elősegíti tevékenységüket.

A cselekedtetés és a szemléletesség.

A tanulóknak a tanulási órán való cselekedtetése nagy jelentőségű a közvetlen megismerési folyamatokban.

A gyermek gondolkodása az iskoláskor kezdetén főleg *cselekvő-szemléletes* jellegű. A különböző mozgások, cselekvések, szakadatlan kapcsolatban tartják a gyermeket a környezetével. Ennek a megismerés szempontjából az a jelentősége, hogy a megszakítás nélküli érzékelési folyamatokat szakaszokra bontják és ugyanakor összekapcsolják a minőségileg különböző érzékeléseket. Pl.: a látási és tapintási érzékelést stb.

A tárgyakkal való manipuláció, a mozgásosság, az egyes munkaeszközök használatának elsajátítása elősegíti a tanulók értelmi erőinek (megfigyelés, emlékezés, képzelet, gondolkodás) fejlődését is. Könnyebben sajátítja el a tanuló az anyagot, ha nemcsak figyel, befogad, hanem cselekszik is.

Tehát a *cselekedtetés* pedagógiailag helyes alkalmazásban, *elevenebbé, élet-szerűbbé teszi óráinkat*, ami fokozza növendékeink hajlamát a cselekvésekre.

A cselekedtetés, a gyakoroltatás kettős alkalmazása — a konkrétól az absztraktig és az absztraktól a konkrét felé haladva — mint az egyes műveletek gyakoroltatása és azoknak a különböző helyzetekben való alkalmazása nyomán valósul meg az elmélet és a gyakorlat kapcsolata tanulóink cselekvéseiben, tevékenységében.

Az elméleti ismeretek aktív feldolgozását és eredményes elsajátítását segíti elő, ha az anyagot sikerül „életközelségbe” hozni. A tanulót elsősorban az ragadja meg, érdeklődését az kelti fel, tehát az aktivizálja és készíti a különböző munkatevékenységek elvégzésére, ami tapasztalataival, életével közvetlen kapcsolatban van. Ennek az életközelségnek a megvalósítását segíthetjük elő pl. a jól szervezett és gondosan előkészített üzemlátogatásokkal, tanulmányi kirándulásokkal, termelőszövetkezetek megtekintésével. Az ilyen alkalmakkor szerzett élményeknek és tapasztalatoknak a felidézése az órák megfelelő részében mindig fokozzák a tanulók érdeklődését az adott ismeretek elsajátítása iránt.

Akár a jártasságok és készségek kialakítását, akár a különböző elméleti ismeretanyagok feldolgozását vizsgáljuk, a szemléletes oktatás alapvető követelményként jelentkezik minden nevelő számára.

A tanulók gondolkodása az alsó tagozatban főleg konkrét, képszerű. Fokozatosan, a fejlődés útján tér át az elvont fogalmi gondolkodásra.

A második jelzőrendszeren alapuló fogalmi gondolkodásra való áttérést, az absztraháló és generalizáló képesség kialakulása és fejlődése teszi lehetővé. A folyamat legdöntőbb pszichológiai mozzanatai: a céltudatos észlelés, vagyis a megfigyelés, valamint a beszéd. A megfigyelés lényegében a gyermek első elméleti tevékenysége, amellyel elválasztja környezetétől a megfigyelés tárgyát. Így „kiemeli” a tárgyat a környezetéből. A „kiemeléssel” megteremti az összehasonlítást, absztrahálást, általánosítást lehetőségét.

Az iskolás korban fokozódik a tárgyi érdeklődés, a megfigyelésre irányuló szándék, a korábban uralkodó szubjektív érdeklődéssel szemben. Ezt a jelenséget használhatjuk fel pl. a gyakorlati foglalkozások tanításában a különböző tárgyi formák, műveletek, munkamozzanatok, jelenségek és folyamatok bemutatásakor, a szemléltetéskor. A szemléltetés, a bemutatás, mint módszer, a szemléletességnek, mint didaktikai alapelvnek egyik alkalmazási formája. Az oktatási folyamatot nagy mértékben élénkíti a szemléletesség és így segíti, aktivizálja a tanulók gondolkodását. A szemléltetés azonban csak akkor lehet eredményes, ha a növendékek aktívak a megfigyelések, elemzések, összehasonlítások, általánosítások és a gyakorlások során. Arra ügyelnünk kell, hogy a bemutatás, az elemzés, az összehasonlítás önmagában még nem biztosítja a tanulók aktív gondolkodási folyamatainak kialakulását, vagyis nem biztosítja önmagától a megértést.

A tudatos észlelést, a megértést segíthetjük elő, ha:

a) A megfigyelést, az elemzést gondosan irányítjuk és szakaszosan végeztetjük el. Pl.: a 3. és 4. osztályban a tagoltabb természetes formák tanításakor ilyen módon ismertetjük fel a szerkezeti összefüggéseket a rajzórakon.

b) A többféle érzékszerv felhasználása, igénybevétele az egyes megfigyelési szakaszokban szintén elősegíti a pontos fogalomalkotást. Pl.: a 4. osztályos technikai jellegű szerelési és szerkesztési gyakorlatoknál a látási, a tapintási, a taktilis érzékeltek együttes alkalmazása viszonylag könnyen megvalósítható.

c) A megfigyeléseink akkor lesznek értékesek, ha a megfigyelések eredményeit azonnal rögzítjük is. Általában szóban, beszédben végezhetjük el a rögzítést. A gyakorlati foglalkozások tanításában, az elméleti vonatkozású anyagok feldolgozása után szükséges a rövid vázlatzerű írásbeli feljegyzés, mert a tanulóknak nem áll tankönyv a rendelkezésükre.

A tudatos észlelést, megfigyelést gátolja:

a) A megfigyelés irányításának hiánya, vagy elégtelen volta. Gátlólag hat, ha sok tárgyat kell egyszerre áttekinteni, vagy zsúfolt a tárgyak elhelyezése. Akadályt jelent a megfigyelésben, ha a megfigyelést nem tagoljuk, nem bontjuk szakaszokra.

b) Gátolja az eredményes megfigyelést, ha csak egy érzékszervet használunk az észlelésben. Pl.: látási, hallási receptorokat használjuk tartósan.

c) Nehézséget okozhat a különböző törvényszerűségek megállapításában, ha nem rögzítjük az alapvető összefüggéseket, megfigyelési eredményeket. Ilyen esetekben könnyen megrekedhetünk a konkrétumok nívóján. Nehézkessé válik ilyenkor a lényeges jegyek kiemelése, a fogalomalkotás. A tanulók bizonytalanná válnak és ennek következtében csökken intellektuális és manuális aktivitásuk.

A célszerű szemléltetés, a helyesen irányított megfigyelések, aktív munkára kell, hogy ösztönözzék tanulóinkat.

A nevelő számára nélkülözhetetlen, hogy tevékenységének eredményességéről megbízható módon tájékozódni tudjon. Oktató munkánk hatásfokára, a megértés szintjére általában abból következtethetünk, hogy kérdéseinkre a tanulók milyen válaszokat adnak. A válaszok alapján a megértés szintjét ellenőrizni tudjuk. Ez azonban még nem elegendő. Az eredményes munkához szükség van annak az ismeretére is, hogy a tanulóknak milyen új gondolatok, problémák vetődnek fel az egyes anyagrészek elsajátításakor. Ennek a megismerését segíthetjük azzal, ha módot és lehetőséget adunk a tanulóknak arra, hogy az anyaggal kapcsolatos kérdéseiket, problémájukat bátran felvezhessék.

A tanulók szellemi és gyakorlati tevékenységének hatásfokára a kiegészítő vágyból fakadó *tanulói kérdésekből* és a tevékenységek értékelését célzó megállapításokból helyesen következtethetünk.

Amikor kiemeljük annak a fontosságát, hogy *szükséges* a tanulók számára annak a lehetőségnek a megadása, hogy kérdéseiket feltehessék és kételyeikre választ kaphassanak, nem arra gondolunk, hogy az oktatási folyamatot alá kell rendelni a kérdésekben megnyilvánuló érdeklődésnek. Erről szó sincs, a tanári tényközléseknek, a tanulói megállapításoknak és a problémáikkal kapcsolatban feltett kérdéseiknek egyaránt nagy pedagógiai jelentőségük van. *Az iskoláskor előtti kérdésáradat természetes módon csökken a tanulmányok során. A kérdések teljes megszűnése, a problémák, nehézségek szinte feltárásának hiánya azonban nem tekinthető egészséges jelenségnek.*

Az aktív embert a világ jelenségei iránti fogékonyság jellemzi, aki keresi, kutatja a jelenségek okát, összefüggéseit. Ezért *számunkra is kötelesség, hogy a tantárgyi keretek között kibontakoztassuk a kérdésekben is megnyilvánuló tanulói aktivitást.*

Itt szeretném kiemelni annak a jelentőségét is, hogy a játékos, cselekedtető, szemléletes tanítás még önmagában nem biztosítja a tanulók aktív, eredményes munkáját. Az eredményes tanulói tevékenység teljes kibontakozásához, a szocialista munkaerőlcis kifejlesztéséhez alapvetően szükséges a *nevelő példaadása* is. Csak az a nevelő tudja igazán tevékenységre, aktivitásra serkenteni tanulóit, aki maga is lelkesedéssel, hivatásszeretettel dolgozik.

Általánosan ismert tény, hogy főleg a kisgyermekek gondolkodása, cselekvései érzelmileg erősen motiváltak. Az iskoláskor alsó szakaszán, érzelmi, hangulati hatásokkal viszonylag jobban aktivizálható a tanuló, mint értelmi ráhatásokkal. Az oktatásban egyre szaporodó és nehezebbé váló feladatok megoldásához tudatosan kell alkalmaznunk a pozitív hatásokat elősegítő, tevékenységekre indító érzelmeket és ugyanakkor számításba kell venni a sikertelenségből és egyéb körülményekből fakadó esetleges negatív hatású érzelmeket is.

A felső tagozatban és a későbbi években a középiskolai oktatásban, az érzelmelek motiváló szerepe egyre kisebb lesz az egyes tevékenységek kialakításában, egyre jobban előtérbe kerül az erkölcsi indítékokból táplálkozó tudatos tevékenység, de ugyanakkor a céltudatos munka sem nélkülözheti a pozitív hatású momentumokat.

Az érzelmi-hangulati motivációval kapcsolatban érinteni kell a két világháború közötti korszak oktatását jellemző, a tanítási óra előkészítő részében mereven alkalmazott ún. „hangulatkeltést” is. Abban az időben a tantervi anyagtól függetlenül, szinte kötelezően, mintegy formális fokozatként írták elő a tanítási órának ezt a mozzanatát. Az érzelmi-hangulati motivációnak ilyen merev értelmezésével nem érthetünk egyet. Hangsúlyozni szeretném, hogy az érzelmi motiváció fontosságának kiemelésével arra szeretnék rámutatni, hogy az érzelmi hatásokat az iskolai munka, a nevelés eredményessége érdekében tudatosan kell alkalmazni. Tehát szó sem lehet arról, hogy a hangulati hatásokra való előkészítést mereven, az óra anyagától függetlenül valósítsuk meg.

Az érzelmi hatások munkára serkentő szerepével kapcsolatosan befejezésül szeretnék foglalkozni egy másik fontos problémával is.

Általános jelenség, hogy az egyes osztályokon belül különböző értelmi és képességű szinten állanak a tanulók. Egy részük könnyen, minden különösebb erőfeszítés nélkül, eredményesen oldja meg az iskolai munkából adódó feladatokat, sajátítja el a különböző műveleteket, munkafogásokat. A tanulók tekintélyes része azonban csak nehézségek árán, több, kevesebb sikerrel birkózik meg a feladatokkal.

A sikerézésnek óriási ösztönző ereje van a munkára nevelésben.

Gyakori tény, hogy nevelőink az órákon csak a legértelmesebb, a legaktívabb, legügyesebb tanulókra támaszkodnak. Főleg azokkal foglalkoznak, azokat dicsérik, buzdítják, akik különben is a legeredményesebben dolgoznak.

Ilyen esetekben a sikerélmény csak az osztály kisebb részének a munkáját fokozza és sajnos azok kapnak belőle a legkevesebbet, akiknek erre, mint ösztönző, munkára serkentő, aktivizáló erőre a legnagyobb szükségük lenne.

Az aktív munka megvalósítására irányuló törekvésünk célját téveszti és zátonyra fut, ha csak azokkal a tanulókkal foglalkozunk, akik különben is a közelem legeredményesebben dolgozó tagjai.

Az órákon különös gondossággal kell foglalkoznunk a passzívabb, a gyengébb képességűvel, technikai-manuális adottságokkal rendelkező tanulóinkkal. Elsősorban számukra kell biztosítani azokat a feltételeket, a fokozottabb segítséget, buzdítást, amelyek között eredményeket érhetnek el. Az eredményes munka nyomán kialakuló sikerélmények elősegítik a gyengébb adottságú tanulóink aktivizálódását.

Az egész osztályra kiterjedő eredményes munka megvalósításában első lépésünk, a tanulóink alapos és sokoldalú megismerése legyen. Ismerjük meg növendékeink adottságait, képességeit, és ezekre alapozzuk azokat az egyéni sajátosságokat figyelembe vevő eljárásokat, amelyekkel fokozatosan formálhatjuk növendékeink megismerési és cselekvési tevékenységeit.

DR. VARSÁNYI LÁSZLÓ

A TANULÁSI KEDVET MOTIVÁLÓ FONTOSABB TÉNYEZŐK A DOLGOZÓK ÁLTALÁNOS ISKOLÁIBAN

A nyolc osztályos általános iskola elvégzésével járó alpműveltség biztosítása ifjak és felnőttek számára szocialista társadalmunk egyik legjelentősebb vívmánya. Felszabadulásunk 20. évében eljutottunk odáig, hogy szinte valamennyi életpályán társadalmi követelmény lett az általános iskolai végzettség megszerzése. Ez az álláspont a szocializmus alapjainak lerakását befejező társadalmunk gyorsütemű fejlődésével magyarázható.

Elsősorban a 30—55 év közötti felnőtt dolgozókra nézve igen jelentős az, akik közül sokan nem végezheték el még a 6 osztályt sem, vagy ha igen, akkor is ez nagyon alacsony műveltségi szintet biztosított részükre.

A nyolc osztályt el nem végeztek száma azonban — az eddigi szép eredmények ellenére is — sajnos még ma is elég magas, s nagyrészüket főleg a mezőgazdaságban dolgozókból kerül ki.

A Baranya megyei MEDOSZ kötelékében dolgozó 35—40 éves mezőgazdasági fizikai munkások közül 14 000-ből több mint fele még nem végezte el az általános iskolát, s jelentékeny számú közöttük az analfabéta is. A pécsi bányüzem 20 000 munkása közül 8 600-nak nincs még nyolc osztályú végbizonyítványa. Mintegy évi ezer felnőttet kellene a tervek szerint belőlük beiskoláznia, és az általános iskolai végzettség megszerzéséhez segíteni, hogy mielőbb megjavulhasson — az alpműveltség megszerzése következményeképpen — termelő munkájuk színvonala. Ezek a dolgozók is zömmel faluról jöttek be munkára a városba.

Főleg ezeken a foglalkozási területeken szükséges a beiskolázó munkát meggyorsítani és ezen belül a tanulási kedv, az ambíció fokozásával a tanulmányi munka színvonalát emelni. A szocialista köztudatban már mélyen gyökeredzik az a gondolat, hogy érdemes tanulni, mert a nagyobb tudás, műveltség ésszerűbb és jobb munkaeredményel jár, több keresetet biztosít és fokozottabb társadalmi megbecsüléshez vezet. Ezért adják a fejüket még az idősebb munkások is a tanulásra, legalább az alapiskola elvégzésére, amelynek művelődési anyaga reálisan igazodik a valóság követelményeihez.

Az esti és levelező tagozatos általános iskolába való toborzásnak, majd a meginduló oktató munkának vannak alapvető követelményei. Ha ezeknek nem teszünk megnyugtatóan eleget, a tanulók elkedvetlenednek, megtorpannak az akadályok előtt, s végül abbahagyják az iskolabajárását.

Vegyük most ezeket sorba és próbáljuk megkeresni megnyugtató megoldásokat!

El kell érni, hogy minél több ifjú és felnőtt lássa be annak szükségességét, hogy hiányzó általános iskolai osztályait pótolni kell. Azonban ahhoz, hogy ez a szándék ne csupán a befolyásolás pillanatnyi hangulati eredménye legyen és a perspektíva — kellő érvek hiánya miatt — nehogy kivihetetlen maradjon, nélkülözhetetlen a meggyőződésre építő felvilágosítás. Feladataikat csak akkor végezhetik eredményesen, ha ehhez az iskola, a munkahely és az otthon kedvező légkört, megértést és sokrétű segítséget biztosít részükre. A kedvet adó, tettekre serkentő tényezők alapján erősödik aktivitásuk, ambíciójuk és kitartásuk. Ezek szükségét igazolni tudjuk a környezetükben gyűjtött, jelenleg feldolgozás alatt álló gazdag felmérő tényanyagból. (Önállóan működő, illetve üzembe kihelyezett felnőtt VIII. osztályok tanulmányi körülményeit vizsgáljuk Baranya megyében a munkahely, az iskola és a család viszonylatában kérdőív, dolgozat alapján, azután velük, a munkahely, a párt, tömegszervezet vezetőivel, az iskolák nevelőivel, a SZOT tanulmányi felelősével folytatott beszélgetésre építve. Kutatjuk mindezekkel az ismeretszerzést kedvezően, illetve negatívan motiváló pedagógiai és szociális tényezők hatását.)

Hogy a dolgozók általános iskolai tanulmányaikat sikeresen végezhesék, nagy szükség van a munkahely, a tanügyi hatóságok és az iskolai szervek sokrétű összefogására.

A munkahely vezetőségének látnia kell, milyen komoly problémát jelent az iskolák nevelőinek a heterogén összetételű hallgatóság. Hiszen vannak köztük nők, férfiak, jelentősen eltérő életkorral, sokféle tudásszinttel. E körülményeket csak megközelítőleg is közös nevezőre hozni akkor lesz képes az iskola, ha munkájában építhet a munkahelynek a Munka Törvénykönyvében biztosított sokoldalú támogatására.

A munkahelyeknek az iskolával és a tanügyi szervekkel karöltve körültekintően kell megszervezni az iskoláztatást. Erre az agitálás érveit és módozatát közösen, megfontoltan és meggyőzően dolgozzák ki. A felvilágosítás térjen ki a tanulás, a tudásból származó minden fontos közösségi és egyéni előnyre. (Magasabb és sokoldalú általános műveltség megszerzése, a szakmai munka nagyobb hatású végzése, a szakmunkás képesítés megszervezése, a kereset növekedése, a továbbtanulás lehetősége stb.) Mindezt érdemes igazolni a helybeli dolgozók iskolájában végzett tanulók beszámoltatásával, példák meggyőző erejével.

Irányozzák elő beiskolázáskor továbbtanulás biztosította jogokat, s ugyanakkor konkrét esetekre hivatkozva a segítségadás, a támogatás módozatait is. Kétségeikre is minden esetben adjanak megnyugtató válaszokat. Mindezzel elkerülhetik a beiskolázás kampányszerűségét, adminisztratív-statisztikus jellegét, formális voltát, mely a látványos szám adatokon kívül nem nyújt semmiféle biztatót a dolgozó tömegek további sikeres művelődésének biztosítására. A meggyőzően és céltudatosan előkészített iskoláztatás azt eredményezi, hogy a hallgatók az akadályokkal is számolva biztosabban jelentkezzenek a tudás alapjainak pótlására.

Annak érdekében, hogy a tanulók érezhessék a munkahely segítő készségét, és így joggal számon kérhessék tőlük a munkaidővel való jó sáfárkodás eredményeit, szükség van tanulmányi felelős kinevezésére, aki összekötő szerepet tölt be a munkahely, az iskola, és a hallgatók között. Gondoskodnia kell a dolgozóknak járó kedvezmények biztosításáról, azok hasznos felhasználásáról, a segítségadás megszervezéséről (pl.: műszakbeosztások, szabadságok, tanulmányi rend megszervezése, késések, hiányzások, a lemorzsolódás okainak felszámolása,

tanulószoza, könyvtárhasználat, közreműködés a munkahelyi, családi és iskolai problémák megnyugtató megoldásában, tanulmányaikban visszamaradtak speciális felkarolása, a tanulók iskolai sikereinek propagálása az üzemben.)

Az iskola és a tanulók közti kedvező viszony kialakításában a legtöbbet és leghatékonyabban az iskola nevelőtestülete tehet. Olyan munkaléggkört kell kialakítani az esti iskolákban, hogy oda szívesen jöjjenek a dolgozók, otthonosan érezzék magukat, bátran, érdeklődéssel vegyenek részt a szükséges tudás megszerzésében. Ez csakis akkor valósulhat meg, ha a dolgozók kényszer nélkül, a tanulás jelentőségéről meggyőződve végzik munkájukat. Minden órának legyen meg a megfelelő „érzelmi töltése”. A belülről fakadó érzelmeket a tanítás során kell megerősíteni, melyek főleg a felismert célok szolgálatában megválasztott eszközök, módszerek felhasználásában, az osztályozásban, a dicséretekben buzdításokban és a javító célzatú utasításokban realizálódnak.

A tananyag feldolgozásakor el kell érni az értelmi-érzelmi azonosulás egységét, ezáltal sokoldalú átélésben látják a résztvevők a tanulás értelmét, hasznát. Így érhető el igazán a további erőfeszítésekre is serkentő, nagy hatásfokú oktatómunka. A tanulásra ösztökélő motívumrendszer gazdagításának fontos feltevétele az is, hogy a nevelőközösség kerülje el az egyenetlen követelményeket, és alakítsa ki annak minden apró részletében az egységet, mert ennek hiánya a leggyakoribb oka a tanulók elkedvetlenedésének. Szabják a nevelők követelményeiket a tanulók képességeihez, előképzettségéhez, és teljesítőképességéhez. Ha ellenkezőleg járnak el, akkor megbénítják előrehaladási szándékukat.

A felnőttek különösen hálásak azért, ha megértéssel, tisztelettel, baráti hangon közelednek hozzájuk a nevelők, és ha ez a beállítottság vezeti őket követeléseikben és ellenőrző-elbíráló munkájukban. Különösen fontos szerep jut a pozitív magatartás kialakításában az osztályfőnököknek. A jó kapcsolat kialakításának egyik fontos tényezője az osztályfőnöki óra. A tanulók beszámolóiból határozottan kicsendül, hogy erre égetően szükség van. Annyiféle kérdés merül fel az osztály életében, hogy kéthetenként feltétlenül kívánatos a beállítása. Ezek az aktuális tanulmányi kérdések mellett időt kell fordítani a szocialista erkölcsi nevelés alapvető összetevőinek megbeszélésére is, mint pl. a közösségi, a szocialista munkára és fegyelemre, a hazaszeretetre és a haladó világnézetre való nevelés. Itt kell beszélni az eredményes tanulási módszerekről, az igazi tudás feltételeiről, a lemaradások felszámolásának módjairól. Ennek az órának célravezető szerepe általában az indukció.

Végül röviden megvizsgáljuk az oktatási folyamat ciklusai közül az ellenőrzésben fejlődő serkentő motívumokat. Megfigyeléseink szerint a felnőttoktatásban az ellenőrzés (benne az értékelés, osztályozás) az ismeretszerzésnek az a fázisa, amelyben a leghatékonyabb kitartó tanulásra ösztönző motívumok rejlenek. A rendszeres ellenőrzés és az azt követő értékelés különösen alkalmas tanulási motivációk nyújtására, melynek következményeképp megfelelő „serkentő hálózat” alakul ki a tanulók munkavégzésében.

Már a hozott tudásszint felmérése érdekében megíratott dolgozatok értékelésének tükröznie kell a megértést, a segítő szándékot. A hibákat — irányítás, rávezetés mellett — lehetőleg maguk ismerjék fel és javítsák ki, ezzel már meginduláskor kellő önbizalmat keltünk bennük. Az iskolai munkában legérzékenyebben a felnőttek is az értékelésre s bene az osztályzásra reagálnak. Az értékelésnek azonban csak egyik fajtája az osztályozás; mellette használatosak még a szóbeli bírálatok, melyek konkrétan rámutatnak az eredmények mellett a hibákra, ill. azok javítási módjaira is. Ilyenek még a munkába való pozitív bekapcsolódást követő elismerések, dicséretek, vagy hiányosságok esetén

a rosszallások kifejezése, figyelmeztetés formájában. Minden lehető alkalommal ellenőrizni és értékelni kell a tanulók teljesítményeit: akár írásbeli, akár szóbeli munkáról van szó. Az értékelést sohasem szabad csupán a hibák keresésére leszűkíteni; ellenkezőleg, minél több pozitív indítékot kell a tanulóknak nyújtani, hivatkozva adottságaikra, képességeikre a korábban felmutatott eredményekre. Nem szabad a sokszor fáradságos munkával elkészített házi feladatokat sem ellenőrzés nélkül hagyni: minden órán legalább mennyiségileg győződjék meg a nevelő kidolgozásukról, szóbeli feleltetés során azonban néhányat minőségileg is értékelnie kell.

Lehetőleg minden órán alkalmazzuk mind az osztály, mind az egyéni feleltetést. Az osztályfeleltetés sokoldalúan megmozgat mindenkit, a passzívokat is, rendszeres készüléshez vezet, — hiszen mindenki felelhet, s ezeket a feleleteket is értékeli valamilyen módon és beszámítják a munkateljesítmény végső bírálásába. A bírálatok hatása kihat további készülésükre, iparkodásukra is, erősíti a régiak és az új anyag kapcsolatának, összefüggésének megteremtését, a fogalmak, szabályok megszilárdítását, a tanultak gyakorlatban való hasznosítását. Minden órán azonban egyéni feleltetéseket is kell eszközölnünk; csak így készíthetjük a tanulókat alapos, mély és sokoldalú felkészülésre, csak így fejlődhet igazán a gondolkodási műveletek kezelésében való jártasságuk, önálló, logikus gondolkodásuk, beszédkészségük, fellépésük. — Mint sokan megjegyezték a tanulók közül: gyakori nevelői hiba, hogy egyesek minden apró-cseprő botlásnál beleszólnak a feleletekbe. Ez nagyon megzavarja a tanulók biztonságérzetét: elvesztik a gondolatmenetet, nem találják meg az összefüggéseket, feleletük folyamatossága megtörik, megzavarodik, bénító félelemérzés lép fel náluk. A folytonos belebeszélés eredményeképp olyan osztályzatot nyer a tanuló, mely legtöbb esetben nincs arányban a felkészülésre fordított munkával. A felelő az ilyen tanárt okolja, igazságtalannak tartja, félénk, zárkózott lesz, s lehet, hogy végleg elmegy a kedve a tantárgy tanulásától.

Természetesen az ismeretszerzés többi fázisában is jócskán van lehetőség a tanulási ambíció kedvező alakítására, pl. a tanulók élettapasztalatainak felhasználása a konkrét tények nyújtása alkalmával, azután a tanóra többi részébe való sokrétű, öntevékeny bekapcsolódás elősegítése, a tanulnivaló életközelségbe hozása, a módszeres eljárások, érdekes, változatos, kombinatív, gondolkodtató alkalmazása révén stb. Ezek feltárása azonban a nagy terjedelem miatt — külön beszámolót igényel.

EGY FELÜGYELŐ TAPASZTALATAI

(A tanulók értékelése és osztályozása.)

I.

Az utóbbi években az új Tanterv, a Rendtartás, a Nevelési terv megjelenése, ill. fokozatos bevezetése kapcsán *egyre több szó esik az osztályozásról, az osztályozásnak a tanulók értékelésében betöltött szerepéről*. A pedagógiai sajtóban egyszerre több vita is folyik a magatartás és szorgalom értékeléséről, az osztályzatok realitásáról, az általános és a középiskolák speciális osztályozási problémáiról, sőt egyes tárgyak, vagy éppen egy bemutatott dolgozat elbírálásáról.

A vitaindítók és a hozzászólások nyilvánvaló szándéka az, hogy *egységet teremtsenek a gyakorlatban*. Ezért hangsúlyozzák a tantervi követelmények és a rendtartási formák alapos ismeretét, illetőleg a teljesítményeknek az említett követelményekhez mért, objektív minősítését. Ezzel a törekvéssel nagyon egyet lehet érteni. Az a tapasztalatom azonban, hogy a gyakorlati munkában nem a követelmények nem ismerése okozza a legsúlyosabb torzulásokat. Nem arról van szó, hogy képtelenek vagyunk egy felelet értékét a tantervi követelményekkel és a rendtartási normákkal egybevetve megállapítani. Sokkal általánosabb hiba az, hogy az egyébként reálisan megállapított osztályzatokat

1. másra használjuk, mint amire valók,

2. vagy egyszerűen tudomásul vesszük, elkönnyeljük az osztályzatokat, egy szóval: magárahagyjuk a gyereket a „reálisan” osztályozott felelet után.

Ezt a megállapítást, sajnos, meglehetősen sok tapasztalat támasztja alá. Ezek közül szeretnék néhányat megemlíteni.

1. Él és érvényesül még mindig iskoláinkban egy régi gyakorlat, amely az elégtelen osztályzatot serkentésre, sőt ijesztésre használja fel.

Október elején látogattam egyik részben osztott felső tagozatú iskolában. Az 5. osztályba három kisebb faluból 18 gyerek jár. Szeptember hónapban a 18 tanuló összesen 126 jegyet kapott a különböző tárgyakból, s ebből 66, tehát több mint a fele elégtelen. Egyedül számtanból 34 elégtelent kapott az osztály. Megdöbbentőbb ez a szám, ha azt is elmondom, hogy a számtanból adott osztályzatok száma: 41. Volt olyan gyerek, aki szeptemberben 13 osztályzatot kapott, s ebből 12 (!) elégtelent. A gyerek a körzeti iskolában végezte a negyediket, tanulmányi átlaga 3,6 volt. Olyan osztályból valók ezek az adatok, amely-

nek 18 tanulójaiból 10 végezte a 4. osztályt 4-es vagy a fölötti átlaggal, 6 hármas vagy annál jobb eredménnyel, 1 elégséges körüli volt és 1 ismétlő.

Egyik nagy iskolánkban az idén félévkor megbukott a tanulók 25⁰/₀-a. Ha csak a felső tagozatot nézzük, még rosszabb a helyzet. A bukottak száma 24—42,5⁰/₀ között változik.

5. o. = 24 ⁰/₀

6. o. = 30 ⁰/₀

7. o. = 42,5⁰/₀

8. o. = 24⁰/₀

A tárgyakon belüli bukási százalékok a magyar és az orosz tárgyaknál a legmagasabbak.

Orosz = 30⁰/₀, de a 7. o-ban: 42,5⁰/₀

Magyar = 18⁰/₀, de az 5. o-ban 27⁰/₀, a 7. o-ban 20⁰/₀.

Ezek félévi adatok. Az év végiek jobbak lesznek. A nevelőtestületben él ugyanis az a régen elavult gyakorlat, hogy félévkor jobban meg kell nyomni a ceruzát a jegyek megállapításánál. Átnéztem a legnagyobb bukási százalékú 7. osztály tavalyi, tavalyelőtti naplóit és azt tapasztaltam, hogy évek óta változatlanul jut érvényre ez a tendencia. A bukások száma a következőképpen alakult:

5. o-ban félévkor 23⁰/₀, év végén 13⁰/₀

6. o-ban félévkor 32⁰/₀, év végén 15⁰/₀

7. o-ban félévkor 42,5⁰/₀

Két dolgot lehet megállapítani ezekből a számokból:

1. Évről évre állandóan emelkedik a bukások száma.

2. Félévkor mindig több a bukás, mint az év végén.

És itt fölmerül egy kérdés. A félévi és az év végi bukások közötti lényeges számbeli eltérés azt mutatná, hogy a buktatásnak hathatós serkentő ereje van?

Hadd feleljek egy másik kérdéssel. Akiből fél év alatt semmilyen eredményt nem tudunk kihozni, az annak hatására, hogy megbuktattuk, a másik félév alatt megtanulja mind a két félév anyagát? Nehezen hihető!

3. Ugyancsak szemléletbeli hiba az is, hogy egyes nevelőink csak rossz megnyilatkozást, produkciót tartják feljegyzésre, osztályozásra méltónak. Valami rosszul értelmezett igényességből, jobbra törekvésből fakad az ilyen gyakorlat, különösen kezdő, sokszor igazán értékes ambícióval teli, szakmailag jól felkészült nevelőknél is. Egy kezdő orosz szakos tanárunk — aki különben a szakfelügyelő megállapítása szerint imponáló tájékozottságot mutat szakmai kérdésekben — iskolája 7. osztályában félév alatt 128 2-es, 3-as, 4-es, 5-ös osztályzatot adott, de 131 elégtelent, tehát többet, mint a másik négy kategóriából összesen. Ha a gyerek nem figyel, nem tudja folytatni az olvasást, nem készíti el a házi feladatát, rossz pontot kap. Öt rossz pont egy elégtelent jelent. Jó pontot viszont nem lehet nála szerezni. Meg is bukott az osztálynak több mint 40⁰/₀-a.

A fenti adatok egyéb tanulságuk mellett arra is mutatnak, hogy az osztályozás kérdésével a vitákban eddig fölmerülteken kívül más megfontolásból, nézőpontokból is foglalkozni kell. Vizsgálni kell a problémát egyrészt a számonkéréssel, ellenőrzéssel való szoros kapcsolatban, másrészt az elért tanulmányi eredmények állandó felszínen tartása tekintetében adódó tanári munka szempontjából.

II.

Tantárgyi osztályozás

A) Az ellenőrzés (számonkérés) módjai.

Az Országos Pedagógiai Intézetnek a tanulók értékelésével és osztályozásával kapcsolatos 1964-es kiadványa a tantárgyi tudás ellenőrzésével foglalkozva első helyen szögezi le, hogy „A tanulók tudásának korszerű módon való értékelése csak akkor lehetséges, ha az ellenőrzés korszerű didaktikai szemlélet alapján történik.” Ennek a korszerű szemléletnek két alapvető összetevőjét szeretném kiemelni. Az egyik az, hogy értékelésük a lehető legváltozatosabb teljesítményformákra terjedjen ki: szóbeli, írásbeli (rajzos) teljesítményekre és a gyakorlati tevékenységnek a tantárgy jellegéből adódó legkülönbözőbb formáira; a másik, hogy az ellenőrzés folyamatos legyen.

Több iskolában tapasztaltam ilyen, változatos teljesítményformákra kiterjedő számonkérési gyakorlatot. Ezekből szeretnék a tapasztalatcsere szándékával néhányat felsorolni.

1. Szentlőrincen láttam a következő biológiai órát.

- a) az óra elején a tanár egész osztálynak adott egy írásban megválaszolandó kérdést. A válaszokat a füzetbe írták a gyerekek.
- b) Három felelőt hívott ki. Az egyik szóban felelt, a másik rajzolt a táblán, a harmadik a házi feladatuk kapott kísérlet eredményéről számolt be. Azután mindegyik kapott rajzos feladatot, ill. szóban megválaszolandó kérdést.
- c) Közben a tanár átnézte a füzeteket, javította, értékelte.
- d) A számonkérés elején kijelölt két állandó segítőt, akik közül az egyik több értelmes hozzászólás, kisegítés után osztályzatot kapott.

Az ilyen óravezetés előnye: az egész osztály dolgozik, a felelők számára több oldalú igénybevételt jelent, lehetőség nyílik a valóban teljesítményképes tudás megállapítására, egyszerre többen felelnek.

2. Több iskolában vezetik az egy-egy nagyobb egységet összefoglaló órákat úgy, hogy annak nemcsak az egész osztály, hanem egyes tanulók tudását ellenőrző jellege legyen. Az egész osztályhoz intézett kérdésekre adott válaszokkal átveszik, megbeszélik az anyagot, közben a tanár osztályozza ötször-hatszor is az órán külön lapon a válaszait, akiket előre kijelölt. Ezek az anyag átvétele után újabb kérdéseket húznak, s így 5—6 különböző természetű megnyilatkozás eredményeiből tevődik össze a jegy végső értéke.

3. Egyre több magyarórán látunk törekvést arra, hogy maga a számonkérés módja a gyerekeket több irányú erő kifejtésre készítse. Az anyag visszaadása mellett sor kerül versmondásra, régebben tanult irodalomelméleti ismeretek felelevenítésére, a kifejező olvasás gyakorlására is. A jegy az összprodukciónak értéke.

4. Régi probléma a szóbeli feleltetésnél a nem felelők foglalkoztatásának megszervezése. Számtan órán láttam erre jó megoldást. A tanár öt egyereket előre-ültetett az első padosorba és lediktált nekik egy-egy példát. A példákat az egész osztály írta. Amíg az osztály dolgozik a példákon, az öt gyerek egymás után felel. A példa megoldása után szóbeli kérdést kapnak, nemcsak a példával kapcsolatosan, hanem a régi anyagból is. A tanár egyenként rövid, tömör értékelés után osztályoz. A nem felelők közül is megnézi 2—3 gyerek munkáját és osztályozza azokat.

5. A szóbeli, írásbeli, rajzos, gyakorlati tevékenységet együtt alkalmazó kombinált számonkérési, ellenőrzési módok mellett egyre szélesebb körben terjed a feladatlapos számonkérési módok alkalmazása is. Bogádon, Szalántán, Szentlőrincen, Görcsönyben találkoztam a feladatlapos számonkérés különböző változataival. Nagy előnye, hogy rövid idő alatt az egész osztály tudásáról képet nyerhetünk. A lapok gondos megszerkesztésével ellensúlyozható az a hátrány, amit vele kapcsolatban emlegetni szoktunk, hogy ti. elsősorban adatok reprodukálására alkalmas.

Az ismertetett, sokoldalú igénybevételt jelentő számonkérési eljárásokkal nem kizárólag, és talán nem is elsősorban oktatási célokat szolgálunk, ezeknek nevelőereje van:

1. Foglalkoztatni tudjuk a nem felelőket is.
2. A megszervezett, nagyobb megterhelés jobban fejleszti a tanulók szellemi erőit.
3. Lehetőség nyílik differenciált feladat-kiadásra: a gyengébb egyszerűbb, a jobbak összetettebb feladatokat kapnak.
4. Az ilyen számonkérés gyakorlási lehetőséget is jelent az osztály egészének.
5. A figyelem megosztására nevelünk vele.
6. A hagyományos feleltetési móddal szemben a készségek egész sorának kialakítására teremt lehetőséget.
7. Több jegyet kapunk, félévi, év végi osztályzataink megalapozottabbak, valóságos tudást jobban kifejezők lesznek.
8. Egységesebb, lépést tartani képes munkatempóra szoktatjuk gyerekeinket.

B) Az értékelés.

Annak ellenére, hogy az osztályozás az iskolai értékelés alapvető formája, az értékelést és az osztályozást nem azonosítjuk egymással.

Az értékelésnek az iskolában sok formája, helye, ideje van, egy-két formájával a későbbiekben foglalkozni is kívánok. Itt elsősorban arról az értékelésről szeretném tapasztalataimat röviden elmondani, amelynek során véleményem szerint a feleletről, mint produkcióról, mintegy az osztályzat indoklásaképpen. Tapasztalataimat aszerint csoportosítottam, hogy mire vonatkoztak a nevelők és a gyerekek megállapításai, észrevételei, kifogásai.

- a) Kimerítette-e a felelő a témát? Elegendő és jó példát mondott-e egy-egy megállapítása igazolására? Mit hagyott el? Mit lehetett volna még megállapítani, megemlíteni? Logikusan építette-e fel a feleletet?
- b) Az előadás módjára, a megfogalmazásra, nyelvhelyességi erényekre, hibákra, éneknél az előadás esztétikai vonatkozásaira, kifejezőerejére utaló megjegyzések.
- c) Keresik az eredménytelenség okát. Hogyan készült fel a felelő? Tanácsokat adnak a jobb, eredményesebb felkészüléshez.
- d) Több helyen bevonják a gyerekeket is az értékelésbe. A fenti megállapítások zömét a gyerekek is fel tudják sorolni, sok nevelőnk igényli is ezt tőlük. Sok előnye van ennek. Egy-két hónap alatt kialakul a gyerekekben egy kép a szóbeli felelet helyes, kívánatos módjáról, ismérveiről. Hogy bele tudjanak kapcsolódni az értékelésbe, kénytelenek odafigyelni, stb.

Két negatív jelenségre szeretném itt felhívni a figyelmet. Az egyik az, hogy megfelelő irányítás nélkül a gyerekek a hibákat keresik a feleletben, annak értékét próbálják lerontani. Helyes irányítás mellett azonban nagy lelkesedéssel keresik a jót is a feleletben. Arra is láttam példát (Görcsönyben), hogy a gyerek (a hozzászóló) engedélyt kért a tanártól újabb kérdés feltevésére, mert úgy érezte, hogy a felelő tudja, csak kifejejtette a hiányolt adatot. Az engedélyt megkapta, a felelő pedig bizonyított.

A másik helytelen gyakorlat, amit meg szeretnék említeni az, hogy az osztályzat megállapításába vonják be a tanulókat. Szavazás lesz belőle, szimpátia-antipátia alapon, az osztályozás lejárata. (És persze a tanaré is!)

C) Az osztályzatok további sorsa.

Osztályozásunknak talán legnagyobb hiányossága az, hogy a felelet értékének megállapítása után kikerült érdeklődésünk köréből az osztályzat is meg a gyerek is. Azt vizsgáltam tehát, hogy mit tesznek, illetőleg, mit tehetnek nevelőink az eredmények szemelőtt-tartása érdekében.

Szaktanárok:

Szaktanárok:

1. Általában beírják a jegyeket az ellenőrzőbe, de az anyagot, vagy legalább a témát, tehát, hogy miből kapta a gyerek az osztályzatot, már sokkal kevesebben. Miért lenne erre feltétlenül szükség? Abból az alapelvből indulunk ki, hogy az egyszer már elért színvonal alatti produkciót nem fogadjuk el. Az elégtelen minden gyerek produkcióját alatti van, tehát feltétlenül ki kell javítania! De nem akármiből! Azt kell megtanulnia, amit elmulasztott, s nem egy másik, jobban megtanult egységre kapott jobb osztályzattal ellensúlyozni az ismerethiányt. Ha nem írjuk be az anyagot, honnan tudjuk, hogy miből kell javítania? Az fordul tehát elő még a javítást egyébként szorgalmazó nevelők-nél is, hogy a gyerek elégtelent kapott az almából és kijavítja a körtéből. Csak egy-két iskolában tapasztaltam, hogy a saját szintjénél gyengébb osztályzat javítására kötelezik a gyereket. Általában egy-két héten belül köteles javításra jelentkezni. Gyakran hallunk olyan ellenvetést, hogy az eredményeknek ilyen aprólékos nyilvántartása rengeteg időt, energiát rabol el a nevelőtől. Semmilyen munkatöbblettel nem jár! Akik csinálják, felsősök, kötelességükké tették a nyilvántartást, a javításra kötelezett gyerek figyelmeztetését.

2. Gyermekotthonban láttam, de napköziotthoni, tanulószobai foglalkoztatásnál is jó szolgálatot tehet az ún. „Felelési füzet”. A napközis, tanulószobás nevelő a délutáni foglalkozás elején kézbe kapja csoportjába tartozó gyerekek napi eredményeit, elégtelen felelet esetén azt is, hogy a tanár miben látja az eredménytelenség okát. Bakócán az iskolában és a gyermekotthonban működő nevelők egyaránt szükségesnek, fontosnak tartják.

3. Legtöbb iskolánkban nincs lehetőség arra, hogy minden gyereket minden egységből feleltessünk. Az azonban kívánatos lenne, s annak van is reális lehetősége, hogy legalább témánként adjon számot minden gyerek tudásáról. Jegyeztessük felelősökkel a feleleteket témánként! Így a téma összefoglalását követő számonkéréskor tudjuk, hogy még kit kell feltétlenül meghallgatnunk. Nem lehet közömbös, hogy az anyagnak csak egy kisebb részéből kapta-e a

gyerek azokat a jegyeket, amelyek alapján félévi vagy év végi osztályzatot adunk, vagy az egész anyagból. A tantárgyi tudás értékelésének folyamatos-sága, sőt realitása feltételezi az ellenőrzés folyamatosságát.

Az elmondottakból nyilvánvaló, mennyire szükség van arra, hogy a szak-tanár ismerje tanítványai produkciósintjét, s hogy ennek figyelembevételével regisztrálja a feleleteket.

Osztályfőnökök.

A meglátogatott osztályfőnöki órákon mindenütt foglalkoztak a tanulmányi helyzet értékelésével, de nagyon különböző szinten, egységes koncepció nélkül.

Az osztályfőnökök ilyen természetű munkájával kapcsolatos tapasztalataimat a következőkben összegezem:

1 Általában vannak felelősök, akik jelentést tesznek osztályfőnöki órákon tanulmányi helyzetről, a magatartásról. Ezek a jelentések formailag, tartalmilag nagy színvonalkülönbségeket mutatnak egy iskolán belül is.

a) A tanulmányi felelősök kiszámítják az egyes órsók, vagy külön a fiúk és külön a lányok heti átlagát. Az osztályfőnök reagálása nem egyes tanulókhöz intézett dicséretben, feddésben nyilvánul meg, mert ilyen adata nincs is. Ebben a formában az egyéni teljesítmények alakulásának szemmel tartására nincs lehetőség. Az sem ér sokat, ha megtudjuk, hogy például a lányok átlaga 0,4-del magasabb a fiúkénál, mert ezt a különbséget egyetlen kitűnő tanuló néhány ötöse is eredményezheti.

b) Másutt a felelősök gyerekenként jelentik az átlagokat és ennek alapján rangsorolnak. Megállapítják, hogy tanulmányi átlageredménye alapján ki az adott héten az első, második, harmadik, stb. Legjobb eredményűnek az a gyerek számít, aki csak ötösrre felelt, s ezeket megtapsolják, az utolsókat elmarasztalják.

Többet tud meg az osztályfőnök ezekből a jelentésekből, mint az előbbi formánál, de meg kell gondolni a következőket:

1. Szükségszerűen van minden héten első is meg utolsó is, és ezek általában ugyanazok. Serkentő hatású-e, ha egy gyerekről minden héten (esetleg négy éven keresztül!) kimutatjuk, hogy utolsó, vagy az utolsók között van, akkor is, ha tudjuk, hogy azt a gyenge elégséges átlagot is csak roppant erőfeszítéssel képes tartani? Az ötös tanulótól is „csak” azt várjuk, hogy tartsa szintjét. És micsoda különbség van a két értékelés között:

2. Ezzel a rangsorolással elterelődik a figyelem a „szürkék”-ről. Ők nem kapnak soha tapsot és nem kapnak szidást sem, mert eredményeik az egyikhez alacsonyak, a másikhoz magasak. Érdemes ezen elgondolkodni, hiszen ők teszik ki az osztály zömét.

3. A nem kiemelkedő, de rendszeres, kitartó közepes munkának nincs jutalma.

c) A magasabb fokon szervezett osztályfőnöki értékelések abból a meggon-dolásból indultak el, hogy feladatunk azoknak a tulajdonságoknak értékelése, amelyeket a társadalom értékesnek tart; a kitartó, rendszeres munkáé, a helyt-állásé. Az iskolai értékelés pedagógiai funkciója tehát kettős: egyrészt a tanu-lók minél gyakoribb megerősítése abban, hogy jó úton haladnak, másrészt a hibák feltárása annak érdekében, hogy minél előbb kiküszöbölhetőek legyenek,

ne álljanak a tanulók fejlődésének útjában. Arra figyeljünk tehát fel, azt értékeljük, hogy:

1. Kik javítottak?
2. Kik tartják a szintjüket?
3. Kik rontottak?
4. Hogyan tudunk segíteni a gyengébb tanulóknak?

Az ilyen szempontok alapján végzett értékelések alkalmával olyan gyerekek kaphatnak dicséretet, jutalmat, tehát buzdítást a továbbiakra, akikről eddig elterelődött a figyelmünk, elismerésünk, dicséretünk valóban az igazi erőfeszítés, a képességekhez mért jó munka jutalma lehet. Másrészt idejében felfigyelhetünk egy kezdődő hanyatlásra akkor is, ha az a jobb tanulók közé tartozó gyerekeknél következett be.

Javaslatok

Az eddig elmondottakkal kapcsolatban a következőket tartanám fontosnak:

1. Az igazgatók és az osztályfőnökök óralátogatásaik során gyűjtsék össze az iskolájukban használt kombinált — a gyerekek különböző — irányú igénybevételét célzó — ellenőrzési módokat, gondoskodjanak azok minél szélesebb körben való alkalmazásáról.

2. Írjuk be az ellenőrzőkbe, vagy felelősökkel írassuk be külön füzetbe az osztályzatok mellé az anyagot is.

3. Fokozottabban vonjuk be a tanulókat az értékelésbe.

4. Dolgozzanak ki az osztályfőnöki munkaközösségek olyan rendszert, a heti, havi osztályfőnöki értékelésekhez, amely az egyes tanulók produkciósintjének figyelembevételével mutatja az osztály tanulmányi eredményeinek alakulását.

5. A szaktanárok felelősök beállításával szervezzék meg saját tárgyuk eredményeinek állandó nyilvántartását: ne fogadjanak el a már elért eredménynél kisebb értékű produkciót.

III.

A magatartás és a szorgalom osztályozása

A tanulók tárgyi tudásának elbírálásánál már szó volt az értékelés folyamatosságának fontosságáról. Gyakori ellenőrzéssel, feleltetéssel biztosítható is ez a folyamatosság. Nehezebben oldható ez meg a magatartás és a szorgalom értékelésében. Nem adhatjuk azonban fel az értékelés folyamatosságának követelményét. Miután ennek a munkának nincs olyan kiforrt gyakorlata, mint a tárgyi tudás értékelésének, iskoláinkban a keresésnek számtalan változattal találkozunk. Ezek közül szeretnék néhányat vizsgálat alá venni.

1. Legáltalánosabb az a gyakorlat, hogy az osztályfőnökök, nevelők feljegyzéseket készítenek év közben a tanulókról. Ezeknek a *tanári feljegyzéseknek* is több változata ismeretes.

a) Rövidítésekkel, betűkkel, számokkal való feljegyzések.

A Köznevelésből vették régebben ezt a módszert. A-tól H-ig a betűk nyolc féle magatartási negatívumot jelölnek. (A = igazolatlanul késett, B =

otthon hagyta tanszerét. C = rossz magatartásával zavarta az órát. D = a szünetben fegyelmezetlenül viselkedett. E = tiszteletlen volt tanárával szemben. F = helytelen magatartásával szégyent hozott az osztályra, iskolára. G = egyéni rendetlenség, tantermi szemetelés. H = nem készítette el házi feladatát.)

Nagyon helyesen látta a nevelőtestület, hogy a hibák feljegyzése csak egyik, és a nevelés szempontjából nem is a lényegesebb feladatunk. Ezért kiegészítették egy számsorral a listát, amely a jó megnyilatkozások regisztrálására való.

1 = megbízatását példásan teljesítette.

2 = önkéntes jelentkezés alapján az osztály és az iskola érdekében jó munkát végzett.

3 = az iskolában felmerült eseménnyel kapcsolatban példamutató magatartást tanúsított.

4 = példás magatartásával dicsőséget hozott az osztályra, iskolára.

A fenti rendszerrel kapcsolatban érdemes elgondolkodni a következőkön:

a) A rendszer kétszer annyi negatívum regisztrálására alkalmas, mint amennyi pozitív megnyilatkozást a gyereknél feltételez.

b) Ha már jelekkel regisztrálunk, pontosabban megfogalmazott vétségeket és jó megnyilatkozásokat rögzíthetnénk.

A „szünetben fegyelmezetlenül viselkedett” megfogalmazásba egymástól minőségileg nagyon különböző vétségek férnek bele. Arra is vonatkozhat, aki csak hangosabb a kelleténél, meg arra is, aki verekedik. A havi osztályzat megállapításánál mit vesznek figyelembe?

c) Mivel a rendszer a régi típusú osztálynaplókhoz készült, ahol lehetőség volt arra, hogy a bejegyzéseket a mulasztási részben a megfelelő napra írják be, használata az új naplókba nehezkesebb. Nem lehet megállapítani a bejegyzés keltét.

d) Fennáll annak a veszélye, — és az általánosítható, nagyot markoló megfogalmazások lehetőségét is nyújtanak arra, — hogy a gyerekek minden feljegyzésre érdemes megnyilatkozását a 12 kategória valamelyikébe akkor is besoroljuk, ha egyikbe sem illik. A sablonok között elvész a személyiség árnyaltsága, s egy hónap múlva már nem tudjuk, mit jutalmazunk, vagy büntetünk.

b) Szöveges feljegyzések.

Osztálynaplókban, több helyen az osztálynaplókban elhelyezett füzetekben találunk ilyen szöveges feljegyzéseket.

Egy-két iskolánkban a nevelési terv beosztásával megegyező rovatokra osztották a feljegyzési (néhol: „megfigyelési” „fegyelmi”) füzeteket.

Tapasztalataimat a következőkben összegezem:

a) A feljegyzések nem folyamatosság, egyik-másik rovat teljesen üres marad egész évben.

b) A feljegyzések zöme negatívumot rögzít.

c) Sok még az olyan feljegyzés, amellyel kapcsolatban nincs tennivaló, sok olyan apró dolgot is feljegyzünk még, amelyekből inkább a nevelő munkájára lehet következtetni, mint a gyerek magatartására. Ilyenekre gondolok: „Óra alatt játszott.” „Kinézett az ablakon”. „Óra alatt legyeket fogdosott.” (Mit csinált addig a tanár?!)

d) Sok esetben nem látszik, hogy a magatartás jegyek a feljegyzésekre épülnek. Ilyen bejegyzéseket találtam egy-egy gyerekről:

„Trágár szavakat használ. Tiszteletlen. Fegyelmezetlen. Összetépte rajzát. Végtelenül szemtelen és megtagadja az engedelmességet. Az iskolai szabályok

megtagadása miatt osztályfőnöki megrovásban részesítem." Ez fél év alatt gyűlt össze. Magatartása félévkor: 4-es.

— Egy másik gyereknel: „Megrágalmazta osztályfőnökét”. Osztályzata félévkor: 4-es.

Olyan gyerekről viszont, aki minden hónapban ötöst kapott, félévkor is ötöst, csak ezt tartották feljegyzésre méltónak: „Füzete rendes.”

2. A tanulók feljegyzései.

Kevés iskolánkban támaszkodnak a gyerekek véleményére — önmaguk, osztálytársaik munkájával, magatartásával kapcsolatos véleményére — a magatartás jegyek megállapításánál. VII. osztályban, a szentlőrinci iskolánál látam ilyen kísérletet a gyerekek bevonására a magatartás jegyekhez alapul szolgáló konkrétumok összegyűjtésében. Érdemes foglalkozni a gondolattal.

Külön erre a célra választott felelős feljegyzéseket készít osztálytársai, illetőleg az osztály egészének magatartásáról. Most kezdték, kellő tapasztalat híján kezdetleges még, de így is eredményesnek bizonyult.

1. Eszköz az osztályfőnök kezében a heti értékeléseknél.

2. Magatartás jegyek megállapításához anyagot ad.

3. Ezek a feljegyzések konkrétabbak, többet mondanak, mint a sok esetben általánosítható megfogalmazású nevelői feljegyzések.

Nem azt írja a gyerek, hogy törődik az osztály tisztaságával, vagy hogy társadalmi munkát végzett, hanem ezt: „A napló borítóját kimosta” „Gyűjtött 40 kg vasat.” „Házi feladatát nem készítette el.” „Tízpercben verekedett.”

Havonta összefoglalja az osztály életének fontosabb eseményeit. Decem-berben például ezt írta: „Teadélután volt. (Vári, Kasza, Gyenis az előkészületeknél segítettek.) Az orosz dolgozatok gyengén sikerültek. Az iskolai ünnepe-lyen a lányok táncoltak.” Végül közli a tanulmányi átlagokat.

Februárban beszámol a megrendezett babakiállításról (az alsó tagozat szá-mára rendezte a VII. osztály), s hogy készülnek a kulturális seregszemlére: (kik, milyen műsorszámmal készülnek).

Tanulmányozni kell ezeket a feljegyzéseket, megkeresni a legmegfelelőbb formát, mert jelentős segítséget nyújthatnak a magatartás jegyek megállapít-ásához.

3. Magatartási és szorgalmi osztályzatok.

Pillanatnyilag az a helyzet, hogy ahány iskola, annyi osztályzási gyakor-lat van.

a) Az a tapasztalatom, hogy a magatartást következetesebben, folyamato-sabban osztályozzuk, mint a szorgalmat. Ennek ellenére iskoláink zömében 1-est meg 5-öst találunk a magatartás rovatában, azt is elszórtan, egy-egy nagyobb vétség, fegyelmi ügy kapcsán, ritkábban egy-egy kiemelkedő eredményű tár-sadalmi munka vagy nyilvános szereplés jutalmaként.

b) Iskoláink egy részében havonta adnak osztályzatot magatartásból az osz-tályfőnök javaslata alapján, az osztályban tanító nevelők jóváhagyásával. Itt előveszik a különböző feljegyzéseket is.

c) Ritkábban, de előfordul, hogy az ún. „betétlapos” módszer alkalmazásá-val állapítják meg a jegyeket.

(Abban a formában, ahogyan annakidején a sajtóban bemutatásra került, már kevés helyen használják, tekintve, hogy kizárólag büntető funkciója van. Mint ahogyan a korábban ismertetett ABC-s rendszert, ezt is kiegészítették pi-ros betétlapokkal, amelyek nem a gyereknel, hanem a tanárnál vannak, és nem elveszik, hanem adományozzák bizonyos ideig tanúsított (1 hét, 2 hét, 1 hónap) példamutató magatartás esetén).

d) Több helyen pontozással jelzik a megnyilatkozásokat és a jó-, ill. rossz-pontok egybevetéséből születik meg az érdemjegy havonta, negyedévenként, vagy — mert ilyen is van — félévenként, az osztályozáskor.

A szorgalom osztályozása terén hasonló tarkaságot tapasztaltam.

a) Helyenként a szaktanárok a feleltetéskor szorgalomból is adnak érdemjegyet, leginkább kiemelkedő produkció esetén.

b) Egyes nevelők csak az ún. „szorgalmi példák” elkészítéséért adnak szorgalomból ötöst.

c) Bakócán havonta adnak a havi tanulmányi eredmények alapján szorgalom osztályzatot, úgy hogy kiszámítják az átlageredményt, s ha ez magasabb az előző havinál, akkor jobb, ha alacsonyabb, rosszabb jegyet adnak.

Talán ez az eljárás a leginkább helyeselhető. A szorgalom érdemjegy ugyanis azt fejezi ki, hogy milyen odaadással végzi a gyerek az iskolai munkát, hogyan tanul, képességeihez mérten milyen eredményt produkál. Azt mondjuk, hogy a szorgalom osztályzat a tanulónak a tanuláshoz való viszonyát fejezi ki. Nem osztályozható tehát a gyerek szorgalma csak olyan ötösök alapján, amelyek legfeljebb azt mutatják, hogy mi a kedvenc tantárgya, vagy azt, hogy melyik tárgyból adnak az iskolában „szorgalmi” feladatot. Az alap, amihez viszonyítanak, a már egyszer elért eredmény, s ennek megtartását, ill. emelését honorálják a jó szorgalom jeggyel és megfordítva.

Meg kell említeni, hogy a jó kezdeményezések, becsülendő kísérletezések mellett sok következtelenséget, nemtörődömséget és nem ritkán tájékozatlanságot találunk látogatásaik során.

A magatartás és a szorgalom osztályozásának realisabbá tétele érdekében szükség lenne a következőkre:

1. Következetesebben, folyamatosabban kellene vezetni az osztályfőnöki, nevelői feljegyzéseket, mindenkor keltezéssel és nagyon konkrét megfogalmazásban.

Meg kell szüntetni azt a helytelen gyakorlatot, amely csak a negatívumok feljegyzésére szorítkozik.

3. Be kell vonni a gyerekeket a magatartás osztályozását megkönnyítő, ahhoz alapul szolgáló konkrétumok rögzítésébe, az egyes tanulók magatartásának értékelésébe. (Nem az osztályozásba).

PALOTABOZSOKI ÚTTÖRŐ NÉPRAJZI GYŰJTŐK ÉS SPORTOLÓK

A felszabadulás után eltelt húsz esztendőben a fejlődés gyors üteművé vált, megváltoztak a munkaeszközök, a munka feltételei, a szokások, megváltozott az öltözködés stb., velük együtt feledésbe merültek jóízű kifejezések, egyes tárgyakat, fogalmakat jelölő szavak. Ha nem mentjük meg népi értékeinket, néhány esztendő alatt úgy eltűnnek, hogy véglegesen le kell mondanunk megismerésükről. Felső tagozatos tanulóinknak mindezt elmondtuk, és „sugalmaztuk” a néprajzi gyűjtőmunkát. A gyerekek örömmel vállalkoztak arra, hogy felkutadják a még megtalálható néprajzi értékeket kiállítás rendeznek az összegyűjtött anyagból. A munka megszervezését a következők szerint végezték:

1. A tantestület egy lelkes nevelőjével először megbeszélték, hogy mit kellene gyűjteni. Megállapodtak abban, hogy a régi ruhákat, szőtteseket, a használati eszközöket, népszokásokat, a régies kifejezéseket kutatják fel.

2. A tanulók tevékenységének elindítása előtt tisztázni kellett a gyűjtés módját. Így vették igénybe a magnetofont, amelynek kezelését minden „néprajzos” megtanulta.

3. Számra vették, kitől kaphatnak megfelelő anyagot, majd brigádokat alakítottak az egyes részfeladatok elvégzésére.

A szervező munka után „kirajzott” a lelkes gyűjtőgárda a faluba. Az igyekezet nem lohadt le az elkövetkező hetekben, sőt a „sikerrel” párhuzamosan nőtt. A gyerekek értékes anyagot gyűjtöttek néhány hét alatt. Német, székely, felvidéki népviselet ruhadarabjai, népi kismesterségek szerszámai, népi szokások magnótekercesei sorakoztak egymás mellett. A székely, a felvidéki, a német lakodalmak leírása, bukovinai „csobánjárás”, „aprószentek köszöntő”, „húshagyat” ünneplése, „komajárás” egy-egy kutató expedíció eredményét jelezte. A régi paraszti munkák közül a hadikfalvai „kalákás” házépítést, a „prepelákos” (faállványos) szénaszáritás módját kapták „mikrofonvégre.” A nevelő útmutatása alapján feldolgozták a helybeli német fúvószenekar történetét is.

A „gyűjtés” után kezdődött az „igazi” munka. Felkutatták a tárgyak, eszközök nevét, felhasználásának módját. Megismerték a „Brautschnur”-t (német esküvői szalag) a „pitán”-t (kukoricalisztból készült székely sütemény), a „fánelká”-t (székely felső szoknya) és még sok eszközt, ételt, fogalmat.

A szóbeli anyag leírását magnószalagról végezték a gyerekek. A német vonatkozású anyagot németül rögzítették. A kézírást a jó helyesírók a „helyesírási szabályzat” igénybevételével kijavították, egy 8.-os kislány pedig legépelte a

kész munkát, amit bekötve a többi néprajzi anyaggal együtt kiállítottunk. A kiállítás megrendezésénél esztétikai szempontok is érvényesültek a gyerekek tevékenységében. A „kis kiállításvezetők” bemutatták és ismertették a többi tanulónak a gyűjtés anyagát. A „látogatók” belelapoztak a népszokásokat tartalmazó kis „kötetbe”, érdeklődtek a régi eszközök használati módjáról.

Az úttörők gyűjtéséből: esküvői pár

Székely leány-népviselő

Az elmondottak figyelembe vételével érdemes mérlegelni a „gyűjtőmunka” nevelési eredményeit:

1. A gyerekekre jellemző kereső, kutató ösztönt ébresztettük fel először, ami morális érzellemmel párosult, mert társadalmi szükségszerűségként jelentkezett a népi értékek felkutatása. A tanulóiban tudatosodott, hogy tevékenységük hasznos, hiszen segítségükkel megmenthetjük a múlt kincseit a jelennek és a jövőnek.

2. A szervező munka során bebizonyosodott, hogy tervszerűség nélkül nem lehet eredményt elérni. A gyerekek igazolva látták, hogy a cél világos ismerete, a megoldás helyes módjának megtalálása, a munka időbeli jó ütemezése a tervszerűség fontos tényezői.

3. Az összegyűjtött anyag megismerése, feldolgozása során hasznos ismeretek birtokába jutottak tanulóink. Az „expedíciók” néhány tagja az anyag jobb megértése érdekében történelmi, földrajzi magyarázatokat kért tanáraitól. A „múlt” megismeréséhez olvasnivalót kerestek a könyvtárban. Az ismeret utáni vágy, a kíváncsiság, az ismeretszerzésre irányuló érdeklődés, az igazság keresése intellektuális érzelmekben nyilvánult meg. A népszokások leírása a gyűjtők fogalmazási készségét fejlesztette, a „helyesírási kontrollmunka” a helyesírás megszilárdítását segítette elő.

4. Minden nemzetiség népi anyagát egyformán értékesnek tartotta a gyűjtökollektíva, lehetett az székely, német vagy felvidéki. A nacionalista gondolkodás elvéve még jelentkező maradványait sikerült így mind a gyerekeknél, mind a szülőknél eltüntetni.

5. A népi motívumokat lerajzolták, a ruhák himzését kivarrták, mindez a gyerekek esztétikai nevelését segítette elő, de fejlesztette kézügyességüket is.

Az 1965/66-os tanév egyik iskolai munkatervi feladata, hogy kiszélesítse a tanulók néprajzi gyűjtőmunkáját, mert vele további nevelési és oktatási feladatokat kívánunk megoldani.

*

A sporttal nevelési feladatokat kívánunk megoldani, elsősorban a tanulók sportolási vágyát felkelteni. Ezt azonban máról holnapra nem lehet megvalósítani. A nagy találkozókra való felkészülést már a tanév elején megkezdjük. Ilyen találkozó pl. a minden évben sorra kerülő kézilabda villámtorna a szomszédos iskolák csapatainak részvételével a termelőszövetkezet által alapított vándorserlegért. A szeptembertől november közepéig terjedő időszakban rendszeres edzéseket tartunk a szabadban, megrendezzük fiúk és lányok részére az osztályok közötti házi-bajnokságot. Tudatosítjuk, hogy a sportban is a komoly munka, az alapos felkészülés alapján lehet eredményeket elérni. Kisebb versenyeken szoktatjuk a gyerekeket a nagyobb megterhelést igénylő, több mérkőzésből álló „villámtornára.”

A sportolási lehetőséget nem kapták „ingyen” tanulóink. Első feladatnak tekintettük az alapfeltételek megteremtését. A kézilabdapályát már korábban megépítettük a tanulók közreműködésével. A játékerteret a felső tagozatos tanulók bekerítették, új kézilabda kapukat helyeztek el. Szívesen fáradtak a nehéz munkában, mert tudták, hogy maguknak, a közösségnek dolgoznak.

Minden gyerek vágya, hogy „igazi mezben”, sportfelszerelésben játszassék. Ezért szorgalmaztuk, hogy minden felszerelést saját erőből szerezzenek be. Dolgoztak a tanulók a termelőszövetkezetben, vasat gyűjtöttek, szindarabot rendeztek. Hamarosan összegyűlt az az összeg, mellyel elindulhattunk bevásárolni. A termelőszövetkezet látta a nagy lelkesedést és a kulturális és szociális alaptól kiegészítette pénzünket. Ebből vásároltunk 3 garnitúra mezt, melegítőket, tornacipőket és labdákat.

Akinek kedve volt a sportoláshoz, részt vehetett a házi-bajnokságon. Az iskolacsapatba csak kerülhettek be, akik a tanulásban megállták helyüket. Ez nem jelentette azt, hogy a gyenge képességekkel rendelkező tanulók nem lehettek tagjai az „iskolai válogatottnak.” Ha egy közepes képességű gyerek nagy szorgalommal, rendszeresen készült az órákra, s a sportolás nem vetette vissza tanulmányában, tagja lehetett a csapatnak. Hanyagság, tanulmányi visszacsúszás esetén a jelesrendű is kikerült a rendszeres edzést folytató „keretből.” A gyerekek a sportolás mellett nagy igyekezetet fejtettek ki a tanulásban, mert mindenki a „helyén” akart maradni.

A jól átgondolt szakköri munkaterv sokat segített munkánkban. Nagy körültekintéssel állítottuk össze a foglalkozások anyagát, végrehajtásukhoz a legjobb módszert igyekeztünk kiválasztani. A sportfoglalkozások nagy részét a szabadban, télen a tanteremben és a művelődési otthonban tartottuk meg.

„Az ifjú nemzedéket merésszé, bátorrá, határozott emberré kell nevelnünk. Olyanná, aki aktív irányítója, szervezője, formálója környezetének” — írja dr. Bíró Péterné az „Akarat és jellem nevelése” című dolgozatában. Nevelői tevé-

kenységünk mottójául használtuk az idézett sorokat. A gyakorlatban, a sportfoglalkozásokon előtérbe került az akarat és a jellem nevelése. Ezenkívül fontosnak tartottuk, hogy helyes eszményt, világos céllátást alakítsunk ki a gyerekekben. Elsősorban tisztáztuk, mit akar a csapat megvalósítani, milyen nehézségeket kell leküzdeni a célok valóra váltása érdekében. Az edzések beindulása utáni időben elvittük „kis játékosainkat” Pécsre, az NB I-es csapatok mérkőzéseire. Megismerték a kézilabdajáték szépségeit, nehézségeit. Szóban bemutattuk az egyes játékosokat. Elsősorban azokat jellemeztük, akik a termelésben, a ta-

Üttörő leány kézilabda csapat

nulásban és mint emberek is megállják a helyüket. A Pécsi Bányász csapatában — mivel jó nevelő egyesület — szép számmal vannak ilyen játékosok. A gyerekek sokan példaképet választottak a pécsi kézilabdások közül, de nemcsak sportpéldaképet, hanem olyan embert kívántak követni, aki nagyszerű sportoló, jó munkás, igazi közösségi ember is. Tanulóink az NB I-es kézilabdás Sudár Ferencre, dr. Dombira, Schmidtnére akartak hasonlítani. Elmondtuk nekik hogy ezek a sportolók anyagi ellenszolgáltatás nélkül játszanak. A sport szeretete, a csapatuk színeiért való küzdelem, a nagyobb teljesítmény elérése hajtja, buzdítja őket a sportolásra. Hangsúlyoztuk: ha hasonlóvá akarnak válni az élvonalbeli sportolókhöz, akarakterősekké kell válniuk.

Az akarat tulajdonságok hosszas gyakorlás, erőfeszítés útján alakulhatnak ki. Ezért az edzéseken mindig nagyobb feladatokat gyakoroltattunk a gyerekekkel. Először az egyszerű gyakorlatokat tettük készségi szintűvé, majd összetett mozgássort tanítottunk meg számukra. A gyakorlás, az akarat állandó edzése következtében új jellemvonások alakultak és vannak kialakulóban tanítványainknál. Felkészítettük őket arra, hogy tudjanak veszíteni is. A sport csak já-

ték, vannak náluk ügyesebb, jobban felkészült csapatok. Ha ilyen csapattól ki-
kapnak, nem dől össze a világ. A nagyobb tudás előtt fejet kell hajtani.

A kézilabdajáték megfelelő szintű elsajátítása után mérkőzésekre utaztunk
a gyerekek szabadidejében. Egy-egy mérkőzés vonzó élményt jelentett a játéko-
soknak és a kísérő nevelőnek. Legtöbbször Pécsre látogattunk el. A mérkőzések
után közös színház vagy mozilátogatást szerveztünk, gyakran kirándultunk a
Mecsekre, megismertük a várost. A szigetvári várünnepségre is ellátogattunk,
előtte összemértük erőnket a kézilabdás lányokkal. A legjobb tanulókat és
sportolókat a nyár folyamán edzőtáborba küldtük. Itt még jobban elmélyíthet-
ték sporttudásukat és sok élménnyel gazdagodva tértek vissza csapatukhoz.

A nevelő akkor tudja munkáját eredményesen végezni, ha alaposan ismeri
tanítványait és közel kerül hozzájuk. A tanulókhöz edzések, sportvetélkedők
alkalmával lehet a legjobban közel férkőzni. Ha a sportfoglalkozás örömelemény-
nyel jár, a tanulók a kellemes élmény, a felszabadult jókedv következtében
olyan őszintén nyilatkoznak meg, amit más alkalommal nem tapasztalunk ná-
luk. Elmondok ezzel kapcsolatban egy esetet:

A 7. osztályban volt nálunk egy jófejű, gyors felfogású gyerek, aki mindig
elhúzódott órákői szünetekben társaitól, állandóan szomorú, lever volt. Fi-
gyelme el-elkalandozott órák alatt is. Kutattam, kerestem viselkedésének okát.
Felkerestem a szülőket, érdeklődtem a tanuló otthoni viselkedése felől. A család
közölte, hogy nem ismeri a gyermek viselkedésének eredőjét. Többször elbeszél-
gettem a gyerekekkel, de nem sikerült közel kerülnöm hozzá. Tanulótársainak
nem sikerült bevonni őt az osztályközösség munkájába. Hiába adtunk feladato-
kat számára, nem tudott feloldódni és közel kerülni hozzánk. Végül is a játék,
a sport lett az a közvetítő, melynek segítségével fényt deríthettem zárkózott,
furcsa magatartására.

Egy kora tavaszi napon történt. A gyerekek a hosszú tél után örömmel gyü-
lekeztek a pálya szélén, hogy a 7—8. osztály „nagy labdarúgó rangadóján” ösz-
szemérjék erejüket, ügyességüket. Csodálkozva vettem észre, hogy az én kis
„morcos” legénykém is készülődik a 7. osztályos csapatban. Pattogott a labda,
erős lövések „zúgtak” a kapura, de gól nem akart születni. A második félidőben
szögletrúgáshoz készülődtek a hetedikesek. Nagy helyezkedés folyt a kapu előtt.
Ott settenkedett a Lali gyerek is. Igaz, hogy a mérkőzés alatt nem sok hasznát
vette csapata, mert ügyetlenül mozgott, és „összekötő” létére „nem nagy veszélyt
jelentett az elenfél kapujára.” Szögletrúgás után szállt a labda és éppen a Lajos
fejére pottyant. A következő pillanatban a 8.-osok hálójában táncol a labda.
A gyerek arcára pillantottam. El sem akarta hinni, hogy ő gólt fejt. A töb-
biek hozzárohantak, az egyik a kezét rázta, a másik megölelte. Volt, aki örömé-
ben baráti csókot nyomott az arcára. A kapus is hozzárohant és megelégedése
kifejezéséül hátbaverte. Lali arcán boldog mosoly ragyogott fel és nem tűnt el
egészen a mérkőzés végéig.

A „nagy találkozó” után megkértem, hogy hozza el az iskolába a labdát,
és tartson velem. Útközben a mérkőzés érdekesebb eseményeit elevenítettük fel.
Alkalmasnak találtam az időpontot, hogy őszinte beszélgetésre bírjam.

— Látod, érdemes velünk játszani. Remélem, ezután nem fogod lógatni az
orrodát — szóltam hozzá.

Lépései megnehezédtek, vidámsága egy pillanat alatt elszállt. Valósággal
kirobbant belőle.

— Nagyon jó volt játszani, iskolába is szeretek járni, csak... ne kellene
soha hazamenni!

Aztán elmondott mindent. Édesapja vidéken dolgozik. Ha nincs otthon,

gyakran jár hozzájuk éjszaka — mikor ők már „alszanak” — egy fiatalember, és ő tudja, hogy miért. Elmondta, hogy nagyon szereti az édesapját, de gyűlöli az anyját. Ha elvégzi a 8. osztályt, elmegy a faluból és többé haza sem jön. Nem tudtam azonnal gyógyírt találni sebzett lelkű kamaszom számára, de a baj okát megtaláltam. Hálás voltam annak a véletlen gólnak, ami a bizalom zsilipjét nyitotta meg köztem és tanítványom között.

A felsoroltak alapján az alábbi nevelési konzekvenciákat vonhatjuk le:

1. A sportolásban, a nevelés különböző lehetőségeit kihasználva, a tanulók jellemét fejlesztő hatásokat biztosíthatunk. Sportolóink kitartókká, állhatatosakká, bátrakká váltak. Fizikai munka végzésével biztosították a sportolás feltételeit. A mérkőzések utáni szervezett szórakozás (mozi, színház, kirándulás, városnézés) bővítette ismereteiket. A sportolók öltözködése előnyösen átalakult a városba való utazgatások következtében.

2. A kézilabda-csapat elsődleges közösséggé vált. Segítettek egymásnak a tanulásban, közösen szórakoztak, megtanulták egymást becsülni, igazi barátokká váltak.

3. A nevelőhatások eredményeként tudatos fegyelem alakult ki, melynek következtében kis sportolóink igazán szép eredmények elérésére váltak képessé. Bebizonyosodott, hogy a tudatos fegyelem feltétele az elmélyült munkának. A fegyelem normáinak betartása nemcsak a sportfoglalkozások alkalmával jellemezte tanulóinkat, hanem szabadidejük állandó kísérőjévé vált.

4. Nagy tömegeket mozgattunk meg. Sok gyerek kapcsolódott be a sportmunkába.

5. A sportfoglalkozásokon közelebb kerültünk a tanulókhoz, ennek következtében nevelésünk intenzívebbé válhatott.

Tizenöt éve foglalkozom a tanulók sportolásának megszervezésével. Úgy érzem, fáradozásom nem volt hiábavaló. Nem sajnálom a foglalkozásokra szánt energiát és szabadidőt; hiszem, hogy mostani kis sportolóimban is sok örömöm lesz még.

A KISZ-MUNKA SEGÍTÉSÉNEK NÉHÁNY KÉRDÉSE

Elemző-értékelő munkánk sokrétű egészében helyet kell kapnia az ifjúsági mozgalom eredményei és gyengéi gondos számbavételének, a szükséges konzekvenciák levonásának. Itt — mint általában — számolni kell az adott ifjúsági szervezet helyzetével, lehetőségeivel és múltjával, valamint az ezt támogató, segítő pedagóguskollektíva körülményeivel, mégis úgy látjuk helyesnek, ha a következtetések, tanulságok leszűrésekor a mércét — igényesen — magas szintre helyezzük. Útbaigazító mottóul aligha találhatnánk jobb megállapítást *Lenin* szavainál: „Kevesebb politikai fecsegést, kevesebb általánosságban mozgó elmefuttatást és elvont jelszót, ... főképpen a gyakorlati tapasztalatokat kell szakszerűen, hozzáértően számbavenni.”

*

Tulajdonképpen szükségtelennek érezzük annak bizonyítását, hogy a KISZ-munka színvonalának emelése, tartalmassá és vonzóvá tétele nélkül az iskolai munka, nevelői tevékenység hatékonysága sem növelhető. Mivel e problémánál időzni feleslegesnek tűnik, csak éppen érintőlegesen annyit állapítunk meg, messzemenően egyetértve dr. Nagy Sándorral, hogy „veszedelmes egyoldalúsággá válhatik a nevelés olyan felfogása, mely azt elsősorban vagy majdnem kizárólagosan a tanítási órára korlátozza.” A nevelés folyamatában nagyjelentőségű az oktatás, de nem szabad megfeledkezni egyéb nagyhatású tényezők bekapcsolásáról, mint pl. az ifjúsági mozgalom nevelő munkája. A nehézség — nézetünk szerint — nem is annyira a fenti gondolat felismerésében, mint inkább a gyakorlati realizálásában, az állhatatos, munkaidőt nem méricskélő, a szervezés nehézségeit előre is látó végrehajtásában, megvalósításában van, mely képes dialektikus egységben látni a tanári vezetést és a tanulói öntevékenységet.

Úgy hisszük, még komolyabban kéne vennünk *Makarenkót*, aki szerint a helyes igazgatás abban áll, hogy „a szigorú fegyelmet és felelősséget megőrizve, tág működési teret engedjen az iskola társadalmi erőinek, a közvéleménynek, az iskolai sajtónak, az egyéni kezdeményezésnek és az iskolai önkormányzat fejlett rendszerének.”

A pécsváradi gimnázium KISZ-szervezetének munkájáról egészében több jót mondhatunk, mint elmarasztalnivalót.

A KISZ-szervezet vezetősége éves programjának kidolgozása előtt elkérte az iskola munkatervét, és ennek alapján az iskola előtt álló nagy feladatokból részt vállalt. Ezeket beépítettük munkatervünkbe. Ilyen volt pl. az iskolaavató ünnepség, melynek sikeréhez KISZ-tagjaink is hozzájárultak. Erre az alkalomra tettük a KISZ-szervezet zászlajának avatását, amelyre meghívtuk a pécsi *Bánki Donát* és a *komlói Kun Béla gimnázium* KISZ-szervezetének küldöttségét is.

A munkaterv készítésekor és a későbbi módosulásokban három fő probléma köré csoportosítottuk azokat a feladatokat, amelyek a mozgalmas KISZ-közösség kialakításával kapcsolatosan adódtak.

- a) *Segíteni a tanulók önképzését, élethivatásra való felkészülését.*
- b) *Öntevékeny közösségi életet kialakítani.*
- c) *Kielégíteni a tanulók kulturális és sportigényét, segíteni a szabadidő helyes felhasználásában.*

Színes, eleven, tartalmas programmal kívántuk összekovácsolni KISZ-tag-ságunkat jó szervezeti — közvetve iskolai közösséggé.

Az élethivatásra való felkészüléssel kapcsolatban eredményekről számolhatunk be. Csak néhányat említünk meg ezek közül. A KISZ-szervezet égisze alatt működő szakkörök közül a pedagógiai szakkörben sok, jövődöbeli hivatásukban hasznosítható elméleti és gyakorlati kérdéssel, problémával ismerkedtek meg a pedagógusnak készülő szakköri tagok. Nyilvános szakköri ülésük — mely *Makarenko* életét és pedagógiai munkásságát méltatta születésének 77. évfordulója alkalmából — igen színvonalas, érdekes, s még a végzett pedagógus számára is tanulságos volt. Vagy itt említhető meg a III. osztály alapszervezetének Jókai-délutánja. Jó felkészültséggel, magas színvonalú vitában érveltek a tanulók, és ebbe a vitába a meghívott alapszervezetek tagjai is bekapcsolódtak. (A vita lényegét az a kérdés alkotta, hogy lehet-e eszményképet választani a Jókai-hősök közül.)

A diákkollektívában egyes osztályközösségek már eljutottak arra a fokra, hogy nemcsak saját osztályalapszervezetük tanulmányi eredményének emelését tűzik ki célul, hanem más osztályok tanulmányi munkájának javítását is segítik. Pl. a II. osztály alapszervezete patronálja a nagyon gyenge I. a osztályt matematikából és kémiából. Talán ezt a kapcsolatot, segítséget a testvér-alapszervezetek kiépítésével még jobban lehetne növelni.

A soronkövetkező feladatkomplexum, amely KISZ-szervezetünk előtt állt és egyben a jó iskolaközösség kialakulását is segítette: a szabadidő társas, kellemes, hasznos és értelmes eltöltése. Itt ismét nagy nevelési lehetőség adódott az ifjúsági szervezeten belül: a szórakozás, a kulturális és sportigény tervszerű, tudatos irányítása. Ezen a téren nyújtott legtöbbet KISZ-szervezetünk. — Berendeztünk egy KISZ-klubszobát rádióval, sőt nemrég az Ifjúság a Szocializmusért próbában eddig elért járási elsőségünkért egy televízió-készüléket kaptunk, amelynek beszerelése után — tervünk szerint — a klubszobában vasárnapi ügyeletet is tartunk. A klubélet programját színesítik, változatosabbá teszik az olvasó-, zenehallgató- és játékdélutánok. Több folyóiratot, újságot járattunk, s bár kezdetben nem sokan olvasták, két osztályfőnöki órát ráépitve, a szellemi öttusa egyik kérdéscsoportját éppen az itt található folyóiratok alapján állítottuk össze. Ezzel szinte „kényszerítettük” a sajtóolvasásra tanulóinkat. Rendeztünk jól sikerült diák-színész találkozót is a Pécsi Nemzeti Színház két fiatal művészeivel. Az alapszervezetek klubdélutánokat szerveztek ahol ötletes műso-

rokkal vetélkedtek egymással a próbacsoportok. Szellemi öttusa versenyünk is volt, és megrendeztük az iskola KISZ-bálgját. Nem érdektelen idézni erről egyik elsős diákunk „vallomását”, amely a hetenként sugárzott KISZ Híradó egyik adásában hangzott el: *„Helyenként igen színvonalas műsorokat rendezett nálunk a KISZ, de számomra legnagyobb élményt a bál jelentette. Nemcsak azért, mert szeretek táncolni és ez megadta a lehetőséget erre, hanem azért is, mert igazán magas színvonalú volt. Mindent jól megszerveztünk és mindenki számára megfelelő szórakozást biztosítottunk. Nagyon ötletes volt a bál kezdésekor a hat táncospár nyitótánc. Megmutattuk, hogy mi is képesek vagyunk ilyen rendezvények szervezett megrendezésére. Azért is jó volt, mert kollektív előkészülést igényelt, és így minden KISZ-tagot mozgósított.”* Irodalmi Színpadunk bemutatta műsorát Himnusz a békéről címmel. Részt vettünk a Ki mit tud? járási és megyei vetélkedőin is.

Sportéletünk színes, változatos. Rendeztünk sakk-, asztalitenisz-, kosárlabda-bajnokságot és teremfutball-mérkőzéseket.

Iskolánk speciális helyzetben van: az általános iskola és gimnázium egy épületben, egy irányítás mellett működik. Ilyen iskolában a jó közösség létrehozása még nehezebb feladat, mint általában. A KISZ és úttörő-szervezeteknek egységes iskolaközösséggé szerveződése céljából szorosan együtt kell működni, elsősorban a KISZ-szervezetnek kell támogatni az úttörő csapatot. Több KISZ-rendezvényre, sportvetélkedőre, alapszervezeti gyűlésre meghívtuk a VIII-os úttörőket, hogy megismerjék életünket, céljainkat. Csúcsvezetőségünk egyik tagja KISZ- és úttörő-összekötő. Ifivezetőink segítik az őrök, rajok munkáját. Rendgárdistáink ügyelnek az általános iskola folyosóin. Néhány héttel ezelőtt megbeszélvén a felügyelet néhány problémáját, az egyik rendgárdista leány ezeket mondta: *„Amikor ügyeletesnek jelentkeztem, nem jövődő életpályám miatt tettem. Egyszerűen szép KISZ-feladatnak tekintettem és kötelességemnek éreztem, hogy vigyázzak iskolám épségére és egyben hírnevére, amit néhány általános iskolai tanuló magaviselete — túlzott mozgékonyasága — veszélyeztetett. Véleményem máig sem változott, illetve csak részben. Pedagógiai ismereteket szereztem, melyeket talán egyszer még felhasználhatok. És nem utolsó sorban kezdem megérteni a pedagógusokat.”*

*

Mi, önmagunk számára is hasznosíthatóan, a legfőbb tanulságokat részben a munka végzése közben fogalmazzuk meg, másrészt a következő év programjának kialakításakor látjuk szükségesnek csokorba szedni a teendőket.

Alapvetően fontosnak találjuk, hogy a tanári vezetést és tanuló aktivitást helyesen értelmezzük. Az öntevékenység, a KISZ szervezeti önállóságának tiszteletben tartása „ürügyén” nem szabad a fiatalokat magukra hagyni. A tanári vezetés a tanuló közösség fejlődésének valamennyi szakaszára érvényes, csupán a nevelői támogatás minősége (és nem mennyisége!) módosul. Az öntevékenységet nem szabad fetisizálni: a tanulókat maguk és társaik ügyeinek felelősségteljes, hozzáértő intézésére *meg kell tanítani!*

Úgy véljük, hogy az ifjúsági mozgalom segítésének akkor van igazán értelme, ha az folyamatos, és a célok helyes kitűzésétől a gazdaságos és körültekintő szervezésen át a végzett munka, akció, rendezvény értékeléséig minden lényeges mozzanatban jelentkezik.

Nem kis feladatot jelent az *általában* megfogalmazott célok és feladatok „lebontása” az *adott* iskola, osztály viszonyaira. Evégből a gondos helyzet-elemzés nem nélkülözhető.

Látnunk kell, hogy a közért áldozatot hozni tudók számát a fiatalok közt — többek között — azáltal növelhetjük, ha sokféleképpen jelét adjuk megbecsülésünknek, elismerésünknek.

Makarenko gondosan ügyelt arra, hogy kommunárjai ne csak parancsolni, de engedelmeskedni is megtanuljanak. És viszont. A mi KISZ-vezetőink gyakorlatában sem mindig illeszkedik harmonikusan össze a szerénység és határozottság. E tekintetben is felnőtt segítségre szorulnak gyerekeink időnként!

Célt tévesztenénk, ha *csak* vezetőket, a mozgékony, vállalkozókész fiatalokat látnánk magunk előtt, megfélemlítve a gyakran jelentős számú passzív, csendes, visszahúzó KISZ-tagokról. Olyan távlatokat kell a fiatalok előtt megcsillantatnunk és megterveztetnünk, amelyeknek megvalósítása a nagy tömegeket is képes magával ragadni.

Különösen feltűnő fogyatékoság a mammut-iskolákban az, hogy az egyes osztályok egymástól független, befeléforduló, elzárt életet élnek; évfolyam és iskolaközösség létrehozására nem, vagy nem eléggé céltudatosan és következetesen törekednek. Ezzel függ össze a csúcvezetőségi tagok némelyikének gyengéje: bár az iskolaközösség képviselőjének kéne lennie, gyakran saját osztályának kívánságai, elgondolásai, törekvései lebegnek csak szemei előtt.

Hiába a kifogástalanul összeállított és megfogalmazott munkaterv, ha nem történik meg annak havi, heti és napi felbontása, ütemezése. Ilyen esetben fordul elő, hogy az ifjúsági vezetők jóindulatú ténfergéssel töltik napjaikat, miközben a szervezet vonzása egyre csökken...

Észrevételeink szerint a kevésbé képzett vezetők előtt a célok és eszközök sajátos módon keverednek. Nem a vezetőségi ülések összehívásán van a hangsúly, hanem a színes ifjúsági mozgalmi életen! Így az ülésezés — bár jelenthet élményt is az ifjúsági vezető számára — csak eszköz jellegű. Tudatosítanunk kell: az eredmény nem kevésbé fontos, mint a program, a terv, a célkitűzés.

Szükségesnek — és saját gyakorlatunkban jól beváltak — tartjuk azt, hogy az igazgatóság *nemcsak* az osztályfőnökök és a KISZ-tanácsadó útján, hanem közvetlenül is, *rendszeresen* tartja a kapcsolatot az ifjúság képviselőivel. És *nemcsak* akkor, ha baj van!

Gyakran tapasztalható hibát — az ifjúsági szervezet életében vezetőségválasztás után bekövetkező visszaesést — előzhetünk meg akkor, ha tervszerűbbé, átgondoltabbá tesszük az utánpótlást, a *leendő* vezetők nevelését, képzését.

*

A KISZ-munkára vonatkozó legfőbb tanulságot nem kell megfogalmaznunk, mert a KISZ VI. kongresszusán felszólaló *Kádár János* alapvetően eligazította a KISZ-vezetőt is, és a mozgalmat támogató, segítő valamennyi tanárt is:

„A jövő társadalmának lelkes, önzetlen és a köz ügyéért mindig áldozatra kész emberekre van szüksége. Ilyeneket kell nevelnünk. Mert semmi nem tud egy fiatalembernek olyan boldogságot adni, mint az igaz és teljes emberi élet, és ez: a szocializmusért élni, dolgozni, tanulni.”

LEMLE GÉZA

A VILÁGNÉZETI, POLITIKAI ÉS ERKÖLCSI NEVELÉSRŐL*

I.

A jelenlegi ideológiai helyzetről és az ebből adódó feladatokról értékes elemzést és értékelést adnak a Magyar Szocialista Munkáspárt néhány időszerű ideológiai feladata címen a Központi Bizottságnak a Társadalmi Szemle múlt évi 4. számában megjelent irányelvei. Az irányelvek gondos áttanulmányozása és a népművelésre történő alkalmazása — a helyi gazdasági, társadalmi és politikai élet jelenségeinek figyelembevételével — választ adhat a világnézeti-, erkölcsi- és politikai nevelőmunka tartalmára és módszereire is.

A teljesség igénye nélkül hadd idézzek néhány részletet az irányelvekből, azzal a céllal, hogy rámutassak a népművelésben történő felhasználásuk szükségességére és lehetőségére.

Az irányelvek az ideológiai munka feltételeiről szóló fejezete meghatározza munkánk alapvető tartamát, s utal módszereire is.

„A Központi Bizottság most elsősorban néhány olyan ideológiai kérdésre, az ideológiai munkának olyan feladataira hívja fel a figyelmet, amelyek közvetlenül összekapcsolódnak a szocialista építés időszerű feladataival, széles tömegek érdeklődését vonták magukra, politikai jelentőségük nyilvánvaló. Az elméleti-ideológiai munka nem öncélú tevékenység, csak a társadalmi gyakorlattal szoros összefüggésben fejlődhet. Az elméleti munka a gyakorlatból táplálkozik, annak tapasztalatait általánosítja és maga is a gyakorlat céljait szolgálja”.

Mivel a népművelés is ideológiai jellegű tevékenység, vitathatatlan, hogy az alapvető jelentőségű problémák a mi munkaterületünkön is azok, amelyekkel az idézett mű részletesen foglalkozik. Mégpedig ezeknek az a sajátos vetülete, amely környezetünkben alakul ki. Tapasztalt népművelő könnyen megállapíthatja, hogy falujában, üzemében, stb. melyek azok a kérdések, amelyekről beszélni kell, melyek azok a negatív előjelű tények, érvek, amelyekkel szembe kell szállnia és milyen módszerekkel harcolhat a tévedések ellen.

Ha részleteiben vizsgáljuk e kérdést, az irányelvekből választ kapunk arra is, hogy melyek azok a világnézeti kérdések, amelyekkel foglalkoznunk kell:

* Részletek a járási (városi) népművelési előadók és járási TIT titkárok tanácskozásán elhangzott előadásból.

„Jelentős rétegek vallanak még nem marxista nézeteket, hat még a vallás, a nacionalizmus, az individualizmus”.

Adva van tehát a világnézeti nevelés három fontos területe. Aligha találkozzunk olyan közösségekkel, amelyekben a fent említett világnézeti problémák valamiképpen ne jelentkeznének. Az is természetes, hogy nem általánosságban, nem *konkrét nézetek, vélemények*, s ezek nyomán *magatartás* jelzi jelenlétüket.

Szinte naponként találkozhatunk a vallással kapcsolatban pl. az alábbi kérdésekkel: Lehet-e vallás nélkül erkölcs? Összeegyeztethető-e a tudomány és vallás? A vallás erkölcs vagy a kommunista erkölcs humanizmusa teljesebb, igazabb? Miért tartjuk alapvetően reakciós intézménynek az egyházat? Hányadán állunk a vallásszabadsággal? Boldogabb-e a vallásos ember? stb... stb. A vallásos nézetekből táplálkozó magatartás is sok példát mutat, természetesen különböző területeken, különböző mértékben. Ilyenek pl. többek között: a templombajárás; az egyházi szertartásokon való részvétel (keresztelés, esküvő, temetés, bérnálás, gyónás-áldozás, stb.); egyházi ünnepek indokolatlan megtartása sokszor a sürgős munka rovására; a tanulók hittanra történő beíratása; vallásosság hatására tartózkodás, pl. a KISZ-től és más tömegszervezetektől; reakciós jellegű egyházi inspirációk érvényesülése a közéleti magatartásban, stb.

Hasonló kérdések sorát tehetnénk fel a *nacionalizmussal kapcsolatban* is. E kérdés megvitatását különösen szükségessé teszi a „magunk háztáján” történő seprés igénye. A „saját nacionalizmusunkat” illetően bőven akad tennivalónk. A téves nézetek között éppúgy megtaláljuk a Szovjetunióval való viszonyunk, együttműködésünk szinte valamennyi területére kiterjedő kételyeket, mint a „harmadik utas” koncepciók egész sorát. Sűrűn fordul elő a magyar kisebbség sorsáért való aggodalom és az ebből fakadó bírálát. A népi demokratikus országokkal és a felszabadult gyarmati országokkal kialakult kapcsolataink körül is sok probléma merül fel nap-nap után. Találkozunk az antiszemitizmussal, a fajelméletek maradványaival, s a nemzeti egység téves értelmezésének sokféle változatával, stb., s természetesen az e nézetekre épülő magatartás megnyilvánulásaival is.

A kispolgári nézetekről és magatartásokról ezt olvashatjuk az irányelvekben:

„A kispolgári szemlélet egyik megnyilvánulása az apolitikusság és a közügyek iránti közömbösség. Még ma sem tűnt el teljesen az a régi gondolkodás-és magatartás-mód, amely bizalmatlanul és hihetetlenül tekint a közélet új lehetőségeire, igyekszik távol maradni mindentől, ami szerinte túlmegy a szűken vett egyéni érdekeken, a magánéletet körülbástyázva, a közügyektől elzárva keresi az egyén érvényesülését és boldogulását. Az ilyen magatartás hívei rendszerint a politika viharaira és a közélet buktatóira hivatkoznak és arra, hogy ezzel szemben meg akarják őrizni morális tisztaságukat.”

E szemlélet képviselőivel elég gyakran találkozunk, de a mindenáron való érvényesülésre, anyagi előnyökre törőkkel, a „harácsolókkal” és „élősködőkkel” is. Népművelő munkánknak segítenie kell e nézetek és magatartás felismeretetésével, hogy „*a közvélemény szigorúan ítélje el az ilyen cselekedeteket.*”

A világnézettől elválaszthatatlan a *politikai és erkölcsi magatartás*, amely végül is a közélet ilyen vagy olyan alakulásához vezet. Az egészséges közélet kibontakozásának alapja a *demokratizmus* (nem liberalizmus!) széleskörű megvalósítása, a tömegek aktivitásának biztosítása:

a) *az államhatalmi szervek munkájában* (tanácsok, állandó bizottságok, stb.);

b) a társadalmi ellenőrző tevékenységben (társadalmi bíraskodás, népi ellenőrzés, stb.);

c) a tömegszervezetekben;

d) a gazdasági szervek munkájában (tsz közgyűlés, munkaértekezlet, stb.);

e) a fejlesztési tervek (üzemi, községi, stb.) kimunkálásában és végrehajtásában;

f) a társadalmi munkák elvégzésében.

Az említett aktivitás eredménye a *szocialista demokratizmus* kiteljesedésének, de ennek megteremtésében is vállalnia kell a népművelésnek a reáharul feladatokat, mindenekelőtt azt, hogy a közéletben való fokozottabb részvétel *szubjektív feltételeit* segítse megteremteni, s ugyanakkor *mozgósítson* is a közéletben való aktívabb részvételre. Ennek alapvető feltétele, hogy a *kulturális élet vezetői behatóan ismerjék működési területük gazdasági, társadalmi, politikai életét*, s ennek alapján határozzák meg tennivalóikat.

Az erkölcsi nézetek és magatartás problémái közül a *munkaerkölcs és a társadalmi tulajdonhoz való viszony* kérdése a legjelentősebb. Ugyanakkor a *kollektív érzés és magatartás* is rendkívül fontos.

Az említett világnézeti, erkölcsi és politikai kérdések megoldásának segítése a népművelés eszközeivel — nem könnyű. A hatékony munka három alapvető feladat megoldását kívánja meg:

a) a *helyi* gazdasági, politikai, társadalmi, kulturális élet alapos *elemzését*, a tényleges helyzet konkrét feltárását, az eredmények s a téves nézetek és helytelen magatartás számbavételét, valamint az eredményekhez és a problémákhoz vezető okok kipuhátolását;

b) a tudományos ismeretek (filozófiai, jogi, közgazdasági, történelmi, stb.) s a művészi alkotások gazdag tárházából *ki kell választani* azokat, amelyek felhasználásával az eredményeket megszilárdíthatjuk, továbbfejleszthetjük, illetve a problémák megoldását segíthetjük;

c) meg kell találnunk a *hatékonyabb módszereket* és formákat, amelyek az említett nevelési feladatok eredményes megoldását lehetővé teszik.

II.

A fentiek vázlatos kifejtéséből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a népművelési munka *megalapozásában* kell mindenekelőtt előbbre lépünk, annak az igénynek jegyében, hogy a *jelenlegi helyzet szükségleteiből* határozzuk meg népművelési munkánk tartalmát a világnézeti, politikai és erkölcsi nevelésben. Ennek érdekében a *népművelési munka tervezésében* az eddiginél is nagyobb súllyal kell kezelnünk a *helyi viszonyok elemzését*, az eddig kialakult belső arányok megváltoztatásával

A népművelési munka tervezésében eddig a mennyiségi mutatók összegyűjtése az oknyomozó elemzés rovására túltengett, s bizonyos területekre korlátozódott. Így — helyesen — az elemzés feltárta a lakosság általános műveltségbeli helyzetét (iskolai végzettség, stb.); a szakismeretek színvonalát a gazdasági helyzet alakulásához kapcsolva; a művelődési tevékenység szervezeti kérdéseit (művelődési otthon munkája, látogatottságai tömegszervezetek kulturális tevékenysége, stb.). A jobb elemzések utalnak ugyan néhány világnézeti, politikai, erkölcsi problémára, de legtöbbször *túl általánosan* és felszínesen. A fenti tények elemzése változatlanul szükséges, azonban — arra való tekintettel is, hogy az e téren szükséges ismeretekkel már rendelkezünk — *az elemzés súly-*

pontját át kell helyoznünk a világnézeti-, politikai-, erkölcsi helyzet elemzésére, a közélet vizsgálatára. Mégpedig úgy kell áthelyezni, hogy az egyes problémák konkrét világnézeti, erkölcsi rugóinak felismeréséig eljussunk az ugyancsak konkrét helyzet és jelenségek elemzéséből.

A világnézeti-erkölcsi neveltség elemzésében a korábban említett területeken megnyilvánuló nézeteket és magatartást kell felmérnünk az élő és ható nézetek, a *tapasztalható* magatartás vizsgálatával (vallásosság, nacionalizmus, individualizmus); illetve a közélet területén a *tapasztalható jelenségek* okainak feltárásával.

Az elemző munkában bizonyos mennyiségi mutatók hasznos szolgálatot tehetnek, azonban a fő kérdés a *közvélemény* tartalmának feltárása, amelyhez kiindulópontul szolgálhat a terület vezetőinek (politikai, állami gazdasági, társadalmi) tapasztalata, véleménye; a legfontosabb azonban az, hogy *minél több ember véleményével, nézeteivel* ismerkedjünk meg a legközvetlenebb formában (egyéni beszélgetés). A nevelőmunka konkrétságát adott esetek, helyzetek, stb. alapos elemzésével is biztosíthatjuk, sőt, az ilyen esetek nyilvános megvitatása a népművelési munka tartalmát, feladatát is képezheti. Természetesen nevelési hatékonysága akkor bontakozhat ki igazán, ha a *szubjektív elemekig* is eljut, akár az elemzés, akár a feladat megoldása. Pl. Miért járnak az emberek templomba? Miért nem szép a község külső képe? Miért nem sikerült a széna betakarítása? Jó volt-e a termelészövetkezeti közgyűlése? Jól bánunk-e az öregekkel? Helyesen működnek-e községünkben a különböző bizottságok? Miért ilyen a művelődési otthon tevékenysége? Jól gazdálkodtunk-e a községfejlesztési alappal? Milyen hatású jövőnkre a termelészövetkezetek egyesülése? stb. A közösségek életében mindig akadnak olyan problémák, amelyek megvitatása egyszerűen elkerülhetetlen, csak meg kell találnunk a megfelelő kereteket hozzá.

A *felvetődött kérdésekre történő gyors reagálás* sokszor adhat helyes magyarázatot a helytelen helyett, kedvezően formálhatja az emberek meggyőződését, állásfoglalását, elejét veheti egyes kérdések „elmérgesedésének”, s mozgósíthatja az embereket a feladatok megoldására, ha célját, értelmét, szükségességét és hasznosságát belátja.

Az elemzés alapján a korábban kialakult gyakorlat szerint meg kell határozni a *nevelési célokat*, a megvalósításuk érdekében megoldandó *feladatokat* és az alkalmazandó *módszereket* a tervezés korábbi gyakorlata szerint.

Az elemzésben feltárt helyzet s az azt előidéző okok ismeretében a *feladatok meghatározásában a helyes tartalom kialakítását* kell biztosítanunk. A világnézeti-, politikai- és erkölcsi kérdésekben a téves nézetek sokszor a *szükséges ismeretek hiányában* lelik magyarázatukat. Ha az emberek nem tudják mi a jó és mi a rossz; mi a helyes és mi a helytelen; mi a törvényes és mi a törvénytelen; hogyan kell adott esetekben helyesen dönteni, eljárni, stb.: akkor hajlamosak arra, hogy a helytelent tartásuk helyesnek, jónak a rosszat, megváltoztathatatlanak ami egyáltalán nem szükségszerű, ideálnak ami elvetnivaló, stb. Éppen ezért szükséges az, hogy az *alapvető világnézeti-, politikai- erkölcsi ismeretekkel* felvértezzük a hatókörbe tartozó embereket.

Egyik fő feladatunknak ebből adódóan a *szükséges ismeretek rendszerének kialakítását* kell tekintenünk.

A szükséges ismeretek tekintetében általában nem az látszik célravezetőnek, hogy *általános előadást vagy esetleg tanfolyamot tartsunk* ezekről — bár sokszor ez is elkerülhetetlen és szükséges — hanem inkább az, hogy *felmerült esetek kapcsán* találjuk meg a kérdés helyes megoldásának *elméleti alapelveit* és tisztázzuk, terjesszük a tudományos ismereteket más esetekre is alkalmaz-

ható módon. Pl. ha vita merül fel néhány tsz-tag esetében a premizálás véleményük szerint helytelen megoldása körül, akkor használjuk fel ezt az alkalmat arra, hogy megmagyarázzuk a premizálás általános gazdasági szerepét, sajátos célját az adott termelőszövetkezetben, a premizálás kialakult rendszerét, létrehozásának mechanizmusát, hatását, s az esetleg indokolt megváltoztatásának lehetőségét. E téma alkalmat ad néhány erkölcsi probléma mélyebb megvitatásához is (egyéni érdek- közérdek, következetlenség, önzés, bizalom hiánya, rosszindulat, stb.).

A közvetítendő ismeretanyag tisztázása és az *adott társadalmi helyzet ismerete* lehetővé teszi számunkra a tervezés során azt is, hogy a népművelési *ágazatok együttműködése* jegyében a különböző népművelési területek munkájának tartalmát a szükségleteknek megfelelően határozzuk meg, s idejében gondoskodjunk a megvalósítás feltételeiről. Pl. a könyvtári állomány szerzeményezésnél és a könyvpropaganda kialakításánál, a folyóiratok megrendelésénél; az ismeretterjesztő filmek és a játékfilmek beütemezésénél; a szakkörök és műkedvelő csoportok belső nevelőmunkájának megtervezésénél; az utóbbiak esetében a műsoranyagok kiválasztásánál is messzemenően figyelembe kell és lehet vennünk a világnézeti-, politikai-, és erkölcsi nevelés követelményeit, de ugyanezt kell tennünk minden ágazat munkájának meghatározásánál.

A *módszerek* kiválasztásában a hatékony, vonzó formákat kell megtalálnunk. Legcélravezetőbbnek a *klubfoglalkozások* kerete és az *egyéni beszélgetés* módszere látszik. Alkalmat kell teremteni arra, hogy az *aktuális kérdések vitafórumává* váljék a klub, természetesen olyan irányítással és olyan „szellemi erőviszonyok” között, amely lehetővé teszi a marxista nézetek győzelmét. A viták kialakulásának sokféle kiindulópontja lehet, s az a helyes, ha közülük minél többet alkalmazunk. Így alkalmat adhat a vitára mindenekelőtt a *helyi közélet* több olyan eseménye, amelyről eltérő vélemények alakultak ki. Természetesen megbeszélés tárgyát képezhetik olyan közéleti problémák is, amelyek eszmei megítélése egyértelmű ugyan, de gyakorlati megvalósításuk követeli meg, hogy szót ejtsünk róluk. *A televízió és rádió adásai, egyes sajtócikkek, művészeti bemutatók, filmek, stb.* ugyancsak rendkívül alkalmasak lehetnek arra, hogy termékeny megbeszélés kövesse őket. Eddig is nagyon gyümölcsöző módszernek bizonyult *közéleti személyiségek meghívása* a klubba, akik konkrét kérdésekre adtak választ. A „*kerekasztal beszélgetések*”, amelyek több oldalról világítanak meg egy-egy témát — ugyancsak hatékonyan segíthetik nevelési céljaink megoldását. Főleg az ifjúság körében játékos *formák* is alkalmazhatók: Ki mit tenne bizonyos helyzetekben? Hogyan ítélik meg a fiatalok különböző személyek magatartását, véleményét egyes kérdésekről? Ilyenféle feladatok szerepelhetnek szellemi vetélkedőkön, s más hasonló rendezvényeken.

Azt kell elérni, hogy a klubban eleven, vitatkozó közösségek alakuljanak ki.

Az elmondottakhoz hasonló módon kell a légkört a különböző kisebb művelődési egységekben: *szakkörökben, műkedvelő csoportokban* kialakítani. E csoportok belső nevelőmunkája hasznos szolgálatot tehet nevelési céljaink elérése érdekében, pl. a kézimunka körökben az asszonyok sajátos problémái, az ifjúsági csoportokban a fiatalságot foglalkoztató kérdések kerülhetnek szóba.

Az *előadások, ankétok, tanfolyamok formája* is alkalmas nevelési céljaink megvalósítására. Különösen a *tömegszervezetek* tehetnek sokat tagságuk céltudatos világnézeti-, politikai- és erkölcsi nevelése érdekében, egyrészt a pozitív közéleti tevékenységhez szükséges *ismeretek közvetítésével*, másrészt az *adott közösség problémáinak megvitatásával*. Az elmondott elveket e téren fo-

kozottan kell érvényesíteni, mert a tömegszervezeti nevelőmunka korábban, nemes törekvései ellenére sem volt mindenütt elég hatékony, *általános jellege, módszertani igénytelensége miatt.*

Gondolnunk kellene arra is, hogy a közéleti vezetők *vezetési stílusának*, az emberekkel való bánásmódjának, kapcsolatainak javítása érdekében, megfelelő színvonalú, népművelési jellegű *akadémiákat* szervezzünk az érdekelt szervezetekkel együttműködve. Túl kellene valamilyen formában lépnünk az ideológiai és szakmai továbbképzés hagyományos tartalmán és módszerein a körvonalazott cél érdekében.

Az új ötleteknek, kísérletezéseknek nagy szerep jut a világnézeti-, politikai- és erkölcsi nevelés tartalmának és jó módszereinek kialakításában.

BALÓ ISTVÁN

A KIRÁNDULÁSOK NEVELŐHATÁSA

A pécsi Doktor Sándor Művelődési Ház oktató-nevelő munkájának szerves része a kirándulás. A kirándulás célja — kellemes időtöltés és szórakozás vonzó keretében — az ismeretterjesztés, a közvetlen szemléltetés. A természeti szépségeket és történelmi emlékeket saját környezetükben, az eleven valóságban mutatjuk be, ahol sajátos atmoszférájuk erejével a legmélyebb benyomást kelthetik a szemlélőkben. Ez a módszer élményszerűvé teszi az ismeretszerzést, közel hozza egymáshoz az elméletet és a gyakorlatot, hitelesebbé teszi a már ismert adatokat.

Az életszínvonal emelkedésével és a művelődési igény növekedésével tömegmozgalommá vált a kirándulás, a társasutazás. Kirándulásokat, társasutazásokat igen sokféle céllal és formában rendezhetünk. Fontos, hogy a résztvevők utazási kedvét, szórakozási vágyát mindig összhangba hozzuk ismeretgyarapítási, nevelési szempontokkal. A kirándulások programját a művelődési ház nevelési célkitűzése alapján tervezzük, mely szerves része a művelődési ház egységes népművelési tervének. Kezdetben a megye szép tájainak és nevezetességeinek megismerésére rendeztünk egynapos tanulmányi kirándulásokat. Később 1-2 hetes kirándulások keretében bebarangoltuk az egész országot, ismerkedtünk az ország természeti szépségeivel, történelmi múltú emlékeivel, szocialista alkotásaival. Három éve a szocialista országokba szervezünk társasutazást hasonló tanulmányi programmal és nagy sikerrel. Ezek a tanulmányi kirándulások amellyel, hogy lehetőséget adnak a dolgozók szabadidejének tartalmas felhasználásához és a szórakozáshoz, a komplex ismeretek terjesztésével és hatásával a legeredményesebben szolgálják a tudatformálást és a szocialista nevelést.

Hazafias nevelés

A hazafiság, a szocialista haza szeretetének elmélyítésében részt kell vállalniuk a művelődési otthonoknak is. Művelődési otthonaink — többek között — úgy tehetnek eleget a hazafias nevelés feladatának, ha a környező táj szépségét teljes gazdagságában bemutatják, ha városuk, községük történelmi múltját széles körben megismertetik, ha az itt élő emberek őseinek nagyszerű tetteit például állítják. Így tudják megmutatni, hogy vidékük mennyire része a haza tájainak,

városuk, községük milyen elszakíthatatlan szálakkal fonódik az egész haza történelméhez.

A művelődési ház programjának mindig szerves része volt kirándulások keretében a táj, a múlt hagyományainak bemutatása. Fő célkitűzésünk volt, hogy a történelmi — és műemlékek bemutatásával bővítsük a dolgozók látókörét, gondolatokat ébresszünk bennük. Pl. a *pécsváradi* kirándulás alkalmával meghirdettük következő kirándulásunkat a *Márévár*hoz. Ehhez sokszorosítottuk „*A Márévár romjai*” (Dr. Szőnyi Ottó Történelmi emlékek a Mecsekben.) című írást és a *Márévár regéjét* (Várady Ferenc: „Baranya múltja és jelene”). Ezt a két ismertetőt a 35 pécsváradi kirándulónak adtuk oda és a következő vasárnap 70 fővel indultunk a *Márévár* vadregényes romjaihoz. Az egyes történelmi sze-

A siroki vár alatt

mélyekhez, vidékekhez fűződő regék, mesék, mondák a vidék népének érzéseit, gondolatait, vágyait fejezi ki; ismertetésükkel az emberek érzéseire, képzeletére, kedélyére is hatva kelthetjük fel az érdeklődést a táj, az emlék iránt. Így ismerkedtek meg a kirándulók a *Mecsek* egyik legszebb részével és így vált élményszerűvé a „szülőföld”, amelynek fogalmát ezek a kirándulások tartalommal telítették. Hasonló sikerrel és eredménnyel végződött a *zengővárkonyi* kirándulás. Vonattal mentünk a kitérőt helyre. A kirándulás vezetését a *Janus Pannonius Múzeum* igazgatója vállalta. Már útközben felhívta egy-egy érdekességre a figyelmet, amerre haladt a vonat. *Hosszúhetényben* kiszálltunk a vonatból és közösen megnéztük a római kori villa maradványait. A vezető itt ismertette a római birodalom úthálózatának rendszerét és az őrtornyok szerepét. Innen gyalog átmentünk *Zengővárkonyba*, ahonnan a hegy tetején lévő kilátóból megnéztük a vidéket, majd az ásásokat. Az ebédet is itt fogyasztottuk el, majd különböző társasjátékokat játszottunk, beszélgettünk, énekeltünk, a festői

környéken sétáltunk és az esti vonattal kissé fáradtan, de mégis felüdülve utaztunk vissza Pécsre. Megbeszélésünk alapján a kirándulás résztvevői néhány nap múlva találkoztak a *múzeumban*, ahol a kiránduláson látott ásatások leleteit tekintették meg a múzeum igazgatójának vezetésével.

Erkölcsei nevelés

A kirándulások kisebb-nagyobb csoportokban, közösségekben zajlanak le. Az alkalmilag összekerült személyek csak akkor alakulnak át csoporttá, ha hatni kezdenek egymásra, valamilyen közös cél vezetni őket. Az egyén magatartását számtalan hatás formálja, alakítja: munkája, munkahelyének szelleme és közvéleménye, saját társadalmi tevékenysége, barátainak, ismerőseinek sorsa, véleménye. Az egymásrahatásból létrejön a fejlődés is.

Fő összekötő kapocs tehát a közös cél, az érdekek azonossága. A közösség tagjainak képességei és érdeklődési körei azonban nem mindig esnek egybe. Egyéni érdekeik, céljaik vannak. Ezeket az egyéni célokat alá kell rendelni a közösség, a kollektíva akaratának. Az egyén vágyai kielégítését csakis a kollektíva segítségével valósíthatja meg. A kollektíva nagy hatással van az egyén jellemének, magatartásának, érdeklődésének alakítására. A „jó vezető” megkönynyíti a negatív feszültségek feloldását, a célkitűzés elérésére szolgáló módszerek tudatosítását.

A kirándulások gyakran állítják nehézségek elé a résztvevőket. A nehézségek és akadályok leküzdése akaratot, kitartást, állhatatosságot kíván — és fejleszt.

Az erkölcsi tudat átnevelése a szocializmus építése közben történik. A tömegeket formálja ez az építő munka, amelynek során rengeteg pozitív közösségi élményben van részük; közben sok erkölcsi tapasztalatot is gyűjtenek. Ha a kirándulók látják, hogy értjük mások milyen nagy áldozatot hoznak, hogy mások munkájával lesz szebb és jobb az életük, pl. ha közvetlenül tapasztalják a nagyüzemi mezőgazdasági termelés előnyeit stb., ezek a hatások rendkívüli jelentőségűek az erkölcs formálásában. Pl. egyik dunántúli kirándulásunkon nagy hatást tett a látogatókra a *baracskai* termelőszövetkezet. A kirándulók jóízűen fogyasztották a gyönyörű paprikát és paradicsomot a tsz kertgazdaságában és érdeklődve hallgatták meg a kertgazdaság történetét, mely a céltudatos kollektív gazdálkodás jó példája. Tavasszal 30 holdon kifagyott a tsz gabonája. Nem siránkoztak, hanem öntözőberendezést vásároltak és azonnal rátértek ezen a területen a paprika és paradicsom termelésére. Fényes siker igazolta elgondolásuk helyességét. A kirándulóknak a fényes-húsos paprikák bizonyították be ezúttal a szövetkezeti gazdálkodás előnyeit.

Hatással vannak a dolgozók, a kirándulók erkölcsi arculatának kialakítására olvasmányaik, a színház, a film, a rádió, a televízió stb. mellett a *tárlatlátogatások* is, amelyek alkalmával az eredeti és igazi képzőművészeti remekművek nemcsak gyönyörködtetnek, de fejlesztik ízlésüket, gazdagítják érzelmi világukat, alakítják erkölcsi arculatukat is.

A tanulmányi kirándulások keretében sok lehetőség nyílik az esztétikai szemlélet fejlesztésére. A közvetlen szemléltetés sok esetben csak tanulmányi kiránduláson lehetséges, amely jellegét tekintve ugyanolyan előadás, mint bármely teremben tartott előadás, de sokkal szemléletesebb, sokszor rengeteg egyéb élményt is nyújt és ezért az esztétikai szemlélet fejlesztésében igen hasznos.

A martonvásári Beethoven szobornál

A művészeti emlékek bemutatására rendezett tanulmányi kirándulás elsősorban történeti jellegű, mivel az emlékek közvetlen szemléletével a szülőföld és a haza történetének alaposabb megismeréséhez vezet, miközben az esztétikai szemlélet fejlesztéséhez is hozzásegít.

A dunántúli kirándulás keretében nagyon sok művészeti emlék bemutatására került sor. Mindenki számára emlékezetes maradt többek között a *veszprémi* városnézés. Célkitűzésünket előre közöltük az Idegenforgalmi Hivatallal és jó vezetőt kértünk. A veszprémi idegenvezető — nagyon helyesen — a város legmagasabb pontján, a Várhegyen kezdte a városnézést, ahonnan gyönyörű kilátás nyílik. Láttuk a város dombjait, felismertük kanyargós utcáit, a Séd-patak völgyének romantikus házsorait, az egyetemi városrész új épületeit, a közeli Betekints-völgy festői kiránduló helyeit stb. Ilyen szemléltetés közben ismertette a város földrajzi, történelmi és művészettörténeti nevezetességeit. Előadásába beleszötte a megtekintésre kerülő emlékek történetét is. A tájékoztató előadás után kezdődött csak az egyes emlékek bemutatása, esztétikai elemzése. A hely és az emlékek fejlődésének képe így élményszerűen elevenedett meg a hallgatók előtt, s később már könnyen kapcsolódtak ehhez az emlékekre vonatkozó speciális ismeretek. A városnéző sétát a *Bakonyi múzeum* megtekintésével fejeztük be, amelynek néprajzi kiállítása a Bakony életét tárta elénk; a

múzeum mellett felépített „Bakonyi Ház” pedig a vidék építészeti formáit és sajtószerű lakberendezését mutatta be. A hosszúra nyúlt városnéző séta alatt az esztétikai élmények és ismeretek feledtették a fáradságot.

A *soproni* idegenvezető általános tájékoztatóját a város történetéről, múltjáról, jelenéről színes diaképekkel tette szemléletessé, érdekessé és vonzóvá. Nagyon szép színes diaképekkel mutatta be azokat a helyeket, műemlékeket, amelyeket másnap a hallgatók a városnézés keretében a helyszínen is láthattak. A diaképek bemutatása kapcsán a szemléltetett tárgyról, emlékekről érdekes történeteket mondott el, ezzel is felkeltve az érdeklődést a város látnivalói iránt. Másnap, a városnézés alkalmával a bemutatott műemlékek, művészeti alkotások stb. kapcsán mondott el mindent az idegenvezető, esztétikai vonatkozásban is igen értékesen a tárgyra vonatkozóan. Ez a módszer is nagyon eredményesnek bizonyult.

Minden tanulmányi kiránduláson szerepelt a legszebb műemlékek ismertetése mellett múzeumlátogatás, képzőművészeti kiállítás megtekintése is. A *budapesti* városnézés programjában többek között szerepelt a *Nemzeti Galéria*, *Debrecenben a Déry Múzeum* képzőművészeti kiállításának megtekintése. Ezek a tanulmányi kirándulások lehetővé tették a nagy művészi alkotások közvetlen szemléletét és alkalmat adtak az eddig csak elképzelt szépségek bemutatására is. Az előadó a műalkotások elemzése közben kitért olyan részletekre, amelyek a teremben rendezett előadások alkalmával a vetített képeken láthatatlannak maradnak. Azok a művészeti emlékek, amelyek reprodukciók útján nem szemléltethetők meggyőzően, ezeken a kiállításokon anyagszerűségükben jelentkeztek és így a résztvevők számára élményszerű szemléletet nyújtottak.

Politechnikai nevelés

Amikor Lenin célul tűzte ki a politechnikai nevelést és meghatározta ezzel kapcsolatban a nevelési feladatokat, külön felhívta a figyelmet a kirándulások jelentőségére. A kirándulások keretében meglátogattuk a fontosabb gyárakat, üzemeket (*dunaújvárosi Vasmű, diósgyőri Lenin Kohászati Művek, győri Vagongyár, tiszalöki Duzzasztómű, Erőmű, ajkai Timföld- és Alumíniumkombinát, herendi Porcelángyár stb.*) és jól működő termelőszövetkezeteket is (*Mágocs, Baracska*).

A közvetlen élmény, a tapasztalat, a szemléltetés vonzóvá, szórakoztatóvá tette az ismeretközlést. Ez megértett, maradandó és alkalmazásra is érett tudást adott. Pl. a *tiszalöki* erőműben világos és meggyőző választ kaptak az érdeklődők arra, hogyan fejlesztik az áramot. Az *ajkai* Timföldgyár- és Alumíniumkohóban látottak és tapasztaltak után nem felejtik el a látogatók a timföldgyártás kémiai folyamatát, technológiai menetét, vagy hogyan készül a megolvasztott timföld elektrolízisével az alumínium.

Üzemlátogatásaink alkalmával tehát alapvető fizikai és kémiai eljárásokat ismertek meg a hallgatók, a látogatók. A technológiai eljárások láttán műszaki, technikai érdeklődésük fokozódott, miután közvetlen tapasztalatokat szereztek. Ezek a tapasztalatok sok látogatóban, szemlélőben felkeltették az érdeklődést, biztos alapot teremtettek ahhoz, hogy ismereteiket most már tapasztalataikhoz fűződő könyvek olvasásával, tanulmányozásával egészítsék ki.

A technikai érdeklődés felkeltésének, a politechnikai nevelésnek, a természettudományos népművelésnek is hatásos eszköze a kirándulás.

A kirándulásoknak a test nevelésére, az egészségre is hasznos hatásuk van. Minden tanulmányi kirándulás programjába iktattunk több fürdést és gyalogtúrát.

Az 1-2 hetes kirándulások alkalmával több alkalommal fürödtek a kirándulók az ország legszebb, legjobb fürdőiben. Nagyon kellemes túrákat tettünk pl. a keskeny, sziklás, virágos *Szalajka-völgybe*, a regényes *szigligeti várba*; a festői tájban, meredek hegyszirtre kiemelkedő *sümei várba*. *Sirok* várának komor szépségű romjai a meredek hegyszirtre csalogatták a kirándulókat. A *sümei* és a *szigligeti* várba minden kiránduló felment, még a 70 évesek is, a *siroki* várba azonban csak a fiatalok és az edzettebbek; így is a 45 kiránduló közül 25-en szereztek olyan élményt, amely felejthetetlen marad számukra; emellett a hegymászás bravúros sportteljesítmény is volt. A fellegvárból sziklába vájt alagúton közelítettük meg az alsóvárat, ahol ismertettük a vár keletkezését és történelmi szerepét. Hasonló módon ismertettük 5 országjáró tanulmányi kirándulásunk alkalmával 15 várunk történetét. Ilyen kirándulások után ismeretekben, élményekben gazdagodva és testben erősödve tértek haza a kirándulók.

Kirándulási programunkban a testnevelés is mindig szerepelt. Eredményesen szolgáltuk a természetjárással, fürdéssel stb. a testkultúra megszerettetését, ápolását.

Ilyen előkészített, átgondolt és irányított külföldi utazási programunk is, ahol az ismeretek terjesztésével együtt a népek közötti megértést, barátságot és a békét szolgáljuk.

NÉPMŰVELÉSI ELŐZETES

Talán így lehetne legtalálóbban nevezni azt a népműveléssel való egy hetes ismerkedést, amelyet a *Pécsi Tanárképző Főiskola* 50 hallgatója végzett 16 baranyai községben. A népművelés, mint fogalom ismert volt a hallgatók előtt, és valamilyen képük is volt róla, hisz zömmel falusi fiatalok, akik valamikor és a szünidőkben most is részesei községük kulturális életének. Ezenkívül bizonyára sok hatást, gondolatot keltett bennük, hogy a főiskola tanári karának nagy része aktív, lelkes népművelő.

Mégis a várakozás és a kíváncsiság hangulata jellemezte a gyakorlat megkezdése előtti megbeszélést. Néhány fiatal meg is fogalmazta az általánosan uralkodó gondolatot: *Más dolog véleményt mondani, vagy alkotni a népművelésről és más dolog a gyakorlatban végezni azt.* Mert erről van szó. Nem pihenni, kirándulni, hanem népművelési gyakorlatra, dolgozni készültek a hallgatók. Rám az gyakorolta a legkedvezőbb benyomást, hogy a fiatalok ezt érezték, és felelősségtudattal készültek a feladat ellátására.

Másodszor a gyakorlat során találkoztam a főiskolásokkal. Tele voltak élménnyel, ömlött belőlük a szó. Még a népművelés árnyoldalait is derűs szemmel nézték.

A *hidasi körzeti művelődési otthon* klubjában pl. a három csillogó szemű leány egymásnak adva szót mesélte el, hogy területi munkát is végeztek. Ellátogattak a körzethez tartozó *Ófalu* községbe. Elmondták az ottani viszonyokat; milyen barátságosak ott az emberek, milyen kedvesek a gyerekek, milyen jól sikerült az általuk vezetett klubfoglalkozás, stb. Közben az is kiderült, hogy esett az eső, egyikük cipője a sárba ragadt, kölcsönként gumicsizmában ázottan, csapzottan értek haza. Mégsem erre emlékeztek, hanem arra, hogy milyenek az ófalusi emberek.

A *szederkényi művelődési otthon* zsúfolt klubjába alig tudtunk befurakodni. Nagy nehezen az ajtó mellett találtunk egy kis zugot, s ott vártuk meg, míg az előadó befejezi afrikai útiélményeinek felelevenítését. A szünetben beszélgettünk a főiskolásokkal. Itt voltak a *Pécsváradra* küldött gyakorlósok is. A művelődési ház dolgozóival együtt közös szervezésben *falusi vásárnapot* rendeztek egész napos sokszínű kulturális programmal. A szünet elég hosszú volt, mégsem volt elég az élmények, vélemények elsorolására. Közben a következő foglalkozást, a *szellemi vetélkedőt* is elő kellett készíteni. Főleg a műszaki szakos hallgatóra hárult sok feladat, aki a magnetofont, epidiaszkópot, filmvetítő

gépet állította be, mint a rendezvény „főgépésze”. A vetélkedőt már nem tudtuk megvárni, de a technikai készülékek, szemléltető eszközök „bevetett” sokasága, a rendező népművelők és a főiskolások lelkesedése, „nyüzsgése”, s a helyi fiatalok érdeklődése láttán biztosak voltunk a rendezvény sikerében.

A népművelési gyakorlat befejezése után a hallgatók jelentést készítettek munkájukról, tapasztalataikról. A jelentések nagyon különbözők. Rengeteg jó véleményt, elgondolást, figyelemre méltó ötletet tartalmaznak. Olyan sokoldalú ez a jelentésgyűjtemény, hogy összefoglalni nagyon nehéz lenne. Egy dolog azonban egységes szemléletként vonul végig a jelentéseken: *Kedvező benyomást szereztek a népművelésről.* És szerintem ez a legfontosabb.

Az impressziók nagyon eltérők. Volt aki a népművelés javuló feltételeit vette észre, volt akit a népművelés tartalmi vonatkozásainak tervszerűsége és céltudatossága lepett meg, mások az eleven, színes tevékenységre figyeltek fel, s többeket a népművelők lelkesedése ragadott magával.

Így írnak erről jelentéseikben:

Pécsvárad: „A régi vár mellett fehérlő modern iskola, mögöttük felnyúló templomtornyok és a felettük magasló Zengő. A faluban sok új épület van, de a legszebb a művelődési ház. Kétszintes épület, homlokzata üveg, elötte szökőkút. Belül barátságos és otthonos, a nagyterme csodálatosan szép.”

Szigetvár: „Meglépett bennünket az a nagy ellentét, mely a kultúrház épületének korszerűtlensége, elhanyagoltnak látszó külső képe és a benne folyó sokrétű tartalmi munka között van. A székhely kulturális élete rendkívül gazdag és sokoldalú.”

„Sok szakkört és csoportot meglátogattunk. Rengeteg tanfolyam, szakkör, klub működik. A gyerekek és felnőttek szinte egymás kezébe adják a kilincset.”

Sásd: „Amikor az ember a klubba lép, jó érzés fogja el, látva az újságokat, könyveket böngésző, zenét hallgató társaságot. Sásd fiataljai művelődnek.”

„A gyerekek részére tartott itteni foglalkozások jellege egészen más, mint a tanítási óra. A gyerekek szabadon, otthonosan mozognak, a nevelő rendkívül közvetlen kapcsolatban van velük. Nincs osztályozás, csak értékkel a nevelő, dicsér és biztat.”

Villány: „A családlátogatások alkalmával azt tapasztaltuk, hogy az emberek elégedettek a kultúrház munkájával, szívesen részt vesznek rendezvényein. Kevésnek tartják a színházi előadásokat és szeretnék, ha a korábbi években népszerűvé vált ismeretterjesztő előadássorozatok újra megindulnának.”

Mohács: „A száj- és körömfájás, utána a pusztító árvíz a kulturális életet csaknem megbénította. De a művelődési ház dolgozóiból nem hiányzik a lelkesedés. A természeti csapások okozta »kultúrpanagás« nem vette el a kedvüket.”

Mágocs: „Bámulatos a falusi emberek tudásvágya és a népművelők lelkesedése.” — „A község magas színvonalú kulturális munkája meglepett bennünket. Ennyi és ekkora lelkesedés a kultúra iránt kevés helyen tapasztalható.”

Sorolhatnám tovább. Mindezek rapszodikusán kiragadott idézetek, vélemények. Az általam általánosnak ítélt benyomásokat így kiragadva is tükrözik.

Persze a jelentések nemcsak ennek adnak hangot, hanem reális meglátással a problémákról is írnak. Véleményt mondanak a nehézségekről, keresik azok megoldásának lehetőségeit, sok egyéni elgondolást lehet olvasni bennük a népművelés további javításáról, főleg hatókörének bővítéséről.

A lelkesedés, a vélemények, a javaslatok együttesen azt tanúsítják, hogy jól sikerült az ismerkedés. A „népművelési előzetes” kedvező nyomot hagyott a fiatalokban, s remélhetően a folytatása is kedvező lesz. Ha ezzel a lendülettel

folytatják, jó pedagógus lesz belőlük, nemcsak a gyerekek oktatója, hanem a falu nevelője.

A gyakorlat során tanúsított lelkesedés, fegyelmezettség és felelősségtudat azt mutatja, hogy a fiatalok jól készülnek hivatásukra. Várjuk őket minél nagyobb számban, s hasonló lelkesedéssel.

BARANYAI VASÁRNAPOK

Baranya életének nagyjelentőségű társadalmi és kultúrpolitikai eseményévé váltak a Baranyai Vasárnapok, melyek a tv jóvoltából országos, sőt külföldi nyilvánosságot kaptak. A tartalmában és külsőségében megnőtt rendezvénysorozat jól reprezentálta a megye szépségeit, fejlődésünk eredményeit, kultúránkat s jelentős nevelési és idegenforgalmi tényezővé lépett elő.

A természeti szépség, a történelmi múlt kínálta lehetőségeket a hagyományok felhasználásával sikerült a népművelésnek olyan tartalommal megtöltenie, mely látványos és tanulságos programot biztosított a látogatóknak.

A rendezvények művészeti fesztivál jelleget kaptak, vagy valamely népi hagyományt (pl. busójárás) elevenítettek fel, kapcsoltak össze művészeti és nevelési célkitűzésekkel. Így a mohácsi Busójárás a nemzetiségi kultúra, a siklósi Várfesztivál a fúvószene, a Zengői Majális a népművészet és néptánc, a szigetvári Zrínyi ünnepség a hazafias nevelés komoly fórumává lett.

Fokozatosan nőtt a rendezvények vonzása és tömeghatása, az idén már közel 50 000 embert mozgattak meg, kb. 12 000-rel többet, mint az elmúlt esztendőben. Ugyanakkor a közvetve bevontak száma a tv két helyszíni közvetítése (Mohács, Siklós) révén megsokszorozódott s külföld felé is szélesedett.

Jelentős tényező a Busójárás és Várfesztivál nemzetközivé válása, az a tény, hogy a határ ideiglenes megnyitása folytán a Busójáráson 5000, Siklóson közel 3000 jugoszláv vendég vett részt.

A látogatók számának növekedéséhez nyilvánvalóan hozzájárult a Megyei Idegenforgalmi Hivatal sokrétű s az előző éveknél alaposabb szervező és propagáló munkája. Országszerte megjelentek a rendezvények színes plakátjai, meghívói s a busójárást és a siklósi rendezvényeket először ajánlották külföld felé is. A kereskedelemmel történt együttműködésünk folytán több helyi jellegű ajándéktárgy (Buga-kalap, busóálarc, népművészeti termék) levelezőlap, bőrröndcímke, matrica, stb. látott napvilágot s tette a megjelentek számára emlékezetessé az ünnepségeket. S a propaganda és tájékoztatás széleskedését jelzi a Siklósi Várfesztiválra kiadott kétnyelvű újság is.

A sajtó és Pécsi Rádió is erőteljesebben működött közre a rendezvények népszerűsítésében, amit a Dunántúli Naplóban megjelent s az ünnepségeket ismertető és azokat értékelő 26 cikk s a rádió előzetes és helyszíni adásai bizonyítanak.

Két év tapasztalatainak felhasználása és a fokozott igényességre törekvés a

rendezvények tartalmi színvonalának növekedésével járt. Nem csak a résztvevő művészeti csoportok száma nőtt 7-ről 21-re (közöttük 1 jugoszláv együttes is), hanem produkciójuk színvonala is, s az elmúlt évi 6 kiállítással szemben idén már 10 kiállítás kínálta terjedelmében és mondanivalójában nagyobb látni-valóját.

Sokrétűbbé s a megjelenteknek egész napra programot nyújtóvá váltak ezek a vasárnapok, melyet a kereskedelem is igyekezett a vendégek kulturáltabb el-látásával s a különféle szolgáltatások kibővítésével vonzóbbá tenni.

Nem árt, ha az ünnepségsorozat kereskedelmi, főleg annak forgalmi vo-natkozásait is áttekintjük.

A Busójáráson a körzeti földművesszövetkezetek kivonult sátras egységei 33 000 Ft-os, a tanácsi vendéglátó egységek 234 000 Ft-os, az élelmiszer, ruhá-zati, vegyésziparcikk boltok 157 000 Ft-os forgalmat bonyolítottak le. Különféle mérések szerint a jugoszláviai vendégek jelenléte Pécs, Harkány és Siklós for-galmát is mintegy 60 000 Ft-tal növelte.

A Siklói Várfesztivál kereskedelmi forgalma 384 000 Ft-ot, a szigetvári Zrínyi ünnepségé 51 000 Ft-ot, a Zengői Majálisé 62 000 Ft-ot, a Busójárás for-galma 424 000 Ft-ot tett ki. Négy vasárnap közel egymillió forintos kereske-delmi forgalommal, gondolom gazdasági téren sem lebecsülendő eredmény.

A Baranyai Vasárnapok haszna azonban a mérleg eszmei oldalát nyomja, mely sokkal bonyolultabb s számokban nehezen kifejezhető tényekben jelent-kezik: a tudatformálás és nevelés eredményeiben.

Ami még mérhető, az a házigazdákra háruló haszon. Mert kétségtelen és szemmel látható, hogy az ünnepségek milyen komoly kihatással voltak az érin-tett helyek fejlesztésére, város — illetve faluképének szebbé tételére, a helyi lakosság aktivizálására. A házigazda szerepét betöltő járási, városi (községi) tanácsok, társadalmi és tömegszervezetek egyre inkább magukénak tekintették a rendezvényeket, egyre gyakorlottabb kézzel és rutinnal végezték a szervezés rendkívül fárasztó munkáját.

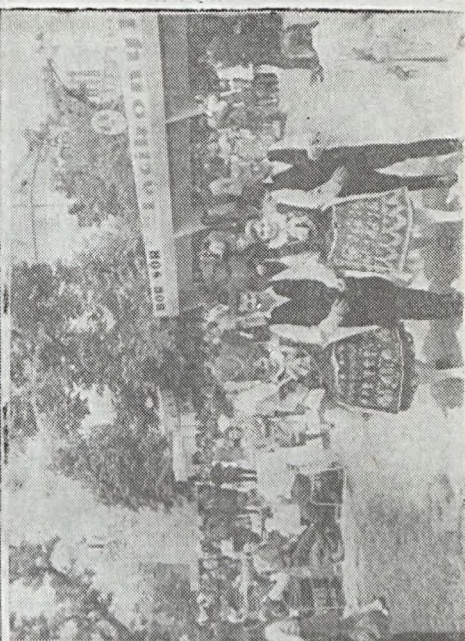
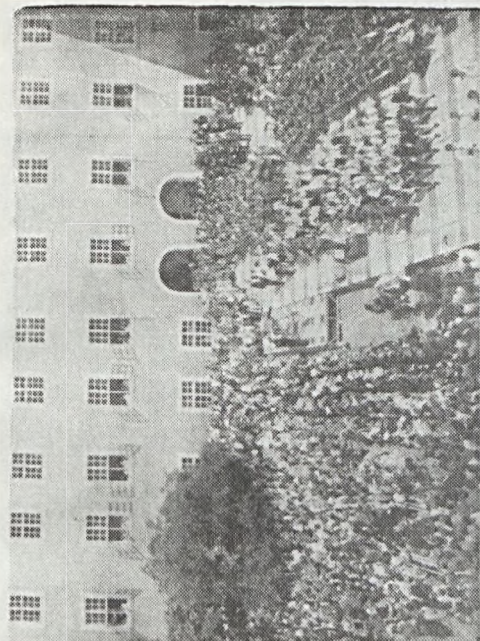
Természetes, hogy az egyes rendezvények fényével bizonyos árnyak is együtt járnak.

A Busójárásnál megoldatlan probléma maradt a nagyszámú, felvonuló busó kiállítása, magának a felvonulásnak cselekményesebbé tétele. A jövő évi terv mindkét kérdéssel számol, igyekszik a felvonuló tömeget is biztosítani s ugyan-akkor a felvonulást egy, a monda alapján rendezett látványos játékkal is ki-egészíteni. Nemzetiségi fesztivál-jellegének növelése érdekében bővíteni igyek-szik a résztvevő külföldi együttesek számát.

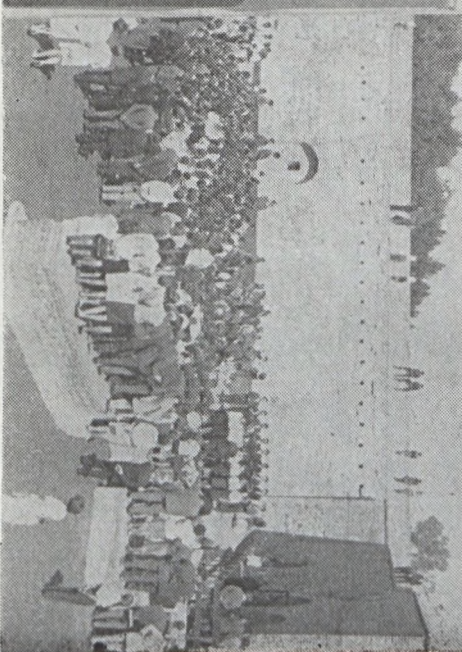
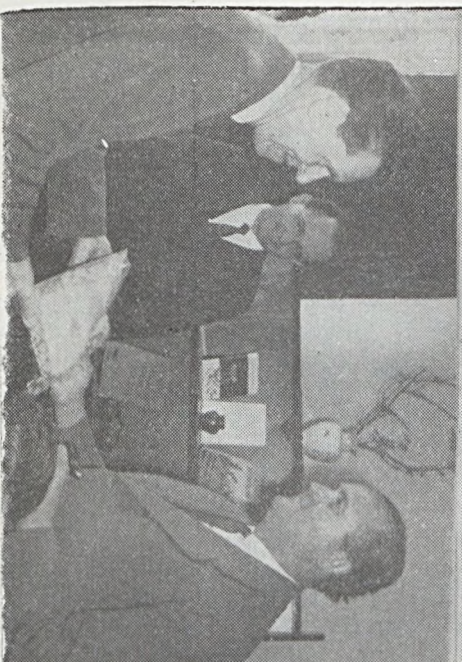
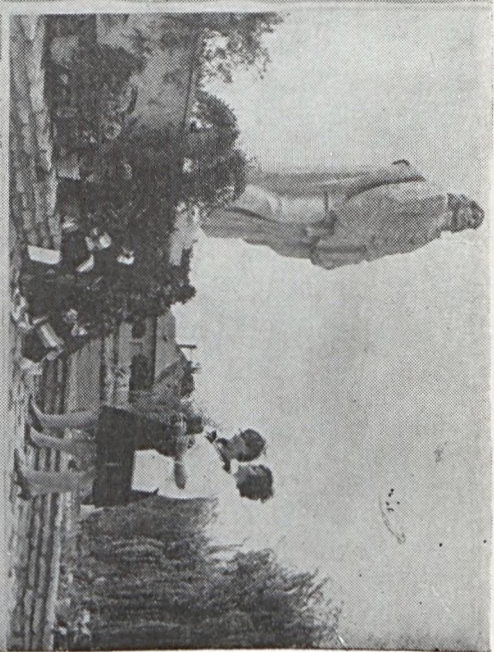
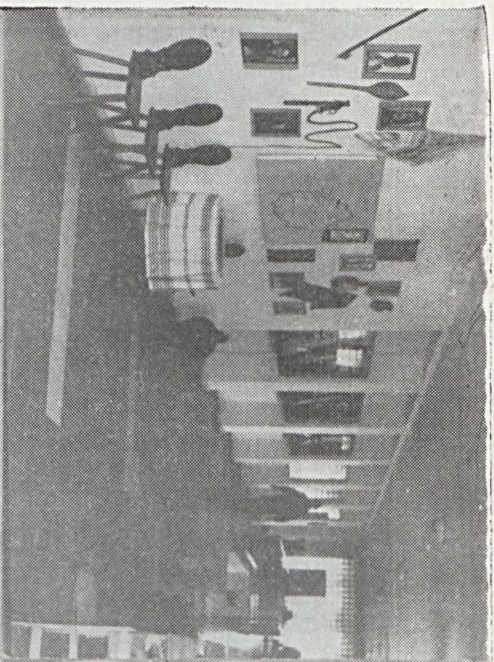
Siklói Várfesztivál jövő évi műsora a fúvószenesi jelleg mellett egy je-lentős évforduló megünneplésével is bővül. A Járó Péter vezette 1776. évi pa-rasztfelkelés jubileumi ünnepségei bizonyára kitöltik majd azt a hézagot, mely az idei program kiegészítő rendezvényeinek viszonylagos szegénységében je-lentkezett.

Az 1965. évi szigetvári Zrínyi-ünnepség elérte célját, különösen az esti kul-turális műsor vonzott sok érdeklődőt. 1966. évben a 400 éves jubileum a megye legkiemelkedőbb ünnepségévé avatja. Az eddigi egy napos rendezvény három na-possá bővül dráma és zenei ősbemutatókkal, tudományos ülészekkel, anké-tokkal, szoboravatással, új kiállítások bemutatásával, a legjobb hazai művész-együttesek bemutatóival.

A Zengői Majális idei műsorának vonzása az elképzelések alatt maradt. Ezért célszerűnek látszik az egész rendezvényt egy helyi népszokás (vásár) fel-

Részletek a mohácsi Búsójárásról és a siklósi Várifestiválról

Pécsvárad: Zengői Majális, Szigetvár: Zrínyi-Emlékünnep

elevenítésére alapozni. Az eddigi népművészeti jellegű ünnepség így vonzóbb keretben több látnivalót biztosít s nagyobb érdeklődésre tart majd számot.

A 4 vasárnap mindegyikénél a kiemelkedő rendezvények mellett fordultak még elő igénytelenebb részprodukciók és rendezési hibák — így gyenge táncsoport és szegényes kiállítás Pécsváradon, huzavona a felvonuló busókat illetően Mohácson, egy-két gyengébb kiegészítő szám Siklóson, stb. — melyek a jövő műsorokban kiküszöbölésre várnak. Az igények differenciáltabb kielégítése érdekében a sportkedvelők számára is látnivalót kell biztosítani.

De a Baranyai Vasárnapok a kisebb hibák mellett is feltétlenül elérte azokat a célkitűzéseket, melyeket a rendezők maguk elé tűztek: Baranya igazi arcának és belső értékeinek bemutatását.

DR. DANKÓ IMRE

PÉCS-BARANYAI MÚZEUMI HÓNAP 1965.

A baranyai múzeumok az immár hagyományossá vált múzeumi hónapot Pécs-Baranyai Múzeumi Hónap néven rendezik meg. Mind Pécsett, mind a megyében a múzeumi hónapot nagy várakozás és ennek megfelelően gondos előkészítés előzi meg. A Pécs-Baranyai Múzeumi Hónap 1965-öt is jó időben kezdtük el előkészíteni, s elértük, hogy alig változott programmal sikerült rendezvényt sorozatunkat lebonyolítani. Mindössze három előadás maradt el az eredeti tervhez viszonyítva, s egy előadással pedig többet tartottunk.

A múzeumi hónap terv szerinti megrendezésében és az alább ismertetendő eredményekben nagy része volt a Baranya megyei Tanács és az érintett városi, községi tanácsok gondoskodásának, sokirányú támogatásának. De a kedvező időjárásnak is. Szerencsére az idei október verőfényes, száraz, utónyár jellegű időszak volt. Ezt megkönnyítette a szervezés és a rendezés munkáját. A mezőgazdasági munkák elhúzódnása miatt azonban éppen ez a kedvező időjárás volt rossz egynémely esetben, főleg falusi rendezvényeinknél. Véleményünk szerint mégis az október megfelelő a Múzeumi Hónap megrendezéséhez. A múzeumi hónap szerencsésen épülhet így be szervezetileg is egy-egy város, illetőleg a megye népművelési rendszerébe. Az október mellett szól az a körülmény is, hogy ekkor már van tanítás, számítani lehet tehát az iskolák szervezett látogatásaira, szereplésére, valamint több más jellegű segítségére.

Az előkészítés munkájában egyik leglényegesebb feladat volt a propaganda megszervezése. A Dunántúli Napló mindennap közölt, esetenként nem is egy, múzeumi cikket. Ezek a cikkek, közlemények, riportok az egész hónap alatt ébren tartották a közönség érdeklődését. Nemcsak közönségszervező szempontjából volt nagy jelentőségük, hanem az érintett problémák elmélyítése, közreadása területén is. Külön figyelmet érdemelt a beköszöntő vezércikk, és két riport: az éppen akkor is folyó pécsváradi ásatásokról, és a mohácsi múzeum új, állandó kiállításáról. Műemléki Hét hat napján a Dunántúli Napló egy-egy kevésbé ismert pécsi, illetőleg baranyai műemléket ismertetett egy-egy képpel. Olvasásuk nyomán sok észrevétel, ötlet jutott el a múzeumhoz, a műemléki szervekhez. Hasonló aktivitással vette ki részét a Pécs-Baranyai Múzeumi Hónap 1965. propagálásából a Pécsi Rádió is. A Magyar Távíratí Iroda pécsi kirendeltsége sok híryanagot közvetített az országos orgánumok felé, aminek eredményeként az országos lapokban, a Rádióban, sőt a Televízióban is szó esett múzeumi hónapunkról.

A központilag tervezett falragasz mellé egy kisméretű falragaszt készítettünk nagy példányszámban: külön falragaszt csináltattunk a mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeum megnyitására. Leglényegesebb saját készítésű propagandaanyagunk a meghívó műsorfüzet volt. Ez bizonyos hagyományos tagoltságban minden, a múzeumi hónappal kapcsolatos eseményről tájékoztatta a közönséget. A műsorfüzet bevezetője fölé mottóul *Bartók Béla* szavai kerültek: „*Az én igazi vezéreszmém a népek testvérré válásának eszméje, a testvérré válásé, minden háborúság és minden viszály ellenére.*” Ezek a nemes szavak jelképezték ez évi múzeumi hónapunk célját. Erről a bevezető azt mondta, hogy a múltévi eredményekre támaszkodva „*tovább kívánjuk fejleszteni a múzeumi hónapot; mégpedig a sajátos, csak a múzeumok számára adott népművelési formák irányába.*” Ezzel a sajátos múzeumi népműveléssel próbáltuk szolgálni most már a kulturális ellátottság fokozásán túl a népek nagy ügyét, a békét is. Ezért jelentkeztek ezévi programunkban hangsúlyal a kiállítások és az emlékezőesetek, illetőleg e kettő összekapcsolása. Kiállításokkal emlékeztünk népünk nagy fiára, Bartók Bélára, halála 20., a Kalevalára, a finnek hatalmas költői alkotására, megjelentése 130. és fordítója, az egykori pécsi diák, Vikár Béla forklórkutató halálának 20., valamint Baksay Sándorra, a baranyai táj és ember nagy ismertetőjére, halála 50. évfordulója alkalmából, úgy, hogy emlékezőesetünk a népek nagy ügyét, „a testvérré válást”, a békét szolgálja.

Az elmúlt esztendőben múzeumi hónapunk során valamivel több, mint 71 000 embert mozgattunk meg. Ezt a számot úgy gondoltuk, nagyon nehéz túlteljesíteni. Jelentősen nem is sikerült felülmúlni a múlt év számszerű eredményét, 74 717-en vettek részt az idén a múzeumi hónap különböző alkalmain.

Az idei múzeumi hónap keretében három állandó kiállítást rendeztünk és nyitottunk meg. Október 16-án Tormáson felavattuk a falumúzeum épületét és megnyitottuk benne a Tormás népélete és története című állandó kiállítást. A falumúzeum és az állandó kiállítás anyagát *Győrpál Elemér* ottani volt igazgatótanító helybéli néprajzi gyűjteménye adta.

Avató ünnepségén megjelentek a megyei és a járási vezetők is. Az épület-avatáshoz és kiállításnyitáshoz több más rendezvény kapcsolódott. Ekkor rendeztük meg a Baranya megyei honismereti szakkörvezetők találkozóját. A találkozó programja a Baranya megyei falumúzeumok és helyi gyűjtemények kéréséreinek tisztázása volt. Este a pécsi *Mecsek Együttés* részvételével népművészeti estet rendeztünk a falu kultúrotthonában. Délután, az esti előadás előkészítéseként pedig ifjúsági előadás volt. Ez a három rendezvény az egész napot kitöltötte Tormáson és a múzeumi hónap ezen rendezvényét az egész falu közügyévé tette.

Október 24-én került sor Pécssett, a Janus Pannonius Múzeum Néprajzi Osztályán, az épület alatt húzódó, egyik, erre a célra kiválóan alkalmas pincében a Pécs-Baranyai népi szőlészet-borászat című állandó kiállítás megnyitására. Sajnálatosan ennek a kiállításnak az előkészítésébe több hiba csúszott be. A kiállítás rendezőjének betegsége, az épület és a kérdéses pince elhúzódó tatarozása, illetőleg a pince adottságai miatt a tulajdonképpeni rendezés a legutolsó időkre maradt. Ennek ellenére ez a kiállításunk is jól sikerült, igen látogatott volt és szerencsésen egészíti ki már meglévő állandó kiállításainkat.

A múzeumi hónap utolsó napján, október 31-én került sor az egész rendezvényisorozat legkiemelkedőbb eseményére, a *mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeum* új épületének felavatására és a benne rendezett *Képek Mohács történetéből* című állandó kiállítás megnyitására. A mohácsi múzeum hosszú ideje tartó méltatlan helyzete szűnt meg ezzel.

A mohácsi múzeumnyitást is igyekeztünk a falunap irányába kiszélesíteni. A mohácsi Új Barázda Termelészövetkezetben ugyanekkor termelészövetkezeti múzeumi napot rendeztünk. A termelészövetkezeti tagokkal való együttes foglalkozás a megnyitott kiállítás külön, csak a termelészövetkezeti tagok részére való tárlatvezetéses bemutatása volt.

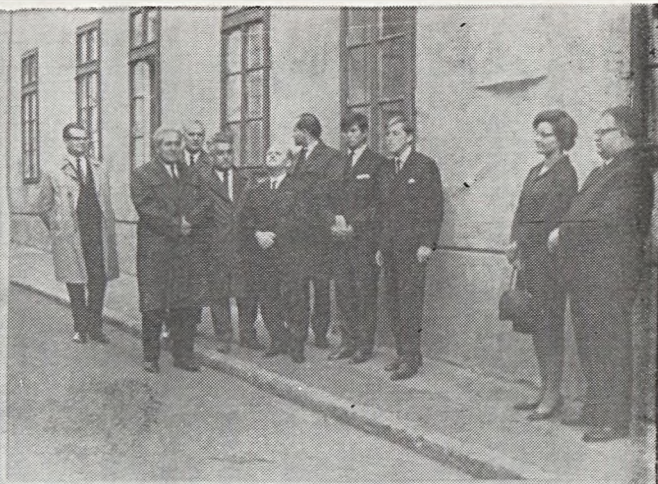
Az állandó kiállítások mellett hat *időszaki kiállítással* gazdagítottuk Pécs illetőleg Baranya megye kiállítási választékát. Az első időszaki kiállítást szeptember 30-án nyitottuk meg. Egyúttal ez volt az egész múzeumi hónap megnyitása is. *Nemzeti kincseink* címen ötnapos bemutatót tartottunk, részben saját, de inkább az ország különböző gyűjteményeiből kölcsönként, kimagaslóan szép, értékes és nagy történelmi nevekhez fűződő tárgyakból. Ennek az ötnapos bemutatónak múzeumunk történetében példátlan közönségsikere volt. Mint-hogy a kiállításban semmiféle magasabbrendű szempont sem érvényesült, csupán bemutatásra szorított, a kiállítás óriási látogatottsága nem elégíthet ki bennünket. Hasonló rendezvényeknek csak az lehet a célja és feladata, hogy a múzeumba behívja az érdeklődőket, sok esetben olyanokat is, akik különben nem tennék be oda a lábukat.

Október 6-án *Denjís Dille* professzor, a Magyar Tudományos Akadémia Bartók Archívumának vezetője nyitotta meg a Janus Pannonius Múzeum Művészettörténeti Osztályán *Bartók Béla emlékkiállításunkat*. Bár Bartók Bélának kevés köze volt Pécs városához, mégis jelentős működése pécsi vonatkozásban is, hiszen az itt kibontakozott magasszínvonalú, állandóan fejlődő zenei, általában művészi élet Bartók nyomdokain indult és az ő művészi elveinek, emberi magatartásának valóra váltását, követését szolgálja. Ez magyarázza, hogy Bartók-kiállításunk iránt olyan nagy volt az érdeklődés, hogy egyes részeit, melyek önmagukban is kerek, egész kiállítást adtak, két hét múlva át kellett szállítanunk a pécsi Nemzeti Színházba, ahol a *Hódolat Bartók Bélának* című balettműsorhoz kapcsolódva kiállításra került.

Bartók emlékkiállításunkkal kapcsolatosan megjegyezzük, hogy az emlékkiállítást önmagában nem éreztük eléggé erősnek az általános figyelem felkeltésére. Ezért ebben az esetben is kiszélesítettük a rendezvényt. Az emlékkiállítás megnyitását megelőzően *emléktáblát lepleztünk le Bartók Béla egykori hangversenyének helyén*, majd pedig a kiállításnyitást követően, este, zene-számokkal illusztrált előadást tartottunk Bartók Béla örökségéről. Ez a három szóróan összekapcsolódó, egész napot kitöltő rendezvényegység alkalmas volt a figyelem felkeltésére, az egész nap mondanivalójának elmélyítésére. Nem közömbös ha rendezvényeinken általános ismert, elismert, szakembereket, művészeket szerepeltetünk, mint a jelen esetben *dr. Újfalussy Józsefet*.

A Kalevala megjelenésének 130. és nagy fordítója, Vikár Béla halálának 20. évfordulójára emlékezve rendeztük és nyitottuk meg október 10-én a Janus Pannonius Múzeum Néprajzi Osztályán *Kalevala Vikár Béla emlékkiállításunkat*. Ez a kiállításunk egyszerű kivitelével, gazdag tartalmával, nagy nevelő erejével elérte, hogy lebontása után Kaposvárra szállítottuk és ott Rippl-Rónai Múzeum rendezésében bemutattuk. Ennek a kiállításnak a bemutatását is több más rendezvénnyel kötöttük össze, amelyekben *finn előadót* szerepeltettünk, *emléktáblát lepleztünk le*, általában az érdeklődés középpontjába kívántuk állítani az ügyet.

Október 17-én Nagypeterden *emlékkiállítással* áldoztunk Baranya nagy fia, a Nagypeterden született *Baksay Sándor* író, műfordító, néprajzkutató emlékének, halála 50. évfordulója alkalmából. A kiállítás nyitáson, amelyhez ugyan-

A mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeum ünnepélyes megnyitása
Vikár Béla emléktáblájának leleplezése
A mohácsi kiállítás vitrinjei előtt
A „Nemzeti Kincseink” c. kiállítás részlete

csak több más rendezvény is járult (emléktábla leleplezés, előadói est), szinte az egész község részt vett.

Ugyancsak október 17-én nyitottuk meg a *kömlői múzeumban* megrendezett *Régi magyar fegyverek* című időszak kiállításunkat. Ennek a kiállításnak a megrendezésével annak az igénynek akartunk eleget tenni, hogy a kömlői múzeum kiállításai változatosabbak legyenek, az ifjúság nagyobb számban látogassa és belekerüljön a múzeumi hónap vérkeringésébe ez a múzeum is. Kiállításunkat azóta is sokan látogatják, célkitűzéseinket sikerült elérni.

Még ugyancsak október 17-én, de már a múzeumi hónap keretében tartott *Műemléki Héthez* tartozóan, nyitottuk meg *Pécsváradon* a *Baranya műemlékei* című időszak kiállításunkat. A kiállítás a Járasi Kultúrotthon előcsarnokában talált otthonra és olyan nagyszámú látogatóra, amilyent a községben sehol másutt nem tudtunk volna számára biztosítani. Ennek a kiállításnak Pécsváradon való bemutatásával a helyi műemlékvédelem ügyét is kívántuk szolgálni.

Az idén csak két *vándorkiállítást* készítettünk. Ezek a múlt évekhez hasonlóan két-két példányban készültek. Bizonyos értelemben a múlt évi vándorkiállításainkat — melyek azóta is járják a megyét — kiegészítik. A tavalyi *Nagy magyar festők* c. vándorkiállítás kiegészítésére az idén *Nagy európai festők* c. készítettünk kiállítást. A múlt évi *Baranya népe* c. néprajzi kiállítás továbbfejlesztéseként az idén *Pécs-Baranya 1945—1965.* címmel csináltunk kiállítást.

Legkevésbé voltak sikeresek *előadásaink*. Általánosan tapasztalható, hogy a városokban — így Pécsen is — az előadások iránt erősen megfogyatkozott az érdeklődés. Valamivel más a helyzet falun, ahol még napjainkban is eseményszámba megy egy-egy előadás tartása. Hogy a falvakban sem megfelelő az előadásaink közönségének száma, annak okát legtöbb esetben valamilyen helyi mulasztásban, szervezési hibában kell keresni. Azt is meg kell állapítanunk, hogy az előadásokat tartó muzeológusok körében — nyilván a csekély érdeklődés miatt — az előadások irányában a legnagyobb az ellenállás. Sok esetben nem látják értelmét az előadás megtartásának, sajnálják a beleölt fáradságot, időt. Sajnos, ez a húzódozás inkább a falusi előadások irányában nyilvánul meg, ahol viszont éppen nagyobb az érdeklődés, mint a városban.

Egyébként előadásaink tárgyválasztás szempontjából érdekesek, a helyhez és az alkalomhoz méltóak, alkalmazkodók voltak. Bebizonyosodott, hogy múzeumi előadásnál nem a vetítés, illetőleg annak több fajtája a helyes szemléltetési mód, hanem a múzeumok sajátosságának is legjobban megfelelő tárgybemutatás. Nyilvánvaló, hogy a tárgybemutatás sok esetben befolyásolja az előadások tárgyválasztását. Viszont éppen ez teszi az előadásokat valóban múzeumi előadásokká, ez különbözteti meg őket más, általános előadásoktól. Kimagasló tárgyainkról, tárgyegyütteseinkről, illetőleg tárgybemutatásra alkalmas témákról kell előadásokat tartanunk. Egy másik tapasztalat is felmerült ezzel kapcsolatosan. Nevezetesen az a didaktikai követelmény, hogy a tárgybemutatásra alkalmas előadás tárgyát, tehát egyetlen egy edényt, vagy bármi más objektumot, mielőtt tárgyszerűen, az illető múzeumi szaktudomány igényességével és módszerével megismertetnénk a hallgatósággal, a lehető legszélesebb, egyszerű és mindenki számára érthető összefüggéseikben kell bemutatnunk és ennek kapcsán jelentőségét, helyét kijelölnünk mindennapi életünkben. Nagyon érdekes volt ebből a szempontból *Janó Ákos* előadása a halasi csipkéről. Az előadó néhány bemutatott, a hallgatóknak kézbeadott halasi csipke bemutatásán és a hozzájuk fűzött pár általánosítható megjegyzésen keresztül többet adott hallgatói-

nak, mint az egyébként kifogástalan, aprólékos gonddal kidolgozott előadásában, valamint a hozzá kapcsolódó vetítésben.

A múzeumi hónap úgynevezett „egyéb rendezvényei” közül meg kell említenünk helytörténeti-néprajzi *kutatótáborunkat*. Dunaszekcsőn már másodszor táborozott a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetem Néprajzi Intézete és gyűjtött adatokat egy elkészítendő falumonográfia anyagához. Kezdeményezés számba ment az október 20—21-én Pécsen megrendezett országos vidéki *restaurátor tapasztalatsere* is. Tisztában voltunk azzal, hogy ennek az összejövetelnek elsősorban a múzeumon belül van jelentősége, ezért arra törekedtünk, hogy a tapasztalatsere kérdéseit a múzeumon kívüli területre is kivigyük. Nemcsak a restauratori munka megbecsülését és megjavítását kívántuk elősegíteni, hanem a közönségben a múzeumi munka egészéről egészségesebb, szakszerűbb szemléletet kívántunk kialakítani.

A Pécs-Baranyai Múzeumbaráti Kör október 30-án tartotta közgyűlését. A Múzeumbaráti Kör kötetlen, mozgalmi jellegének megfelelően igyekeztünk több irányba a közgyűlés iránt megmutatkozó érdeklődést kiszélesíteni. Ekkor osztottuk ki az országos társadalmi néprajzi gyűjtőpályázat baranyai nyertesének jutalmát, valamint ekkor hirdettük ki a Dunántúli Naplóban megjelent, tíz fordulóból álló, múzeumi rejtvénypályázatunk eredményeit és jutalmaztuk meg az első 25, legtöbb pontot elért pályázót.

Az idén is tartottunk *múzeumi vetélkedőt*, jöllehet, a Televízió nem közvetítette a döntőt, mint tavaly. Ennek ellenére valamivel nagyobb volt az érdeklődés a vetélkedő iránt, mint a múlt évben. Megrendezésében és lebonyolításában különösen nagy segítséget kaptunk Baranya megye és Pécs mj. város Tanácsainak Művelődésügyi Osztályaitól. A vetélkedő mind a megye, mind pedig a város valamennyi általános és középiskolájára kiterjesztve került lebonyolításra. A *múzeumi rejtvénypályázat és a vetélkedő* igen sok iskolai tanulót hozott csoportosan és egyénileg is különböző kiállításainkra és a múzeumi hónap rendezvényeire. Október folyamán kiállításainkat soha nem látott tömegben keresték fel az iskolák. Sok esetben tárlatvezetéssel egybekötött látogatáson vettek részt.

Ennél a résznél kell rámutatnunk a múzeumi hónap két veszélyére, melyeknek jelei, ha kismértékben is, de munkánk során megmutatkoztak. Az első veszély a kampányszerűség. Ez mind a múzeum, mind pedig a közönség részéről megmutatkozhat. Helytelen dolog a múzeum részéről mindent a múzeumi hónapra összpontosítani és a múzeumi hónap időtartama alatt négyszer-öttször annyi munkát végezni, mint egyébként. Nyilvánvaló, hogy az ilyen munkavégzés nem lehet minden tekintetben kifogástalan. Káros és a kampányszerűséggel magyarázható az is, hogy a múzeumi hónap előtt közvetlenül és alatta is minden más, olykor nagyon is fontos múzeumi munkát abbahagyunk a múzeumi hónap kedvéért. Az az egészséges, ha a múzeumi élet a maga természetes kerékvágásában a múzeumi hónap alatt is rendszeren, zavar nélkül folyik tovább és emellett a rendes, a mindennap elvégzendő tevékenységünk mellett végezzük el a múzeumi hónap feladatait.

Természetesen a múzeumi hónap időszakára eső teendőket lehet és kell is úgy csoportosítani, hogy azok a lehetőségig egybeválgjanak a múzeumi hónap sajátos feladataival.

A másik talán a kampányszerűségnél veszélyesebb baj a *formalizmus*. Ezt részben már az előzőekben érintettük, de megnyilatkozási formáiról keveset szóltunk. Ez is, akárcsak a kampányszerűség, megmutatkozhat a múzeum és a

közönség részéről is. A múzeum részéről úgyis jelentkezhet például a formalizmus, hogy a szépen megtervezett, nagyszerűen propagált, gazdag programot nem töltjük meg kellő tartalommal. A legdurvább megnyilatkozási formája ez, ha a meghirdetett rendezvényeket nem tartjuk meg, vagy lényegesen értéktelenebbekkel helyettesítjük. Fel kell tételeznünk, hogy minden programot jószándékúan, a végrehajtás óhajával készítünk s éppen ezért a formalizmus hibájába nem is a tervezés, az előkészítés időszakában esünk leginkább, hanem a kivitelezés, a megvalósulás idején. A formalista hibák kiküszöbölésének kérdése pedagógiai és munkaszervezési kérdés. Olyan munkatársi kollektívát kell kinevelni, amely munkáját úgy szervezi meg, hogy azon belül az egyéni adottságok a lehető legjobban érvényesülhessenek. Minden olyan helyen és esetben, ahol az ilyen munkatársi kollektíva nincsen meg, óhatatlan, hogy a munka általában is, de különösen a múzeumi hónapok során formalista hibákba ne essék.

A formalizmus megnyilvánulásai közé sorozzuk tartalmi hiányosságainkat is. Ez kétféle lehet: vagy olyan magas színvonalon adunk elő, készítünk kiállítást és hozunk létre különböző rendezvényeket, hogy csak szakemberek értik meg, vagy pedig az ellenkező végletbe esve, a közönséget lenézve, lebecsülve alacsony színvonalon mozgunk. A helyes tartalmi, színvonalbeli arányok kialakítása határozott pedagógiai követelményeket támaszt a muzeológusokkal szemben.

A tartalmi színvonallal függ össze a korszerűség, a haladó tudomány, az érvényes ismeretek szempontjainak érvényesítése. A legkülönfélébb rendezvények alapvető célja a *tudatformálás*, a világkép tágítása, világnézet kialakításában való segítés: önálló gondolkodásra való nevelés.

A közönség részéről megnyilvánuló formalizmus esetei közül csak a leggyakoribbra mutatunk rá. Sajnálatosan igen sok iskolai csoportos múzeumlátogatás kétes értékű, mert nem tényleges, hanem csak formális múzeumlátogatás volt. Sokszor tapasztaltuk, hogy a múzeumlátogatást mind a tanulók mind a nevelők felesleges nyűgnek érzik, csak arra tartják jónak, hogy az időt eltöltsék, és ennek megfelelően minden különösebb előkészítés nélkül, alig figyelve valamire, végigrohannak a kiállításokon. Természetesen az ilyen körülmények között tartott tárlatvezetés nem sok eredménnyel jár, hiszen a tárlavezető nélkülözi a körülmények ismeretét, nem igen tud kapcsolatot teremteni hallgatói és a mondanivalója között, nem tudja, mihez kapcsolja az ismertetett kiállítás ismeretanyagát, mondanivalóját, légüres térben mozog. Ennek felismerése vezetett bennünket arra, hogy a jövőben az e fajta formalista hibák kiküszöbölése céljából a csoportos látogatást vezető pedagógusok számára előzetesen kiállítás-ismertetőt tartunk.

Összegezve: a Pécs-Baranyai Múzeumi Hónap 1965. szép eredményekkel és hasznos tapasztalatokkal zárult. Úgy érezzük, hogy eredményeink nemcsak a mieink, hanem az egész magyar múzeumügyé, sőt azokat kulturális felemelkedésünk szerves részének, minden kulturális tényező kollektív munkája eredményének tartjuk. Tapasztalatainkat sem kizárólag a saját hasznunkra óhajtjuk felhasználni, hanem széles körben ismertetve minden múzeum rendelkezésére bocsátjuk.

Tájékoztatás végett, függelékként, az alábbiakban közöljük a Pécs-Baranyai Múzeumi Hónap 1965. néhány főbb látogatási adatait:

Állandó kiállítások Pécssett

Természettudományi	1 630
Régészeti	13 675
Néprajzi	2 214
Művészettörténeti (Zsolnay)	9 078
Modern Magyar Képtár	1 823
Román-kori Kőtár	665
Késő-római sírkamrák	1 209
Összesen:	30 294

Állandó kiállítások a megyében

Siklói kiállítás	10 857
Komlói múzeum	725
Szigetvári Zrínyi emlékkiállítás	3 559
Pécsváradi régészeti kiállítás	950
Tormási falumúzeum	200
Sellye múzeumi kiállítás	679
Mohácsi múzeum	382
Összesen:	17 052

Időszaki kiállítások Pécssett

Nemzeti kincseink bemutató	9 090
Bartók Béla emlékkiállítás	4 619
Bartók Béla emlékkiállítás Nemzeti Sz.	2 320
Kalevala, Vikár Béla emlékkiállítás	1 069
Pécs-Baranyai népi szőlészeti-borászat	150
Összesen:	17 288

MÉSZÁROS BÁLINT

MAGYAR JÁTEKFILMSZEMLE BARANYA-PÉCS 1965.

Még fülemben cseng az első Magyar Játékfilmszemle hangulatának zsongása és előttem látom a szerényen „szemle” nevet viselő „fesztivál” sokszínű kavalkádját, amikor ezeket a sorokat írom. Ugyanakkor a közben eltelt idő már a realitásokat is megmutatta. A sok felhalmozódott élmény, a szemle iránti lelkesedés és a siker azonban lehetetlenné teszi, hogy a szubjektivitás teljes kikapcsolásával számoljak be, annak ellenére, hogy egy fél aktatáskára való sajtókritika is rendelkezésemre áll. Mégis megpróbálom reálisan összefoglalni a szemle előzményeit, lefolyását és mindazt, ami remélhetőleg érdemes arra, hogy a Művelődési Tájékoztató olvasói megismerkedjenek vele.

Az elmúlt néhány év magyar filmsikerei bizonyítják, hogy milyen eredményeket ért el a magyar film húsz év alatt. Nyugodtan kijelenthetjük, hogy több tucat olyan alkotás áll a magyar filmgyártás mögött, amelyek a hazai és nemzetközi közönség körében elismerést váltottak ki, s művészi értékük a maradandóság erejével állja az idők múlását.

Alljon itt ez a néhány filmcím, bizonyosságául a magyar filmgyártás életrealitásának és igaz művészi törekvéseinek: *Valahol Európában, Talpalatnyi föld, Mágnes Miska, Ludas Matyi, Uri-muri, Különös házasság, Felszabadult föld, Déryné, Erkel, Semmelweis, Simon Menyhért születése, Rokonok, Liliomfi, Budapesti tavasz, Gázolás, Körhinta, Bakaruhában, Édes Anna, Pacsirta, Sodrásban, Így jöttem, Nehéz emberek, A tizedes meg a többiek, Álmodozások kora, Húsz óra.*

A felsorolt filmek időrendi sorrendben vezettek el bennünket a mába, és bizonyítják, hogy 1965-ben megérett az idő — s filmművészetünk — arra, hogy olyan számvetés gondolatával foglalkozzanak az illetékesek, mint a szemle megrendezése.

Minden bizonnyal ezek az előzmények és az elmúlt egy-két év jelentősebb alkotásai ösztönözték a Magyar Filmművészeti Szövetség Elnökségét és a filmalkotókat arra, hogy a szemle lelkes szószólóivá szegődjenek. Ugyanakkor elősegítette a szemle kibontakozását az MSZMP Központi Bizottságának határozata is, amely néhány évvel korábban megszületett a filmszemle megrendezéséről, de eddig nem realizálódhatott.

Amikor 1965. nyarán a Magyar Filmművészek Szövetsége a szemle megrendezésének tervével felkereste a Baranya megyei Tanács Végrehajtó Bizottságát, az első pillanatban nyilvánvalóvá vált, hogy Baranya megye Tanácsa

vállalja az első magyar játékfilm szemle megrendezésében a házigazda szerepét, Pécsen és Baranyában otthont nyújt, és nem utolsó sorban anyagi segítséget és támogatást, a szemle megrendezéséhez. Ilyen módon tehát megteremtődött a feltétele a szemle megrendezésének. Megkezdődhetett azoknak a terveknek valóra váltása, amelyeket a Filmművész Szövetség évek óta melengetett. Pécs város és Baranya megye alkalmasnak látszott egy ilyen nagyméretű és jelentős rendezvény megvalósításához.

Az első Magyar Játékfilm Szemle megrendezése tehát módot adott arra, hogy az 1965. év filmtermését mérlegre tegyék, szakmai és társadalmi zsüri segítségével, a közönség véleményének széleskörű meghallgatásával rangsorolják a filmalkotásokat és alkotóinak munkáját. Ezzel a filmművészet is eljutott odáig, hogy megrendezze a maga „tárlatát”, s egyúttal közelebb kerüljön azokkal az esztétikai, formai, tematikai problémákkal a közönséghez, amelyek szakmai körökben, a legfelső alkotó műhelyekben is élénk, parázs vitákat váltottak és váltanak ki, és olyan utakat keressen, amelyek csökkentik a távolságot az alkotók és a közönség között. Egyrészt úgy, hogy a közönség ízlésének, igényességének fejlesztésével a művészi kísérletezések tömegbázisra leljenek, másrészt pedig úgy, hogy a művészi törekvéseket jobban összhangba hozzák a kor és társadalom igényeivel.

Ezt a célt szolgálta az a módszer is, amellyel a filmek szemlére bocsátása, „előzsürizése” történt. Miután az nyilvánvaló volt, hogy az előző év 17 filmje nem kerülhet szemlevetítésre, a Filmművész Szövetség Elnöksége titkos szavazással jelölte ki a filmeket.

A szavazás eredménye a következő:

Film címe:	Kapott szavazat
Négy lány egy udvarban	1
Igen	1
Másfél millió	2
Nehéz emberek	11
Húsz óra	11
A kőszívű ember fiai	2
A tizedes meg a többiek	11
Álmodozások kora	11
Az életbe táncoltatott leány	3
Így jöttem	8
Mit csinált felséged 3-tól 5-ig?	4

A többi film nem kapott szavazatot.

Igy került tehát szemlére a kijelölt hat film: *Húsz óra*, *Mit csinált felséged 3-tól 5-ig?*, *Nehéz emberek*, *Álmodozások kora*, *A tizedes meg a többiek*, és az *Így jöttem*.

A filmek értékelésére két zsüri alakult és ezek az eredeti elképzelések szerint egy fődíjat és 5—6 szakmai díjat ítéltek volna oda. A társadalmi zsüri lelkiismeretes munkájára vall az a tény, hogy az egy társadalmi díjat négyre bővítette. Az igazságra való törekvést szolgálta az a szabály, hogy a szakmai zsüri nemcsak a szemlére bocsátott filmek közül értékelhetett, hanem a 17 film bármelyik alkotóját díjazhatta.

Mindezeknek a formáknak a kialakítása és a szemle megrendezését kimondó határozat megszületése időt vett igénybe. A rendező szervek jól látták,

hogy az előkészületi idő alig két hónap és így le kellett mondani néhány olyan dolgról, ami a szemle külsőségeit jelentősen emelhetné volna: pl. propaganda objektumok, zászlók, transzparenszek. Az előkészületi munkát a szemle programja, a lefolyásáról készült részletes forgatókönyv határozta meg. A szemle tényleges előkészítésére alig egy hónap állt rendelkezésre. De még ebből az időből is csaknem két hét kellett egyes dolgok konkretizálásához. Így pl. a nyomdai anyagok kézírata október 20-án került nyomdába. A méretekre jellemző, hogy a legszükségesebb propaganda mennyiség mellett is 22 féle nyomdai anyagot kellett előállítani. Az egész előkészületi munkát jelentős apparátus végezte, s a Rendező Bizottságon kívül a megbízott munkatársakra is jelentős feladatok hárultak.

A hivatásos népművelők munkáján kívül nagy jelentősége volt annak a társadalmi segítségnek, amelyet az egyes patronáló üzemek ill. intézmények nyújtottak. A rendező szervek ugyanis széleskörű társadalmi bázisra építették a szemle valamennyi rendezvényét, mégpedig úgy, hogy a spontán érdeklődés mellett egy-egy üzem, intézmény segítségével kerültek az egyes díszelőadások megrendezésre. Így kapcsolódott be Pécssett mint patronáló intézmény a *Tanárképző Főiskola*, a *Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara*, az *Orvostudományi Egyetem*, a *Megyei és Városi KISZ-bizottság*, a *Fegyveres Erők Klubja*, patronáló üzemként pedig a *Mecseki Szénbányászati Tröszt*, a *Mecseki Ércbányászati Vállalat* és a *Kesztyűgyár*. Vidéken pedig az illetékes járési tanácsok mellett, *Bóly*, *Szentlőrinc*, *Komló*, *Sásd*, *Szigetvár*, *Siklós községi tanácsa*.

A patronáló szervek bekapcsolódása a szemle rendezvényeinek tartalmi színvonalát és eszmei jelentőségét növelte. Az a tény pedig, hogy vidéken a szemle bemutatók után, Pécssett pedig a vetítéseket követő napon vendégül látták a filmek alkotóit, szereplőit, magában véve is dicséretre méltó, és olyan baráti gesztusnak bizonyult, amellyel nemcsak a művészet iránti megbecsülésüket juttatták kifejezésre, hanem a vitákon véleményüket is elmondták.

A szemle rendezvényének egyik legjelentősebb területe a személyi tervek valóra váltása volt. Ezek szerint napi mintegy 70 fős vendéglétszám, amelyben a társadalmi és szakmai zsűri illusztris tagjain kívül írók, rendezők, operatőrök és színészek vettek részt, demonstrálta a Magyar Játékfilmszemle jelentőségét.

Mindezt olyan időpontban, a színházi évad közepén kellett megoldani, amikor a művészek jelentős része színházi elfoglaltsága miatt csak igen rövid időre tudott elszakadni munkájától. Ez megnehezítette a személyi terv végrehajtását, és ennek különösen a vidéki rendezvényeken éreztük negatív hatását.

A szemle vetítéseken túl, a nyitó és záró ünnepségen egy-egy új film, az *Izony* és *Gyermekbetegségek*, került ősbemutató formájában vetítésre. A szemle vetítések lényegében három napot vettek igénybe, úgy hogy napi 2 előadás volt Pécssett és ugyanazok a filmek két vidéki községben is bemutatásra kerültek. Az ősbemutatók és szemle vetítések formai és tartalmi színvonalát egyaránt fokozta az a megoldás, hogy a film alkotói, a vendégművészek, bemutatkoztak a közönségnek, és a televízió közismert riporterei interjút készítettek az alkotókkal, színészekkel a közönséget érdeklő kérdésekről. Ezek a bemutatkozások Pécssett és vidéken egyaránt várakozáson felüli ünnepélyes és forró hangulatban, a közönség lelkes tapsa, ovációja közepette zajlottak le, igazi fesztivál hangulatban.

Az alkalmazott módszerek szempontjából is érdekes, de tartalmilag feltétlenül lényeges, hogy a szemle vetítések alkalmával „szavazólapokat” osztottak ki a közönségnek. Ez lényegében gyors közvéleménykutatást jelentett, a néző, akinek szándékában állt véleményt nyilvánítani, kitűnő, jó, közepes, vagy rossz

minősítést adhatott a látott filmből. A „szavazás” eredményei a társadalmi zsürihez jutottak el, és segítséget nyújtottak a zsüri munkájához. Jelentőségét *Darvas József* író, a társadalmi zsüri társelnöke a következőkben határozta meg: „A zsüri véleménye és a közönség ítélete nagyjából megegyezett.”

A szavazatok eredménye a következő:

		Szavazatok sz.:	Kitűnő	Jó	Közepes	Rossz
Húsz óra	Pécs	203	121	67	8	7
	Bóly	101	59	39	3	—
Mit csinált felséged 3-tól 5-ig?	Pécs	236	79	118	28	11
	Szentlőrinc	107	27	68	6	6
Nehéz emberek	Pécs	208	86	84	24	14
	Komló	175	56	70	27	22
Álmodozások kora	Pécs	313	60	187	55	11
	Sásd	113	21	64	27	1
A tizedes meg a többiek	Pécs	288	178	96	7	7
	Szigetvár	162	63	86	13	—
Így jöttem	Pécs	267	53	116	62	36
	Siklós	170	44	74	38	14

Az esti programot a vetítések töltötték ki. Nagyon lényeges volt a napközben kialakított sűrű eseményprogram is, aminek jelentőségét lehetetlen figyelmen kívül hagyni.

Az egyik legérdekesebb eseménye volt a filmszemlének a művészklubban délelőttönként rendezett vitasorozat s az ehhez kapcsolódó művész-közönség találkozók.

A Pannónia Szálló nagytermében berendezett művészklub centrumává vált a szemlének. A délelőtti vitákon sokan jelentek meg és a hozzászólások sem maradtak el. Az érdekes vitatémák: Mit kíván a közönség? Vád és védelem. Vádol a rendező, véd a kritikus, tanú a közönség — több lehetőséget rejtettek magukban mint ami végül is elhangzott. Ennek ellenére mégis jelentős vélemények jutottak kifejezésre. Magában véve az a tény, hogy több művész, rendező, író véleményt nyilvánított — *Dobozi Imre, Hubai Miklós, Bíró Yvette, Fehér Imre, Kovács András, Jancsó Miklós, Hintsch György, Sinkovits Imre, Psota Irén, Páger Antal* — már jelentős esemény.

Mélyebb, gyümölcsözőbb, esetleg megoldást jelentő vitát várni az amúgyis kísérleti jelleggel tervezett első próbálkozástól irreális igényesség lett volna. A szemle színvonalát egyébként a következő vélemény is igazolja: A november 11-én délelőtt elhangzott vitáról *Németh László* író a következőket nyilatkozta: „Igen érdekes és tartalmas vitának voltam tanúja. Bár a sok hozzászólás fárasztó volt, mégis kedvem lenne végighallgatni, ha délután a Tanárképző Főiskola meghívásának nem kellene eleget tennem, ahol pihenten szeretnék megjelenni.”

A viták előtt és után a művészeket a fiatal és felnőtt autogramkérők tömege vette körül. Nem egyszer szinte úgy kellett kicsempészni, egyik vagy másik művészt a tisztelők gyűrűjéből, hogy a következő meghívásnak eleget tudjon tenni. A vendégek pedig szívesen, jó hangulatban, egyetlen kérést vissza nem utasítva,

Palkó Sándor elvtárs, a Megyei Tanács elnöke megnyitja az első Magyar Játékfilm-szemlét. — A Sinkovits házaspár — Balogh Zsuzsa és Bujtor István — Dobozy Imre és Horváth József tv. riporter az egyik díszelőadáson. — Németh László író és családja Palkó Sándor elvtárs társaságában. — Páger Antal autogrammot ad.

A Filmszemle vendégei: Hubay Miklós író, Balogh Zsuzsa, Psota Irén színművész, Illés György operatőr. Kovács András rendező, Moór Mariann, Balogh Zsuzsa, Papp Éva színművész, Kovalik Károly tv. riporter, a Gyermekbetegségek c. film ifjú és felnőtt szereplői — Kiss Ferenc, Görbe János a Művészklub vitáján.

osztogatták aláírásaikat. *Németh László* egy délelőtt az *Iszony* c. könyvének 30 olyan példányát dedikálta névre szólóan, amelyet a helyszínen vásároltak s ezen kívül számos más művét is.

A délutáni programokat *zártkörű filmvetítések* és művész-közönség találkozók töltötték ki. A zártkörű filmvetítések célja az volt, hogy egy-két új magyar filmmel — a nyitó és záró új filmekén kívül is — megismerkedhessenek a szemle vendégei a sajtó, a rádió munkatársai és Pécs népművelési munkásai. Így lényegében az új filmek is helyet kaptak a szemle keretében és ezáltal az öt napos program változatosnak és színesnek bizonyult.

A művész és közönség-találkozók nemcsak számszerűségükben, de jelentőségükben és az értékelés végső kicsengésében is a szemle legrangosabb eseményeinek bizonyultak.

A Mecseki Ércbányászati Vállalatnál a tartalmas beszélgetések mellett olyan bensőséges hangulat uralkodott, hogy maguk a művészek is alig tudtak elszakadni a vendéglátóktól. Amikor *Görbe János* elmondotta, hogy a szemle idején ünnepli 25 éves színészi jubileumát, olyan meleg ünneplésben részesítették, ami számára a jelentős évfordulót még emlékezetesebbé tette. A Mit csinált felséged 3-tól 5-ig? c. film alkotói közül néhányan s a szemle más vendégművészei a pécsi Kesztyűgyárba látogattak el. A vendégek között levő *Psota Irén* pillanatok alatt olyan hangulatot teremtett, hogy a felbátorodott varrónők azt kérték tőle, hogy énekeljen. A művésznő kellemetlen helyzetbe került, mert nem énekelhetett a meghűlése miatt. Sajnos — mondta — énekelni nem énekelhetek, de ha megengedik, szívesen táncolok. És *Beatrix* — természetesen civilben — csa-csát járt a kesztyűgyárban.

A Mecseki Szénbányászati Tröszt a *Nehéz emberek* c. film alkotóit látta vendégül. *Pozsgay Károly*, a tröszt mb. igazgatója köszöntőjében s a beszélgetések során olyan szeretettel, lelkesedéssel beszélt a filmművészetről, hogy szinte az első percekben „hazai” környezetben érezték magukat a filmalkotók. Természetesen a találkozón jelen voltak a tröszt „nehéz” emberei — újtói — is. A téma persze kimeríthetetlen maradt, a barátság azonban szorosabbra fűződött. És így volt ez *Bólyban*, *Sásdon*, *Szentlőrincen*, *Komlón*, *Szigetváron*, *Siklóson*, a *Pécsi Tudományegyetemen* és a *Fegyveres Erők Klubjában* is.

Az első Magyar Játékfilm Szemle november 14-én zárult. A *társadalmi zsüri* és a *szakmai zsüri* kiosztotta a díjakat. A *társadalmi zsüri* nagydíját a *Húsz óra*, a *külön fődíjat* a *Nehéz emberek* nyerte. Művészi értékeinek elismeréséül *fődíjban* részesült az *Igy jöttem*, valamint *A tizedes meg a többiek* című film. A szakmai zsüri a *legjobb rendezésért díját* *Fábrí Zoltán* a *Húsz óra* rendezőjének ítélte. A zsüri díjazta a rendezésért *Keleti Márton* *A tizedes meg a többiek* című filmjét és *Jancsó Miklós* *Igy jöttem* című alkotását. A *legjobb operatőr díját* *Illés Györgynek*, a *Húsz óra* egyik alkotójának, a *legjobb színészi alakítás díját* *Sinkovits Imrének*, *A tizedes meg a többiek* főszereplőjének juttatta.

Az egyhetes ünneplés után kialudtak a Petőfi mozi reflektorai, a vendégek visszatértek a stúdióikba, a színházakba, műhelyeikbe. A gálaestek sorozata után ismét szorgos, dolgos, alkotó hétköznapok következnek. A szemle benyomásai azonban az alkotókban és közönségben egyaránt olyan maradandó élményt jelentenek, ami ösztönzőleg hat a művészek alkotómunkájára és a közönség moziba járására.

BARÁTOK KÖZÖTT BULGÁRIÁBAN

Lelkesedéssel és örömmel mentem el Bulgáriába. Annyi szépet és hasznosat hallottam az ott folyó kulturális munkáról, a csitalistékről — melyekről később még lesz szó — arról, hogy a könyvtárügy milyen fontos és központi szerepet tölt be a népművelésben és főleg arról, hogy milyen szívesen és szeretettel veszik körül a magyarokat a bulgár elvtársak. Mindezt tapasztalataim alapján csak megerősíteni tudom, és friss élmények hatásában élve, beszámolni arról, amit rövid két hét alatt láttam, és befogadhattam.

Már előre mentetetőznöm kell, mert mindenki tudja, aki külföldön járt és kulturális területeken tanulmányozott egyes kérdéseket, hogy igen nehéz a sok — nem egy esetben futó — benyomást összegezni és főleg tárgyilagos összehasonlítást tenni a két ország kulturális élete, népművelési tevékenysége között.

Egyik legfontosabb feladatomból volt *a népművelés egységének, a kultúrotthonok és könyvtárak együttműködésének tanulmányozása*. Hiszen nálunk ez nem kis problémát jelent, és ha előre akarunk lépni, nem éreztelen erről beszélni, de még inkább többet tenni.

Szerencsés helyzetben voltam, mert talán a bulgár népművelési gyakorlat szolgált erre legtöbb és legjobb példát. Bizonyára már hallották, és valószínű vannak, akik személyesen is meggyőződtek arról, hogy *az együttműködésnek olyan komoly történelmi hagyományai vannak, mint a csitalisték* (nálunk művelődési otthon).

Rövid ott tartózkodásunk alatt is nagyon sok helyen jártunk baráti vendéglátóink jóvoltából. Az első napokat *Szófiában* töltöttük, ahol az *Országos Csitaliste Tanács* főtítkára és a *Kulturális Bizottság* munkatársai tájékoztattak bennünket az ország kulturális, népművelési — minket érdeklő — tevékenységéről, problémáiról. Itt kell előljáróban elmondani azt, hogy a bulgároknál nem minisztériumok, hanem helyettük bizottságok működnek. Így a két évvel ezelőtt még egységes *Oktatási és Kulturális Bizottság* (nálunk Művelődésügyi Minisztérium) ma már külön látja el a feladatát. Az a véleményük felső és alsó szinten, hogy ez a jobb: differenciáltabb és hatékonyabb azóta a munkájuk. Ennek alapján a megyei tanácsokon belül oktatási és népművelési osztály működik. A népművelési osztály előadói mellett *társadalmi bizottságokat* szerveztek. Segítenek a programok és évi tervek k'dolgozásában, ellenőrző munkát végeznek, kiszállásaikat az osztály fizeti és esetenként tiszteletdíjat kapnak. Ez n gy

segítséget jelent számukra, mert az 1959-es átszervezésnél a járásokat megszüntették s a népművelési osztály közvetlenül irányítja és ellenőrzi a községekben a kulturális munkát. Az átszervezésről röviden csak annyit, hogy a megyék számát 12-ről 27-re emelték és 3 kiemelt várost (*Szófia, Plovdiv, Várna*) közvetlenül a felső szervek irányítanak. A községi tanácsokat is összevonták, sík vidéken 4—5, hegyvidéken 12—15 község alkot egy körzetet. Ennek alapján a községek száma erősen csökkent, pl. Tirnovo megyében 300 településből 46 körzeti tanács és 7 város van.

A tirnovói megyei könyvtárban

Vidéki útunk során jártunk *Tirnóvóban*, ahol állandóan a múlt emlékeibe ütköztünk — egyébként múzeumi város —, de már a jövő nagy terveiről is hallottunk. Monumentális, lenyűgöző tervek ezek, kezdve a helyreállítástól a korszerű modern városrész fejlesztéséig. *Tirnovo* fejlesztését az egész nép ügyévé tették. 1980-ra kulturális központ lesz és nagy nemzetközi rendezvények színhelye. Joggal büszkék erre a bulgár elvtársak. Minket is megragadott a város szép fekvése, az ott élő emberek baráti szeretete és nem utolsó sorban a jól működő kulturális intézményei megismerése.

Voltunk *Várnában*, szinte tavaszi időben jártuk végig a tengerpartot. Itt meggyőződhattünk arról, hogy milyen hihetetlen gyorsasággal és leleménységgel építkeznek a bulgárok. Változatos, modern tervezésű szállók és üdülők sokaságát láttuk. Egyébként ez a lázas ütemű építkezés az egész országra jellemző. Az elmúlt 10 évben építették a gyárak, a lakóházak, a középületek, a szállodák és a kulturális intézmények nagy részét. Ugyanakkor sokat áldoztak a műemlékek védelmére, helyreállítására is.

Várnából tovább mentünk *Plovdivba*, ebbe a gazdag, ősi iparvárosba. Természetesen *Tirnovo* és *Plovdiv* megyében több falusi csitalistét meglátogattunk. Vidéki útunk után visszatértünk *Szófiába*, ahol a *Nemzeti Könyvtár* és a SZOT kulturális osztályának munkájával ismerkedtünk. A *Nemzeti Könyvtárban* több közművelődési, szakszervezeti és iskolai könyvtáros kívánságára tájékoztatást adtunk a mi könyvtári munkánkról.

Útunk végén *Szófia* megyében *Szamakov* városában megtekintettünk egy

százéves csitalistét és a szakszervezeti kultúrotthon könyvtárát. Utolsó nap a *Kulturális Bizottságban* vitattuk meg a tapasztalatainkat.

Most pedig szeretnék néhány szót szólni a *csitalistékről*, a bulgár művelődési házakról.

Mi is az a csitaliste?

A török megszállás alatt hozták létre a haladó nemzeti értelmiség kezdeményezésére. A csitaliste tulajdonképpen *olvasókör* volt, az elsőt 1856-ban egy néptanító alapította *Szvistovban*. Ennek nyomán terjedt falun és városban egyaránt. A török iga lerázása után bővült a tevékenysége műkedvelő előadásokkal és ismeretterjesztéssel.

A *csitalisték* nagy szerepet játszottak a nemzeti öntudat ébresztésében, a bulgár kultúra terjesztésében és a fasizmus elleni harcban. Fokozatos elterjedésüket a nép önkéntes anyagi segítése és a tagsági díjak biztosították. Népművelési tevékenységük egyre bővült és különösen — 1944. szeptember 9-e — a bulgár nép felszabadulása után bontakozhatott ki igazán. Azóta *együttesen látják el az ismeretterjesztést, a művészeti nevelést és a könyvtári feladatokat*. Az alap a *könyvtár*, erre épül a népművelés sokrétű tevékenysége. Azt hiszem, ez világosan mutatja, hogy *a népművelés egysége mind elhelyezésben, mind tevékenységben eleve biztosítva van*.

Jelenleg 4518 *csitaliste* van az országban, több mint 1 000 000 *taggal*. Két évvel ezelőtt a megyei tanácsokhoz tartoztak szervezetileg, ma már az *Országos Csitaliste Tanácshoz*, illetve ennek megyei kirendeltségeihez. A szakmai és módszertani irányítás állami feladat.

A falvakban csak *csitaliste* működik. Önálló *társadalmi vezetőséggel* dolgoznak, melyet évente választanak (7—13 *taggal*). Saját költségvetéssel rendelkeznek, jogilag is önállóak. A *közgyűlésen* szavazzák meg az évi költségvetést és hagyják jóvá a munkatervet. A *közgyűlésen* a tagságon kívül is mindenki részt vehet. Évente országosan 2 500 000 *leva állami támogatást* kapnak és 800 000 *levát a tsz-ektől*. A jövőben az állami támogatást csökkenteni és a *tsz támogatást* növelni szeretnék. (Tájékoztató végett megemlítem, hogy 1 *leva* = 15 *forint*).

A meglátogatott falvakban mindenütt *kiemelkedik a csitaliste szép, nagy emeletes épülete*, ahová szívesen járnak az emberek, magukénak tekintik, büszkék rá, mint második otthonukra. Ezek az épületek a legkorszerűbb igényeket kielégítik. Nagy, modern *színháztermek* — 5—800-as férőhelyekkel —, *helytörténeti múzeum, szakköri szobák, szabadpolcos kölcsönző külön olvasó szobával, irodával és raktári helyiségekkel*. De a 100 éves *csitaliste épülete* is kielégíti ugyanezeket az igényeket. Áldoznak is építésükre, pl. *Kuklenben*, egy 5700 lelkes faluban, 1961-ben építettek *csitalistét* 135 000 *levás* költséggel; ebből az állami hozzájárulás csak 15 000 *leva* volt.

Nézzük meg közelebbről egy *csitaliste* munkáját *Tirnovó* megyében *Gorna Orjachovica* faluban. Majd 6000 lelkes falu, 5 kisebb község tartozik hozzá. Egyik *legimpozánsabb épület*, amit láttunk; *színháztermében* a szófiai nagyszínház nyugodtan tarthatna előadást. Külön kiemelném a *könyvtári részt*, a korszerű szabadpolcos kölcsönzőt s a hangulatosan berendezett olvasótermet, ahol 30 000 kötet és 64 féle hírlap és folyóirat várja a majd 1200 olvasót. *A hírlap és folyóirat ellátottság országosan nagyon jó a falvakban*, 60—70 átlagban. Megkérdeztem a *csitaliste vezetőjét*, hogy az 1 függetlenített könyvtáros hogyan tudja megoldani feladatát, hiszen a kölcsönzés, az olvasókkal való foglalkozás és

az adminisztratív tevékenység már maga egy embert kíván. Csodálkozva nézett rám, valószínű nem értette a kérdést, mert azt válaszolta: hiszen nincs egyedül, itt vagyunk mi és a társadalmi aktívák is segítenek. Pl. a vezetőség a könyvtáros támogatására, az olvasók beszervezésére és nevelésére *társadalmi bizottságot* szervezett a legjobb olvasókból.

A 7 tagú vezetőség 5800 levából gazdálkodik évente, ebből a tsz ad 3000-et, a *Megyei Csitaliste Tanács* 1000-et, a bevétel kb. 1000 leva, a többi pedig állami támogatás. Könyvbeszerzésre 1000 levát fordítanak.

Éves tervükből a következő legfontosabb feladatokat emelném ki:

a szakmai műveltség emelésének segítése a termelés emelése érdekében, (ezt mindenütt elsődleges feladatnak tartják),

az ideológiai képzettség és politikai öntudat emelése,

tematikus szakkonferenciák előkészítése,

öntevékeny művészeti ágak fejlesztése (kórus, zenekar, színjátás),

olvasók számának emelése,

helytörténeti anyag bővítése.

Mint később kiderült, a feladatokat *közösen* oldják meg, természetesen *személyi felelősség* vállalásával. A csitaliste vezetőségének minden tagja egy-egy szakterületért felelős a tsz-ben és ezeket kulturális tevékenységgel patronálják. Felelősek pl. azért, hogy egy-egy termelési területen a legújabb szakkönyvekről tudomást szerezzenek, azt legalább a brigádvezető elolvassa és utána megbeszélje a brigádtagokkal. Ezekben a megbeszéléseken a csitaliste felelőse a lehetőség szerint részt vesz. Vagy pl. amikor szakkonferenciákat tartanak, minden alkalommal a témához könyvkiállítást, illetve ajánló jegyzéket készítenek. A tsz-elnökkel is beszélünk, aki elmondta, hogy nagyon sokat segít a csitaliste a dolgozók szakmai színvonalának emelésében és politikai nevelésében.

Az öntevékeny művészeti ágak vezetőivel a könyvtáros állandó kapcsolatot tart és a szükséges irodalmat megszerzi nekik.

Itt is, de általában mindenütt azt hallottuk, hogy a szóbeli, a személyes propaganda előtérben áll. Pl. ha egy-egy előadást szerveznek, akkor *személyesen is meghívják a falu lakosságát*, vagy ha új könyvek érkeznek, akkor is személyes propagandát fejtenek ki, természetesen az aktívák segítségével. Egyik legfontosabb propaganda eszközük a *vezetékes rádió*, minden paraszt házában megtalálható, amellett, hogy tv-jük és rádiójuk is van. Itt közlik az előadások témáját, idejét, az új könyvek megérkezését stb. Úgynevezett *mozgó könyvtárat* is működtetnek, a munkahelyeken felkeresik a szocialista brigádokat, ott könyveket ajánlanak, a pihenés óráiban felolvasást tartanak és kölcsönöznek.

Ideológiai és politikai *előadás sorozatot* rendeznek a legnevesebb előadók meghívásával. Az egyik előadó — aki egyetemi professzor — a faluból származik, részt vett a falut felszabadító partizán harcokban, rendszeresen jár hozzájuk. Legutóbb is zsúfolt terem előtt tartott előadást.

A politikai nevelést szolgálja a csitaliste *helytörténeti múzeuma is*. Állandó kiállítás tárja itt a látogatók elé a falu múltját, jelenét és jövőjét. Különösen nagy tisztelettel és szeretettel gyűjtötték össze azokat a dokumentumokat, amelyek a falu felszabadításáért folyó harcokhoz tartoznak.

Corna Orajchovica-ban egy délutánt és egy estét töltöttünk el, és meggyőződhattünk arról, hogy a falu lakossága milyen szívesen jön a csitalistébe akár tanulás, akár szórakozás céljából. *Vendéglője is van* a csitalistének, ahol *saját zenekaruk* muzsikál és szolid szórakozás mellett *megvacsorázhatnak* a falu erre vágó lakói. Tiszteletünkre a zenekar magyar népdalokat játszott. A zenei élet

igen fejlett a csitalistében, nagyon sok gyereket találtunk zongora, hegedű és egyéb hangszer tanulása közben.

A falvakban a *tömegkulturális munka központja mindenütt a csitaliste*. Pl. a komszomol és a nőtanács külön kulturális tevékenységet nem folytat. A tsz-nek sincs külön könyvtára.

A szakszervezet kulturális munkája is eltérő a miénktől. Ugyanis a dolgozók, a munkásmozgalmi vezetők a csitalistében nevelődtek, hagyományai tehát a szakszervezeti kultúrmunkának nincsenek. A nagyobb városokban vannak szakszervezeti kultúrotthonok és az ipari vállalatoknál szakáganként végeznek kulturális feladatokat.

A tanácsok sem építenek kultúrházat, országosan 6 kultúrpalota tartozik közvetlenül hozzájuk, a legnagyobb ipari központokban.

Látogatás megyei könyvtárakban.

Természetesen engem érdekelt a *megyei könyvtárak* munkája, elsősorban a *módszertani* tevékenységük. A könyvtár igazgatója mindenütt tagja a csitaliste megyei tanácsának. A népművelési osztályok — mint munkatársakra — támaszkodnak a könyvtárigazgatókra és azt tapasztaltam, hogy a legnagyobb egyetértésben dolgoznak.

Az *összes csitaliste, szakszervezeti, iskolai és állami könyvtár módszertani irányítását teljes hatáskörrel a megyei könyvtár módszertani részlege látja el*. Világos és elhatárolt ez az irányítás, nem keveredik igazgatási feladatokkal. Az állami normák (státus, szakképesítés, illetmény stb.) érvényesek a könyvtárügy minden területén. A járások megszűnése után a megyei könyvtár irányítja közvetlenül módszertanilag a csitalistékben működő könyvtárakat. Ebben

A szófiai nemzeti könyvtár

segítséget nyújt nekik a körzeti módszertanos, aki rendszerint a volt járási könyvtárigazgató. Megkérdeztem, hogy elfogadják-e a többi könyvtárak a megyei könyvtár irányítását, javaslatait. A válasz az volt, hogy az esetek többségében igen, elismerik őket és tiszteletben tartják a véleményüket. Adminisztratív természetesen nem intézkedhetnek. Ha a községekben a vezetőkkel nem értik meg egymást, akkor a *Megyei Csitaliste Tanácsnak* adnak jelentést, ahol döntést hoznak és ez kötelező mindenki számára. Természetesen a döntés meghozatalába a népművelési osztályt is bevonják.

A módszertani munka tartalmi része azonos a miénkkel, de ezen belül igen nagy gondot fordítanak a *képzésre, a továbbképzésre* és különböző tapasztalati anyagok feldolgozására, módszertani levelekre. *A módszertanosok munkaidejük felét a területen töltik.* Tapasztalataikat nemcsak megbeszélik, hanem publikálják is, pl. *Tirnóvóban* most 3 témát dolgoznak fel. Ezek a következők: a könyvtárak munkamódszerei, a könyvtárak politikai munkája és az olvasókkal való foglalkozás.

Szinte mindenütt látható az a törekvés, amit a *plovdivi* megyei könyvtárban láttam, hogy maximális segítséget biztosítanak a szakembereknek. Erre a könyvtár káder összetétele is biztosíték, mert az olvasó és tájékoztató szolgálatban mindenki egyetemi végzettséggel rendelkezik. Van közöttük történész, technológus, filozófus, mérnök stb. A szakkönyvekből állandó kiállításokat rendeznek és *névszerint értesítik az embereket* az új könyvek érkezéséről. Egyébként *Tirnóvóban* is azt mondta a népművelési osztály vezetője, hogy az elkövetkezendő években a könyvtár egyik legfontosabb feladatává tették a *szakirodalom bővítését*, a szakemberek sokoldalú segítségét, a műszaki és tájékoztató szolgálat megerősítését. A város iparosodása, a szakgárda növelése és az egyetem bővítése is ezt követeli. Perspektívában az összes szakkönyvtárral a megyei könyvtár foglalkozik majd. Jelenleg külön olvasóterem áll a megyei könyvtárban a szakemberek rendelkezésére.

A könyv szerepét akarják erősíteni az emberek életében nemcsak hagyománytiszteltből, hanem az élet minden területén várható fejlődés elősegítésére is.

November 7. Szófiában.

Befejezésül hadd szóljak arról, ami személyes élményeim közé tartozik. Ezek közül is a legemlékezetesebbéről, november 7-éről, a *Nagy Októberi Szocialista Forradalom* 48. évfordulójának megünnepléséről. Hála a bulgár elvtársaknak, a díszemlévény mellett, a *Dimitrov mauzóleumnál* nézhettem végig az ünnepi felvonulást. Itt találkoztam a bulgár dolgozók színes, jókedvű, lelkes forgatagával. Iskolák, egyetemek, színházak, vállalatok, külföldi diákok éltették a *Nagy Októberi Forradalmat*. Régen láttam ennyi ötletes, izléses és kifejező dekorációt és ilyen sok virágot. Talán a bulgár kertek összes virágát leszedték erre a napra. Sportolók látványos mutatványa és a népi táncosok színpompás menete fejezte be a sort. Két és fél óráig tartott a felvonulás, de én még egyszerűen ennyi ideig elnéztem volna. Barátok között ünnepelni ezen a napon, szép ajándék volt számomra.

KEMENES INEZ

FÁKLYÁK A KIS FALVAKBAN

„...a könyvtáros személye, helyzete, adottságai, ambíciója döntően befolyásolja a könyvtári munka eredményességét. Kisközségben egyetlen alkalmas könyvtáros egy-két év alatt sikeres változást érhet el, ugyanakkor azonban ennek lemondása vagy elkedvetlenedése teljes könyvtári pangást eredményezhet” — írja a Könyvtártudományi és Módszertani Központ Módszertani Osztályának munkaközössége „Könyvtári munka elemzése tíz községben” c. tanulmányában. (Könyvtári Figyelő 1964. 3—4. sz., 160. l.)

Baranya kisközséges megye. Van járási székhelyünk, mely még 3000 lakost sem számlál. Mi „dicsekedhetünk” az ország második legkisebb községével, a 75 lakosú *Karácodfával*, amelynek könyvtárosa viszont büszke lehet (idézőjel nélkül) arra, hogy 1965 első félévében már 24 beiratkozott olvasója volt, a lakosság kerek 32⁰/₀-a.

Csak a sásdi járásban 19 a bekötőút nélküli községek száma. Az ilyen ősztől-tavaszig elzárt kis községekben a rádió és televízió kivül (ha el nem romlik a drága holmi, mire bezötykölik rugózatlan szekéren vagy traktorvontatón a faluba) *egyetlen* szórakozás a könyv. Ha a 70—100, jó esetben 4—500 ember közül megtaláljuk azt az egyet, aki meg tudja sejtetni az emberekkel, milyen tartalmat adhat életüknek a jó könyvek olvasása, akkor nyert ügyünk van. Nagy hála és szép eredményekre számíthatunk.

Felütve a kiszállásokról készített jegyzeteimet, legszívesebben minden községről mondanék valamit. A hely azonban kevés, megpróbálok kiválasztani a könyvtáros személyét illetően a legtanulságosabb példákat.

Kisbeszterce. Látogatásom előtt megnéztem a község első félévi adatait. 212 lakos, 59 olvasó (27⁰/₀). Félévi adatnak szép eredmény, bár az ilyen nagyságú sásdi falvaknál nem szokatlan. Hanem a „könyvtár!” Nem is a tanteremben, hanem az iskola folyosóján áll a könyvszekrény. Miért nem viszik a művelődési otthonba? — kérdem. — Nedves a fal, meg most különben is búzát tárolnak benne — mondja csendes, fakó hangon a pedagógusnő. Néhány perc múlva mindent megérték. — Nézze elvtársnő, maguk is tudják, nem mehet ez másként, — minden héten kiosztok a gyerekeknek 50 könyvet, ők azt hazaviszik. — És olvassa valaki ezeket a könyveket? — kérdezem elszoruló torokkal öntudatlanul, szinte felkínálva a hazugságot. hiszen én másképp „tudom”, másképpen látom napról napra. Tanácstalan vállrándítás a válasz.

Néhány héttel később nézegettem a negyedévi jelentéseket. A könyvtáros, pedagógus létére sorozatosan hibákat ejt. Annyi fáradságot sem vesz, hogy jelentését mégegyszer átnézze, mielőtt beküldi a járási könyvtárnak.

Szatina. Még néhány kilométer a nyelvharaptató földúton. 149 lakos, 33 olvasó (1965. I. félévi adat. 28^{0/0}).

Papíron ugyanolyan típusú könyvtár, mint az előbbi. A könyvszekrény itt is iskolában van, az egyetlen tanteremben. A könyvtáros, mozgékony, vékony asszony, a padon ülve magyaráz. Teleírt kölcsönző füzeteket mutat, büszkélkedik, hogy egyik legjobb olvasója egy cigánykislány. Íme fél év alatt három oldal telt meg csak az ő olvasmányaival. Problémái vannak. A tanácstól kiharcolt KÖFA-pénzből ő vásárolt be, nem gondolt rá, hogy a járásiakat értesítse, most duplumái vannak. Már össze is csomagolta őket, vigyük be, ha arra járunk.

Az isten tudja honnan szerzett szekrénynek csak az egyik fele polcos. Csak deszkát adna a közös tanács, ő már megszögelné. Minden szavából, mozdulatából az sugárzik: ez megy, ennek mennie kell, ha így nem, akkor másként.

Gondja, hogy a falutól távolabb eső településről nem járnak be kölcsönözni. Mikor felvetem, hogy egy megbízható, könyvszerető embernek esetleg 40—50 könyvet kiadhatna letétbe, arca felderül, és már tudja is, ki lenne erre alkalmas. Biztos vagyok benne, hogy meg is valósítja.

Kishajmás. Tanácsa van, több mint 300 lakosa, 1965. I. félévének végén a lakosság 25^{0/0}-a volt könyvtári tag. A számok itt sem mondanak sokat önmagukban. A könyvszekrény a klubban van. Ragyogó tiszta két helyiség, a falon népművészeti tálak, az ablakokon függöny. Könyvtárosunk — elismerten kitűnő pedagógus — a klub életét is irányítja. Maga jár be a járási székhelyre könyvállományát kiválogatni, s így — a szekrény mérete által kötött számú — állománya mindig friss. A különféle kampányok alkalmával tanítványaival házról házra jár, nem szégyelli a könyveladást személyesen sem. Tavaly, amikor a klubban becsület persely segítségével fogyott többszáz forint értékű könyv, akkor sem volt egy fillér hiánya sem. Tanítványairól, olvasóiról, a község lakóiról soha panaszt nem hallottam tőle. Amilyen aktív szeretettel közeledik hozzájuk, olyan lelkesen veszik őt is körül, csodálják ügyességét, amellyel a könyvtárnak plakátokat, az iskolának szemléltető eszközöket készít; fáklya ő, aki körül már sok-sok lelkes kis aktív apró lángocskája világít.

Okorvölgy. Kétszázegynéhány lakos. Mikor először láttam, még csak gyalog lehetett megközelíteni, ma már köves útja van. A pedagógus jelentéseiből — évekig kezelte a könyvtárat — komor képet kaptunk a faluról. Világtól elzárt sötét koponyák, nem érdekli ezeket a kultúra. (A tiszteletdíjhoz szükséges kölcsönzések száma azért hogy-hogynem mindig megvolt.) A könyvtárosnőt elhelyezték a községből, nagy gondban mentünk ki, ki legyen az utóda ezen a „sötét” helyen? A helyettesítő pedagógusnő, aki úgy látszik jobban megismerte néhány hét alatt a falut, mint elődje esztendők hosszán, a nőtanács egyik funkcionáriusát javasolta. Az erős, szemüveges „mama” (mint kiderült, valóban sok gyermeke van) elbeszéléséből egészen más falu bontakozott ki előttünk. Akármi van itt: gyűlés vagy ünnepély, zsúfolva van a kultúrterem. — Csak meg kell rendezni — teszi hozzá csendesesen, merthogy azóta emlékeznek meg ismét az évfordulókról, amióta ő lett a népművelési ügyvezető. Az összegyűlt asszonyokkal való beszélgetés derít fényt arra a szokatlan tényre, hogy a falu lakói a

A lánycsóki és gerényesi könyvtárban

szomszéd község könyvtárába jártak, annyira rossz viszony volt a lakosság, s a tanítónő között, akinek „szigorát” az egy-két nyaklevesre egyáltalán nem képes falusiak is megsokallták.

Az új könyvtáros segítséget kért a jelentés elkészítéséhez, valami „brosúrát”, amiből megismerhetné részletesen is kötelességeit.

Hónapok múlva jártam arra ismét. Könyvcsomagot vittünk ki reggel a Megyei Könyvtár gépkocsijával. Beszélgetés közben letettem és otffelejtettem egy papírlapot, amelyre néhány számomra fontos adat volt feljegyezve. Napközben jöttem rá a balesetre, s hazafelé ismét útba ejtettük a községet. Sose felejttem el, amit akkor este láttam. Nem volt kölcsönzési idő, félreeső község könyvtárosa negyedévenként se kap kétszer látogatót, nemhogy egy nap. A nénit mégse találtam otthon. A szobányi kultúrteremben égett a lámpa, kibontva az asztalon a könyvcsomag. Fűzetbe irogatta könyvtárosunk az új könyveket (ez egyébként nem is kötelessége, a letétek egyedi nyilvántartása a járási könyvtárban történik), és körülötte 6—8 fiatalabb, idősebb nő. Némelyik picivel a karján, szinte a kezéből húzták ki a könyveket. — Jól van lányom, csak azt várd meg már, amíg beírom, — zsörtölődött jóságosan kolléganőnk, de látszott, hogy ő is boldogan tűri a „háborgatást”. A jegyzetlapom megkerült és minden papírra írt számnál pontosabb képet kaptam a könyvtáros munkájáról.

Januártól márciusig az előző könyvtáros jelentette, hogy 384 kötet könyvet kölcsönzött ki. A II. negyedévben az új könyvtáros megkezdte a munkát. Olvasókat toborzott, áprilistól júniusig ki is kölcsönzött 122 kötetet. A III. negyedévben 358 könyvet adott az olvasóknak. Elgondolkoztam. Mennyi munkájába kerül a jó könyvtárosnak, amíg igazsággá emeli azt, amit méltatlan elődje csak a statisztikai morál abszolút elhanyagolásával jelenthetett.

Íme, néhány példa annak bizonyítására, hogy a könyvtáros jó vagy rossz munkája milyen hatással van az olvasómozgalomra. Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy egy megfelelő könyvtáros kiválasztása már megszünteti az igazgatási, illetve szakmai felügyeleti szervek további felelősségét. Éppen ellenkezőleg, annyit jelent, hogy a könyvtáros személyének megválasztása milyen lényeges és fontos kérdés és mekkora körütekintést kíván a tanácsi szervek részéről. Ők ismerik a községek lakóit, s ők tudják legjobban, hogy ki alkalmas erre a feladatra.

Szakmai vonalon pedig a legjobb könyvtárosnak is meg kell adni minden segítséget, hogy munkáját magasabb színvonalon, jobb felkészültséggel végezze. Ez a járási, illetve a megyei könyvtár kötelessége.

A községi tanácsnak viszont a könyvtáros megbízásával ugyancsak nem merül ki kötelessége. A kellő erkölcsi támogatás és az anyagi feltételek biztosítása nélkül a legjobb könyvtáros sem végezhet hosszú ideig jó munkát. S gyakran éppen magányos harca szegi kedvét és okozza lemondását.

De a támogatást a jó könyvtáros meg kell hogy kapja a község minden más intézményétől, társadalmi és tömegszervezetétől is. Közös ügyet csak közös vállalás vihet sikerre.

JÓZSA DÉNES PIROSKA

ÍRÓK BARANYÁBAN

Az író-olvasó találkozók — az utóbbi években — nagyon fontos helyet töltenek be a népművelésben. Az irodalom propagandának jól bevált eszközei, s mint ilyenek, nem nélkülözhetők a könyvtári munkában sem. Nem véletlen az, hogy a mai magyar irodalom forgalma évről-évre növekszik a könyvtárakban, s a könyvkereskedésekben egyaránt.

Ennek tudatában határozta el a Megyei Könyvtár, hogy „Írók Baranyában” címmel nagyszabású kezdeményezést indít, melynek célja: minél több íróat összehozni az olvasókkal, s alkalmat adni a véleménycserére; ez mindkét fél számára hasznos; ugyanakkor növelni a könyvtárak olvasótáborát, s egyre több embert megnyerni az olvasás adta élményeknek.

Az elmúlt években is voltak ilyen találkozók, de főként helyi írókkal, s nem ilyen előre eltervezett, szervezett formában. Inkább csak spontán igények alapján, nagyrészt az *Ünnepi Könyvhétre* korlátozva.

A tapasztalatok — néhány kivétellel — azt igazolták, hogy a falusi emberek szívesen jönnek el ilyen találkozókra, több-kevesebb bátorsággal elmondják

Galabárdi Zoltán válaszol az olvasóknak

problémáikat, javaslataikat, s utána rendszerint gyakrabban járnak el a könyvtárakba.

Az egész népművelési évre kiterjedő akciósorozatunkat tulajdonképpen az *Őszi Megyei Könyvhetek* alkalmával kezdtük meg, s a MESZÖV-vel közösen eddig 6 helyen rendeztünk író-olvasó találkozót.

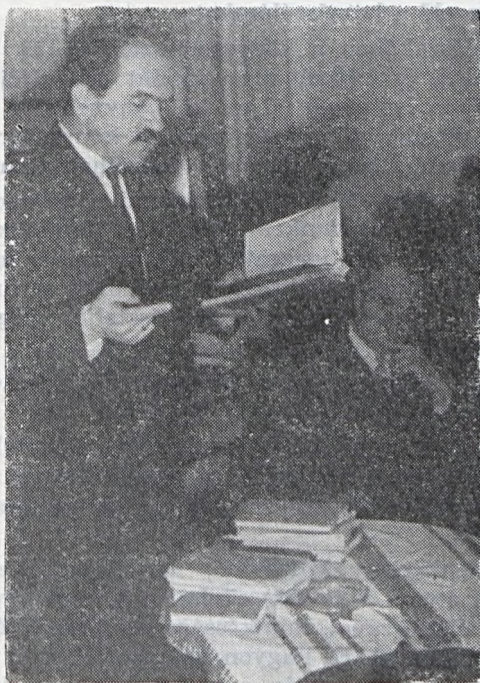
Elsőként *Galabárdi Zoltán*, a népszerű prózaíró jött el hozzánk. *Egerágon* és *Szentlőrincen* találkozott olvasóival. Az első rendezvény jó példája volt annak, hogy mit jelent a társadalmi összefogás. Ott volt a falu színe-java, a tanácsi és társadalmi szervek képviselői, a tsz-elnök, s a művelődési otthon igazgatója.

Mérsékeltőbb siker volt *Szentlőrincen*, ahol a társadalmi szerveket csak a nőtanács néhány tagja képviselte, de nem jött el sem a tanácstól, sem a művelődési otthontól senki.

Galabárdi Zoltánról el kell mondani, hogy maga is falun született parasztcsaládból, s ismerve a falusiak életét, problémáit, hamarosan a hallgatók szívéhez férközött.

Jobbágy Károly költőt *Sellyén* és *Sásdon* láttuk vendégül. Mindkét helyen nagyon jól előkészített este volt, s a siker várakozáson felüli. A költő a maga mélyen emberi, egyszerű és közvetlen egyéniségével olyan hatást ért el, mellyel szinte lenyűgözte olvasóit.

Garai Gábor Pécsen és *Szigetváron* szerepelt, mindkét helyen átütő sikerrel. Főként fiatalokból álló hallgatósága végig élénk érdeklődéssel kísérte az előadást, mert a költő első pillanatban megtalálta a hangot az ifjúság szívéhez.

Jobbágy Károly Sásdon

Ezek az esetek bizonyítják, amire még kitérek, ti., hogy milyen fontos az író személyének, a megfelelő helynek és környezetnek megválogatása.

A következőkben az előkészítéssel és szervezéssel kapcsolatos néhány gyakorlati kérdéssel szeretnék foglalkozni, amik nem közömbösek egy jó találkozói létrehozásában.

A legtöbb író-olvasó találkozót a könyvtárak kezdeményezik. Ezzel kapcsolatban főként két dologra szeretném a figyelmet felhívni. Az egyik az, amit fentebb már érintettem: hogy jól válogassuk meg az író személyét, népszerű legyen az olvasók körében és találjon utat a hallgatóság szívéhez is. Az előbbieken már példákkal bizonyítottam, hogy milyen fontos a megfelelő hang megtalálása, az emberekkel való bánnitudás, a közelükbe férkőzés. Nem a magasröptű, komplikált megfogalmazás, hanem az emberközelség a siker titka.

A másik pedig az, hogy a könyvtár nem vállalhatja egyedül az előkészítést, a szervezést. Sokszor hangoztatott és szinte már elkopott igazság az, hogy „összefogásban van az erő.” Az ilyenfajta rendezvényeknél ez fokozottan fennáll. Ha a tanácsok és tsz-ek vezetői, valamint a társadalmi szervek képviselői is segítenek a szervezésben, ez már félsikert jelent. Két okból: az egyik, hogy a falu vezetőinek jó példáját a tömegek is követik, a másik pedig, ha a társadalmi és tömegszervezetek csak saját tagjaikat mozgósítják, ez maga is „tömeget” jelent falusi viszonylatban.

Persze, az már nem jó hatású, ha a falu vezetői mindent megígérnek, talán meg is tesznek, de ők maguk nem jönnek el a rendezvényre. A falusi ember jobban érzi magát olyan közösségben, ahol a vezető emberek is ott vannak.

Fontos, hogy a falusi könyvtáros jóelőre tudjon a meghívott író érkezéséről, s időben kezdje meg műveinek fokozottabb ajánlását, kölcsönzését. Szervezen be néhány értelmes, jó olvasót, s ezekkel beszélje meg az író munkásságát, műveit, s így készítse elő a hozzászólásokat.

Az előkészítés időszakában a könyvterjesztésnek is bőséges tennivalója akad. Széleskörű szóbeli és írásbeli propagandát kell kifejteniök a vendég író műveiről. Kirakataikban helyezzék el az író könyveit, ha van, az arcképét és felhívó plakátot. Az előadás színhelyén pedig a könyvtárral közösen készítsenek könyvkiállítást, ahol az író könyveiből vásárolhatnak az olvasók.

Időben kell a „társszervezőkkel” is felvenni a kapcsolatot, megkeresni a falu vezetőit, a tömegszervezeti funkcionáriusokat. Keressük fel, — ha van ilyen — a középiskolák, technikumok igazgatóit, magyarszakos tanárait, s az ő segítségüket is kérjük az ifjúság mozgósításában. Ha költőt várunk, annak 1-2 versét tanulják meg a diákok, s ezek elmondásával tiszteljék meg a költőt.

A vendég fogadására és üdvözlésére kérjük fel a falu egyik vezetőjét (vb. elnök, titkár), aki bemutatja az író a közönségnek, s felkéri a szereplésre. Jó példa volt erre *Egerág* és *Sellye* valamint *Szigetvár*.

Jó társ a szervezésben a MESZÖV, mert nekik falvainkban kiterjedt hálózatuk van: az fmsz. Sellyén pl. ők voltak a vendéglátók, s a költő olyan fogadtatásban részesült, ami jóleső és emlékezetes marad számára. Bizonyára máskor is eljön hozzánk.

Hatásos és mindenképpen kifizetődő, ha ízléses meghívót készítettünk nyomdai úton (amint ezt mi is tettük) címlapon a vendégíró fényképével, belső oldalán az író rövid életrajzával, munkásságának ismertetésével, eddig megjelent kötetjeinek felsorolásával. Ez nagyon hasznos, mert az olvasókat a legfontosabb kérdésekről előre tájékoztatja, s az író már mint ismerős jelenik meg előttünk.

Tapasztalat, hogy a találkozók után rövidebb-hosszabb ideig a vendég írók művei iránt fokozottabb az érdeklődés a könyvtárakban. Ezt az érdeklődést ébren kell tartani, s utólag is propagálni műveiket.

Véleményünk szerint a jól előkészített és megszervezett író-olvasó találkozók olyan tömegekre is hatnak, akiknek még nem vált napi szükségletüké az olvasás, akik még nem barátai a mai magyar irodalomnak. S ha így van, érdemes vele foglalkozni, s a kínálkozó lehetőségekkel élni. Nagy még a meghódítatlan olvasók tábora, akik között terjeszteni kell az öntudatot nevelő, a szocialista eszményt és érzést befolyásoló mai magyar irodalmi alkotásokat.

KOZMA JENŐ

BARANYAI KÖLTŐK ÚJ KÖTETEI

CSORBA GYŐZŐ

Séta és meditáció. Versek. Bp. 1965. Magvető. 92 l.

Csorba Győző hatodik verseskötetével áll az olvasók elé. Költészete nagy belső feszültségről, az élet, az emberek iránti szeretetről tanúskodik. Tanítja az embert: lássa meg a szépet, nézzen a jelenségek mögé, vizsgálja az összefüggéseket, győzze le a pusztulást. Kötetének egyik méltatója kiemeli gondolati elmélyültségét és verseinek epigrammaszerű tömörségét. „Az érett férfikor lírája ez, helyenként Éluardéval rokon és egyenrangú.” (Új Könyvek 1965. 10. sz.)

Kevés olyan költő van, aki természetlátásával és természetélményével, annak sokszínűségével ennyire magával tudja ragadni az olvasót. Ezt legérzékletesebben a kötet „Zöld és fény” című versében olvashatjuk:

Zöld, zöld, lelkes újulás,
nagy, termékeny öl;
tarthatatlan bolydulás
föl, föl, egyre föl!
Fű, fa, gyom, szőlő emel,
körforgó dagály.
Zöld és fény: — e két elem
árján ring a táj.

Szülővárosa iránt mély hűsége és nagy szeretete nyilvánul meg a „Séta és meditáció” c. versében:

Ó bűvölő város, sokarcú,
ha kérdeznék, nem tudnám, hogy milyen vagy.

Nyugalmak, zajok fészke,
kőszürke és levélzöld,
hegyen hivalkodó, völgyben rejtőzködő,
tegnapelőtti és holnaputáni,
makacs munkás, kéjjel lustálkodó,
öl-puha, aszkéta rideg,
aggastyán-bölcs, kamasz-melldöngető:

ha kérdeznék, nem tudnám, hogy milyen vagy.

Nekem: a város mindörökre.

Ennyi fény, ennyi fény! Ez már a fény utolja.

Az ősz kirakta feltjait a tájra.

Ölében viszi a Mecsek a télbe
embereid és házaid.

„Gyászkeret” c. versciklusában szüleiről, testvéreiről, barátairól ír. Halál-
élményével a halál felett diadalmaskodik és élni segít másokat. Apjára így
emlékezik:

Magas szobámból
ellátok az álmod
őrző fák szívszorító négyszögéig
S az utcákba és házakba rekedt
nyüzsgésen vad zajgáson át
a süllyesztő időből
közel húzlak magamhoz
visszaöltöztetek a régi húsba
mellém ültetek
és míg torkomat
el nem fojtja a boldog zokogás
becézve suttogom:
„Apám apám...”

A magyar költészet nagy hagyományait őrző, modern hangvétellű költő
új kötete a magyar irodalom nyeresége. Kötetét az elmélyült költészet iránt
érdeklődők figyelmébe ajánljuk.

PÁKOLITZ ISTVÁN

Messzenéző. Versek. Bp. 1965. Magvető. 109 l.

Két esztendő verstermését, illetve egy majd tíz évig írt önéletrajzi elbeszélő
költeményt ad közre Pákolitz István új kötetében. Bár a könyv a „Messzenéző”
címet viseli, ha a szavakkal játszani akarnánk, igazabb cím volna a „Mélybe-
néző”. Pákolitz verseinek ugyanis egyik legértékesebb újdonságuk az előzőkhöz
viszonyítva éppen az, hogy tematikájuk csekély gazdagodása mellett a versek
mondanivalója észrevehetően mélyült.

Az első ciklus, a „Jel” című, az élet legkülönbélebb területéről ad költői
jelentést. Pákolitz közéleti érdeklődése ezúttal is szembetűnő.

A versek egyre gyakrabban foglalkoznak a költő emberi filozófiájának,
költői hitvallásának megfogalmazásával. A kötet egyik legszebb versében (Költő)
ezt mondja hivatásáról:

Az ő gondja — a megfutás helyett —
a felelősség, meg a becsület:
atyjafiai számonkérik tőle,
hogyan az igazság beszél-e belőle?

Az ő gondja, hogy meg kell vallani
amit nem lehet ki nem mondani;
súlyos igazát hirdeti halálig,
és szava a sírból is kicsírázik.

Versei között jóleső érzéssel találkoztunk az ismert pákolitzai témák: a szerelem, a természet, az emberi és költői eszményképek új és új megírásával.

A Messzenéző terjedelemben és vállalkozásban is legsúlyosabb darabja az „Évgyűrűk” c. elbeszélő költemény. Pákolitz nehéz, viszontagságos gyermekkorát idézi föl benne. A verset így summázza:

A tűnt idő el nem tűnő varázsa
belülről övez: évgyűrű a fát;
A megmért emlék erő is, remény is,
szépsége akkor éltet majd tovább,
ha lombom nemcsak hús árnyékot ad
és csíz-, rigó-zenével takarózzik,
de — mint a biztos célú szerelem —
jóízű, áldott gyümölcsöt terem.

A kötetet mindenkinek ajánljuk, aki az intim, mélyen emberi költészetnek híve.

A SZEDERKÉNYI HONISMERETI SZAKKÖR

HORNUNG EDE, A MARXIZMUS TERJESZTŐJE

Hornung Ede úgy él szülőfaluja, Szederkény idősebb lakóinak emlékezetében, mint az egyszerű, becsületes munkás példaképe, aki nemcsak leélte 57 esztendejét, mint sorstársai, hanem meg is értette korát, körülményeit, s meg is akarta változtatni az embereket, a világot, annak a legkorszerűbb eszmének jegyében, amely a múlt század közepétől „kísértetként járta be Európát”. Ennek a „kísértetjárásnak” volt igazi, odaadó munkása Hornung Ede, aki a legjobb tanító-mesterek példáját követve, szerény körülmények között, de eredményesen munkálkodott a marxizmus eszméinek terjesztésében, s a falusi lakosság műveltségének gyarapításában.

Életéről egyelőre csak annyit tudunk, amennyit azok tudnak elmondani róla, akikkel együtt élt, dolgozott. Honismereti szakkörünk a kortársaktól gyűjtött szerény anyagot adja itt közre, s Hornung Ede még élő felesége levelének adatait, s egy ugyancsak főleg szájhagyományra épülő szakdolgozat megállapításait, amelyeket a Pécsi Tanárképző Főiskola egyik német szakos hallgatójának köszönhetünk (Fischer Lajos: Magyarországi németek harcban a munkáshatalomért és a fasizmus ellen. 1960.) Az adatok gazdagítását, kritikai feldolgozását további feladatunknak tekintjük, s e munkában számítunk mindazoknak a segítségére, akik támogatásukkal eredményesebbé tehetik szakkörünk tevékenységét.

Hornung Ede 1874. március 25-én született Szederkényben. Apja asztalosmester volt, aki a legjobb szándéka ellenére sem tudta gyermekének továbbtanulását biztosítani. Fauszt tanító sokszor megdicsérte a gyermek éles eszét, tehetségét, s javasolta a szülőknak, hogy taníttassák a gyereket. A szülők foglalkoztak is azzal a gondolattal, hogy Edét a mohácsi polgári iskolába járassák, azonban anyagi lehetőségeik megakadályozták őket a terv valóra váltásában. Nem volt más választás, minthogy Hornung Ede édesapja mellett megtanulja az asztalos mesterséget és megismerkedjék a napszámos munka nehézségeivel. A falusi kisiparosok jórésze ugyanis abban az időben „kétlaki” életet élt. Mesterségét folytatta, ha való munkája; ha pedig nem akadt ilyen munka, akkor saját földjén dolgozott vagy napszámos munkát vállalt.

Az asztalos mesterség elsajátítása után a 17 éves legény nekivágott a nagyvilágnak. Azt tudjuk, hogy Ausztriában és Németországban dolgozott több mesternél, de külföldi tartózkodása tele van nyitott kérdésekkel. Vajon merre, mely városokban járhatott? Kik voltak a mesterei? Mennyi időt töltött külföldön?

Milyen kapcsolatba került kint a munkásmozgalommal? Anélkül is, hogy a fenti kérdésekre konkrét választ tudnánk adni, nyugodtan állíthatjuk, hogy a marxista tanításokkal és a munkásmozgalommal külföldi vándorútján ismerkedett meg. Ausztriában akkor már megalakult a marxista szociáldemokrata párt, amely a Kommunista Kiáltvány tételei alapján kimondta, hogy a párt célja megszabadítani az egész népet — nemzetiségi, faji és nemi megkülönböztetés nélkül — a gazdasági függés béklyóitól, társadalmasítani a termelőeszközöket, megszüntetni a politikai jogfosztottságot. Németországban a munkások Bebel és Liebknecht vezetésével kezdték megérteni, hogy a tőkésék szervezett erejének csak a maguk osztályszerzeteibe tömörült munkások egysége tud ellenállni. A szakszervezetek ekkor már kemény harcot folytattak a munkásvédelem megjavításáért, a társadalombiztosítási segélyek emeléséért, a napi munkaidő megrövidítéséért. Ebben az időben az egyik fő követelés a 8 órás munkanap bevezetése volt. A fiatal Hornung Edére nagy hatással voltak az Ausztriában és Németországban szerzett politikai tapasztalatok. Hazatérése után nagy szorgalommal olvasta Marx, Engels műveit és hozzálátott szülőfalujában egy marxista kör megalakításához.

Nehéz ma már azt is megállapítani, hogy szervezett marxista körnek a vezetője volt-e Hornung Ede, vagy a művelődni vágyó, a társadalmi viszonyok megváltoztatására törekvő szederkényi szegényparasztok és kisiparosok alkalomszerű összejöveteleinek helyi vezéralakja, akit külföldi tapasztalatai, olvasottsága, forradalmi hite és törekvése tett alkalmassá arra, hogy egy kis közösségnek szellemi vezetője legyen. Annyi azonban bizonyos, hogy Hornung Ede köré 30—40 szederkényi dolgozó tömörült, akik céltudatosan marxista ismereteket sajátítottak el, s forradalmi magatartásukkal felhívták magukra a figyelmet. E mellett szólnak Hornung Ede temetésének később szóba kerülő részletei s sok más körülmény is.

Legközvetlenebb munkatársai Hergenröder Gáspár, Vogl Antal, Hergenröder József, Faulstich Péter. (Fischer Lajos szakdolgozatában Keller Bálintot is említi, mint a beszélgetések részvevőjét, s Hornung Ede közvetlen munkatársának Fallstich Tivadart tartja, aki állítólag gyászbeszédet mondott Honung Ede temetésén.)

Összejöveteleiket főleg pincékben és olykor valamelyik tag házában tartották. Itt a Kommunista Kiáltványból és a Tökéből olvasott fel szemelvényeket Hornung Ede és ezeket közösen vitatták meg. Az összejöveteleket irodalmi olvasmányokkal fűszerezte. Szeretettel olvasták Schiller és Goethe drámáit, Heine és az osztrák politikai költők verseit. Számos mozgalmi dalt ismertek, közülük „Der Feind, den fir am tiefsten hassen” és „Wer schafft das Gold zu teilen” kezdetűeket az idősebbek közül még ma is többen ismerik. Az összejöveteleket kellő éberséggel tartották, egy-egy tag állt őrséget. Rendszeresen megünnepelték május 1-ét. Kint a szabadban jöttek össze, ahol a nap jelentőségét méltatva egész délután együtt maradtak.

1917 novemberében a kör tagjai lelkesedéssel fogadták az orosz forradalom kitörésének hírért. Egy évre rá a Monarchia is összeomlott. A háború véget ért. Győzött a nép. Megalakultak a Nemzeti Tanácsok. De hamarosan jött a hír, hogy a fegyverszünet feltételei szerint Baranya megye nagyobb részét a szerb hadsereg fogja megszállni. Így is történt. Közben a meg nem szállt részeken kikiáltották a Tanácsköztársaságot. A marxista kör tagjai harcuknak egy részét látták megvalósulni — odaát. Türelmetlenül vágyakoztak arra, hogy ők is mielőbb annak részesei legyenek. De nem lehettek. A Tanácsköztársaság bukása szörnyű csapásként nehezedett rájuk. 1921. augusztusában a szerb megszállás és a nem-

Hornung Ede lakóháza Szederkényben

zeti hadsereg bevonulása után az ellenforradalom rájuk is lecsapott. Hornung Edét napokig zárva tartották a községi bíró pincéjében és több ízben bántalmazták.

Fischer Lajos szakdolgozatában erről az időszakról az alábbiakat olvashatjuk:

„A gazdag parasztok nem tudtak semmit. Nem vették észre, hogy munkásaik lelkében fordulat állott be. Csak amikor már a forradalomról hallatszottak hírek, akkor látták meg, hogy Szederkényben egy szervezet állt fönn.

Hornung Ede lett a községi tanácselnök. Ettől kezdve hivatalosan is ő volt a község vezetője. És amikor a dolgozók az első szabad május elsején a korcsma előtt nagygyűlést tartottak, amelyen Hornung Ede mondotta a beszédet, a falu gazdagjai is megtudhatták, hogy szellemes, ügyes ember áll előttük. És még inkább magukra ismertek a környék szegényei, amikor anyanyelvükön hallottak szólni egy embert, aki tulajdon életük kérdéseivel foglalkozott.

És ahogy nekem az öreg Perényi, Szederkény öreg tanítója elmesélte, Hornung jelentőségét, veszélyességét a kizsákmányoló osztályra, az mutatta, hogy egy napon maga Keresztes-Fischer kereste föl autóján az egyszerű német asztalossegédet, hogy megnyerje őt magának.”

Hornung Edének az első világháború végén, s a Tanácsköztársaság ideje alatt betöltött szerepe további tanulmányozásra vár.

Hornung Ede annak ellenére, hogy csak elemi iskolai végzettséggel rendelkezett, igen művelt ember volt. Nagyon sokat olvasott. Több száz kötetes könyvtára volt, amelyben a marxizmus klasszikusain kívül ateista és természet-tudományos könyvek is voltak. Rengeteg szépirodalmi könyvvel rendelkezett, főleg a német irodalom klasszikusait olvasta.

Az ellenforradalom első időszakában komoly harcot folytatott az egyházzal. Ez főleg a máriakéeméendi plébánia lelkészeivel folyt. Járatos volt az ateista irodalomban. Könyvtárában megvoltak a francia felvilágosodás és a német vallásellenes filozófusok művei; ezenkívül forgatta a szabadkőművesek e tárgyú breviáriumát is. Nagy kár, hogy a II. világháború idején könyvei mind elvesztek, egy példány sem maradt meg belőlük.

A huszas évek vége felé Hornung Ede ismét nekilátott a marxista kör újjászervezésének. Akkor már eléggé megcsappant a tagok száma, mert a községünkben térthódító pángermán mozgalom csábította a lakosság nagyobb részét. Az újjászervezett kör most már a Szovjetunióból jött hírek alapján foglalkozott a világ első szocialista államának harcaival és fejlődésével. Sajnos, csak pár évig működött, mert 1931. december 23-án Hornung Ede váratlanul meghalt. Annak ellenére, hogy csendőrség szállta meg a temető környékét, és az egyház megtagadta a temetési ceremóniát, a nép mégis nagy részvét mellett búcsúzott Hornung Edétől. A temetésen a szomszéd községek is képviseltették magukat, a helyi fúvószenekar gyászindulókat játszott, és egyik harcostársa, Faulstich Péter búcsúztatta a temetőben.

Felesége egyik hozzánk írt leveléből szereztünk tudomást utolsó kívánságáról: „Emlék ne jelezze léteimet, ha meghalok, még napkelte előtt vigyetek olyan helyre, ahová senki el nem kísér és gaz nőjön sírom felett. Senki ne tudja, hol vagyok.”

Hornung Ede sírján, a szederkényi temetőben az alábbi feliratot olvashatjuk:

Eduard Hornung

Alt 57 Jahre

Gestorben am 23, 12, 1931.

Ruhe sanft!

A sír elhanyagolt, Hornung Ede emlékét is már csak idősebb szederkényi lakosok néhányja őrzi. Harcos élete, tiszteletreméltó munkássága megérdemli, hogy felkutassuk még fellelhető emlékeit, s emléktáblával adózzunk példamutató életének.

ETE JÁNOS

A MOHÁCSI CSATA HELYE A DÜLŐNEVEK ALAPJÁN

A mohácsi csata helyének megállapítása a katonai szakírók sokat vitatott kérdése. Ha nem is tudom a kérdést teljesen megoldani, mégis megkísérlem megoldását a dülőnevek alapján.

Lánycsók község határában találjuk a Tábortér, Gata-Harchegy és a Csatalja dülőneveket, amelyek bizony a mohácsi csatától veszik eredetüket, de eddig senki figyelemre nem méltatta őket. A Tábortér dülő a lánycsói kath. templomtól délkeletre van, és a mohácsi határig, a Felső Mezőig terjed. Eddig a katonai szakírók a csapatok elhelyezésénél a magyar tábor helyét a Dunához sokkal közelebb jelölték meg. Ezen dülőnevet alapul véve tehát a magyar (málha és szekér) tábor helye a Dunától 6 km távol volt. Ez a hely táborozásra azért alkalmas, mert a Jenyei-patak és a Lánycsók-liptódi vízfolyás biztosítja a lovak vízszükségletét.

A másik említésre méltó, de eddig ugyanúgy mellőzött két dülőnév a Csatalja és a Gata-Harchegy nevek. Ezek a helyek Tábortértől nyugatra csak 2 km-re és Bácsfa-majortól északra húzott vonal keresztezésénél vannak (99. pont).

Könnyen elképzelhető a csatának olyan lefolyása, hogy amikor a magyar sereg bekerítésére kiküldött török csapat a magyarok hátába kerülni és keletre kanyarodni akart, a Csatalja-dülőben és Gata-Harchegyen került szembe a magyar elhárító osztaggal, és a küzdő felek ott mérték össze erejüket. Ezen viadalban a törökök a magyarokat legyűrték, és a tábort kifosztották.

Kérdés, hogy a magyar főszeregből menekülők útuk irányát merre vehették? Vehették-e a Duna vonalától nyugatra? Igenis vehették, mert csak a felvidéki csapatok útiránya vezetett a Duna mellett északra, Buda felé, de már az osztrák, horvát segély-hadak és a dunántúli csapatok útiránya Mohácstól északnyugat felé, Tábortér felé vezetett, és így érthető, ha a szekértáboron át menekültek, amikor is azt feldúlva és kifosztva találták.

Egy másik mellőzött dülőnév a Túrkei (Törökország, törökség) nevű. Mind Nagynyáradon, mind Majson megtaláljuk ezt a nevet, illetve dülőt, amely a két község beltelkei közt a magaslaton terül el. A dülő 125 méteres magaslatáról nagyon jó kilátás nyílik a mohácsi mezőre. Valószínű tehát, hogy a Karasica mocsarain átkelt török had nem követte a mai budapest-eszéki országutat Baranyavártól Udvardig, hanem a dombokon, azok által eltakarva haladt Baranyavártól Sárokon és az Ormányon át a Túrkei dülőig. Ha a török erők központját a 125-ös magaslati ponthoz tesszük, és vele szembe állítjuk a magyar sereget,

megértjük Brodaricsnak azon állítását, hogy a mohácsi síkot sem domb, se patak meg nem szakította.

Gyalokay Jenő az 1526-ik évi csatáról írt mohácsi emlékkönyvben legfontosabbnak Földvár falu helyének meghatározását tartja. Véleménye szerint azt a Borza patak déli oldalán találjuk meg.

Mit mutat azonban a valóság? A nagynyárádi határban az Újistálló-majortól északnyugatra elűtő színű felszíni talajt láthatunk. Ez arra enged következtetni, hogy ott lehetett Földvár falu, amely nevét a mostani Törökdomb helyén állt római átkelőhelytől, örtoronytól kapta. A Törökdomb az Újistálló-majortól keletre van. 1925-ben Gergely Endre százados a Törökdombot 16 m. hosszúságban és 8 m mélységben árokkal vágta át, de abban se magyar, se török tárgyat nem talált, hanem csak rómaid. — Amikor az Újistálló-major épült, ott is csontvázakat találtak, amelyeket a sátorhelyi temetőben földeltek el, de régészeti szempontból nem vizsgálták meg. — (A Törökdombhoz a múlt században, 1864-ben született édesanyám és mások bemondása szerint törökök jöttek imádkozni, valami köze lehetett tehát a törökökhöz. Talán innen ered a neve.)

Azt a hagyományt, hogy a szultán sátra a Törökdombon állt volna, megcáfolja az a tény, hogy a Törökdomb keleti oldala több méter mélyen partos, az ide-oda mozgó csata alkalmával tehát a szultánt arra a veszélyes helyre nem állíthatták. Ott ellenben akkor állhatott a szultán sátra, amikor Zápolya János hódolatát fogadta, mert Szerémi György leírása a fogadás színhelyére ráillik. Az is lehet, hogy valahányszor Szulejmán Mohácson átvonult, mindenkor ott állították fel sátrát, mivel szép kilátás nyílik a neki olyan dicsőséges csatatérre.

Vásárhelyi Pál az 1827. évben a Dunáról készült térképén a Kölked alatt, Vizslak felé eső réteket Földvári pusztának írja, ami azt igazolja, hogy Földvár falu az Újistálló major közelében állt.

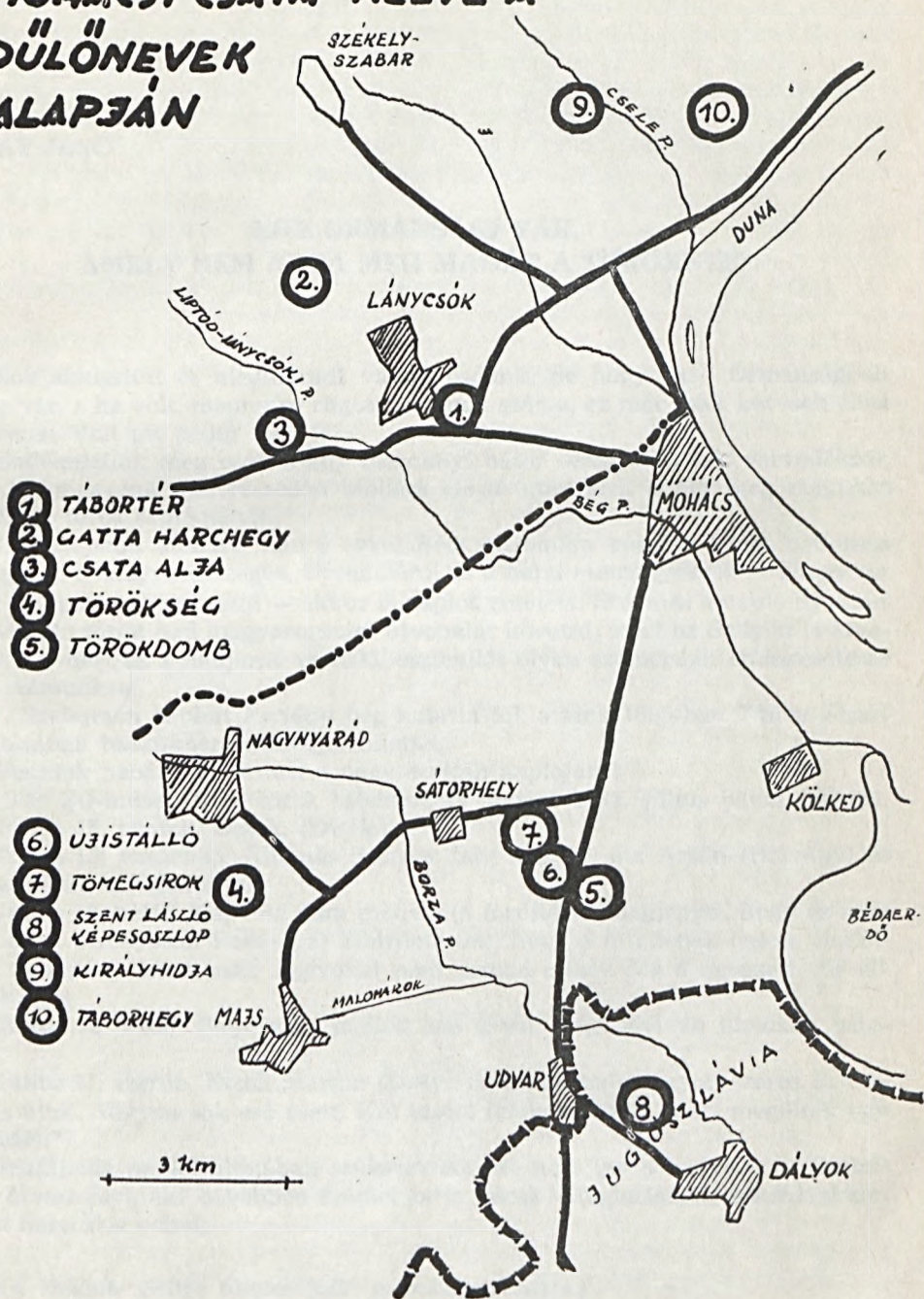
A Borza pataktól délre a legmagasabb a 93. pont, ahol Udvar község temetője van, ahova 1769 óta temetkeznek, 40 év alatt nem hallottam, hogy ott régészeti anyagot találtak volna, Földvár tehát nem fekketett a Borza pataktól délre.

Igaz viszont, hogy az udvar—kiskőszegi kövesút építésekor a szent László képes oszlopnál sok koponyát találtak. Ez a hely most Jugoszláviához tartozik, így tehát részünkről nem vizsgálható.

Mohács északi és Somberek déli határának találkozásánál a Cselepatakon át híd vezet, amelyet a somberekiek Király hídjának neveznek, mivel Lajos király ott esett a Cselébe. A somberekai szájhagyomány szerint a Csele medre a híd közelében feneketlen. Magyarázatul azt adják, hogy ott robbantak fel a lőporos hordók, és a robbanás mélyítette ki annyira a patak medrét. Őles léccel sem találják a patak fenekét.

A cselei völgyben, annak keleti oldalán van a Táborhegynek nevezett dűlő. Ebben őskori cserépdarabokat találni. Neve állítólag onnan ered, hogy Lajos király ott táborozott. A Táborhegy közelében lévő somberekai határrész neve Luis-Thal, Lajos völgye. A hely már 1521-ben kaphatta ezt a nevet, mert II. Lajos 1521-ben is járt Mohácson, és akkor ott táborozott.

MOHÁCSI CSATA HELYE A DÜLŐNEVEK ALAPJÁN

PÁPAY JENŐ

EGY ORMÁNSÁGI VÁR, AMELY NEM ADTA MEG MAGÁT A TÖRÖKNEK*

Sok elpusztult és megmaradt várról tudunk, de hogy az Ormánságban volt-e vár, s ha volt, mennyire rúgott azoknak száma, ez már csak kevesek előtt ismeretes. Volt ott pedig több is!

Emlékezzünk meg ezúttal egy maroknyi bátor seregről, a hős várvédőkről, akik itt, megyénk déli részében Mohács eleste után sem adták meg magukat a rettentő török armádiának.

I. *Szulejmán* Mohács után 6 évvel Bécs ostromára készült. Ismét hatalmas sereggel jött Magyarországra. Útvonaláról és a harci eseményekről — ahogy ezt mind a 8 hadjárataánál tette — akkor is naplót vezetett. Érdeemes a napló nyomán a felvonuló török had magyarországi útvonalát követni, mert az Sellyén is átvezetett, és mert ez a hadjárat az 1532. esztendő olyan szomorúan emlékezetessé teszi számunkra.

I. *Szulejmán* naplóit *Feridun bég* kutatta föl, s azok 1893-ban *Thúry József* fordításában hazánkban is megjelenhettek.

Vessünk néhány pillantást a nagy szultán naplójára!

„938. Zil-hidse. (Ez a török időszámítás szerint 1532. július havát jelenti).

Július 16. péntek. Őszek. (Eszék.)

Július 18. vasárnap. Állomás Szerner falu mellett, ma Arsán (Harsány) és Siklós várak elfoglaltattak.

Július 19. hétfő. Kápolna vára mellett (a fordító itt megjegyzi, hogy ez nem más, mint bizonyosan Palkonya) kihirdettetett, hogy a hitetlenek összes élelmi-szere zsákmány lehet, csak foglyokat nem szabad ejteni. Ma a nevezett vár elfoglaltatott.

Július 20. kedd. Selje vára mellett ma e vár meghódolván birtokba vétett.

Július 21. szerda. Eszöli Mardin (Dráva Szentmárton) nagyon szoros és mocsaras utak. Nagyon sok eső esett. Két tatárt felakasztottak, mert megölték egy janicsárt.”

Szulejmán naplói általában szűkszavúak, de nem így a hadvezérei, *Dselalzade Musztafáéi*, aki bővebben számol be a várak elfoglalásáról, főként akkor, ha ott harcok is voltak.

* (A készülő „Sellye történetéből” c. munka részlete.)

Dselalzade idő- és sorrendi felsorolása egyezik *Szulejmán* naplójával.

Lássuk, hogyan ír Sellyéről!

„938. Zil-hidse 20. (1532. július 20.) Az együgyű gyaurok várai közül való Silje nevű vár közelében állapotok meg, — amely vár nehezen hozzáférhető és veszélyes hely: alapja rendkívül szilárd, magas fala felnyúlik az égi állatkörig. Mivel a benne lévő gonoszok, akik mind a legmélyebb pokol lakói, börtönhöz hasonló várukba menekülve a vallásukban útmutatójukként szereplő utálatos sátánra hallgattak, s az ellenszegülés ösvényére léptek és az engedetlenségben, állhatatosan megmaradtak; ennél fogva az Iszlám híveinek éles kardjai szomjaztak az aljas gyaurok vérére. Ahány feslett erkölcsű gonosz volt a Próféta szent törvényeinek gyűlölöi közül a kívül és belül levő házakban, valamennyi — férfiakat és nőket — a kígyók és hangyák eledeléivé tették. A várat és a külvárost, a sátán templomait és a papok lakásait a bennük lévő bálványokkal együtt, szóval az egész várost felgyújtották és olyan sötétté tették, amilyen feketé a hitetlenek keble”.

Sellye ebben az időben sokszor cserélhetett gazdát, végleg azonban Szigetvár elestével, 1566. szeptember 6-án került török kézre.

Majdnem 100 olyan év múlt el ezután, amelyről ez idő szerint nincsenek feljegyzéseink, de hogy a sellyei vár még 100 év után is állt, az ismét egy török feljegyzésből derül ki

Evlia Cselebi, török világutazó, aki Konstantinápolyban született, s akinek apja *Dervis Mohamed Zilli* volt, említi újból Sellyét. A világutazó apja *Szulejmán* kíséretében Buda, majd később Szigetvár elfoglalásánál is jelen volt; fiát, *Evlia Cselebit* 1635-ben már IV. Murad szultán kíséretében a perzsiai hadjáratban találjuk. Főként a rablóhadakozásokat kedvelte. Így járta be 1660-tól 1664-ig Magyarországot is a hadakozó csapatokhoz szegődve. A rablóhadjáratoknak azonban világutazónk nemcsak részese, hanem krónikása, riportere, írásos megörökítője is volt.

A nagyvezér *Köprili Ahmed* volt Nagykanizsán. Ez a tatár khán fiának, *Ahmed Gerájnak* vezetése alatt portyázásra, rablásra küldött egy csapatot. Ezt kísérte el *Evlia Cselebi*. Erről az útjáról szól írása.

„Kanizsától déli irányban először a közeli Egerszeg várához értünk, (1644 év) innen keletre mentek 7 órányi távolságra Kápolnia várához (a fordító szerint Palkonya). E vártól nyugatra 2 órányira Sillie palánka van. *Szulejmán* ezt is meghódította: jelenleg ez is Battyán oglu birtoka. Nagyszámú katonasága először a batárszéli harcosokból alakított előcsapatunkkal találkozott, s mielőtt mi odaértünk volna, azok már 600 főnyi ellenséget kardrahánytak, s lovaikat vezetőkötelekkel magukkal hozván, véres kézzel és karral jöttek hozzánk; a lovakat nekünk átadták, ezután pedig újra eltávoztak. Mi is előre mentünk, és az ellenséget magas fák árnyékában csatára készen találtuk. Innen 3 óra alatt Belvár várához értünk (Bélavár).”

Ezután feljegyzéseiben végigisorolja tovább az útvonalat vissza Kanizsáig. Így megtudjuk, hogy a sellyei vár palánk volt (Facölöpös falú vár).

Ha későn is, de kegyelettel emlékezünk meg a vár hős védőiről, akik a legdrágábbat, életüket adták a hazáért.

A vár sorsa azonban nem a török hódoltság alatt pecsételődött meg véglegesen, hiszen a várfalak még 1664-ben is álltak. Itt inkább beszélhetünk az oszt-rák pusztításról, amely igyekezett a meglévő várakat lerombolni.

A vár maradványait még 1721-ben látták, illetve annak anyagát a református templom újjáépítéséhez felhasználták. Ezt igazolja az 1721-ben Veszprém-ben készült perirati jegyzőkönyv, amelynek második pontjában *Soós Mihály* és

Bencze Péter sellyei tanúk vallják, hogy a meglévő templom nagyobb részét a szigetvári törökök lebontották, és tégláit Szigetvárra vitték. Majd azzal folytatódik a vallomás, hogy az említett templomnak újjáépítését 36 évvel ezelőtt kezdték meg egy bizonyos vár falazatából és könyöradományból. Így látjuk, hogy a 36 év előtti idő pontosan egybeesik 1685-el, az osztrák felszabadító csapatok megjelenésével, valamint azok pusztító tevékenységével.

A sellyei vár is — mint sok más — az enyészet sorsára jutott, és ma már csak halvány emléke él, egykori helyéről már csak az öregek szólnak.

Hogy ki volt a töröknek meg nem hódoló Sellye várának kapitánya, ez idő szerint még ismeretlen. Mind ő, mind ismeretlen katonái megérdemelnék azonban, hogy márványtáblával emlékezzünk meg róluk a szépen parkírozott főtéren, amelynek nyugati szélén állhatott a vár fala.

SZITA LÁSZLÓ

PÉCSI ÉS BARANYAI PAPIRKÉSZÍTŐK A XVIII. ÉS XIX. SZÁZADBAN

Magyarországon, Lőcsén ismertük meg az első papírkészítőt Tamás mester személyében. Hosszú időn át úgy tűnt, hogy a középkori Magyarországon ennek a ritka kézműves iparnak Pécssett 1553-ban *Papírfártó István* „Szent Ferenc utcai” lakos volt a művelője. Velics A.—Kammerer E.: Magyarországi török kincstári defterek 1543—1639. c. 1890-ben megjelent művében említi ugyanis ezt a nevet a város keresztény lakóinak összeírásában. 1960-ban Káldy—Nagy Gyula tette közzé ugyanezt az összeírást: Baranya megye XVI. századi török adóösszeírásai c. kritikai jellegű művében, ahol ez a név Paizsjártó Istvánként szerepel. Így tehát, elvetve a korábbi — de megvallhatjuk, sok közvetett adattal alátámasztható papírkészítés feltételezését —, onnan kísérjük figyelemmel ennek az iparnak történetét, ahonnan az bőséges levéltári forrásokkal bizonyítható.

Pécs

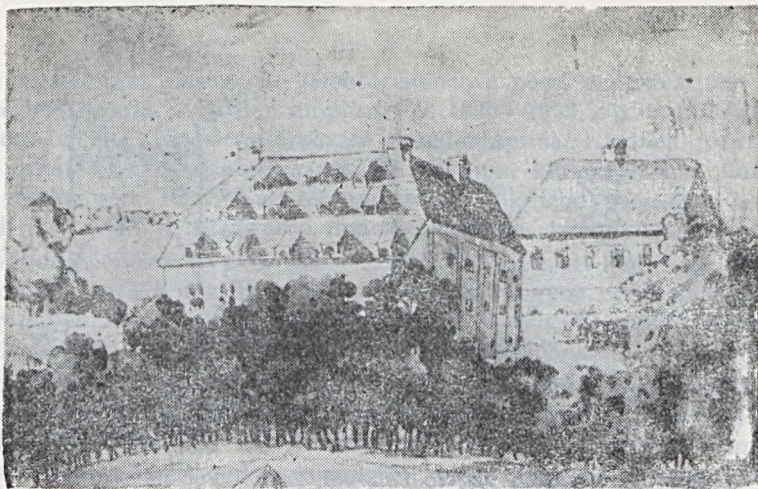
Pécs 18. századi kulturális potenciáját mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a gondolatot, a szellemet hordozó papír készítésének és a nyomdászatnak adott szállást. A papírkészítés városunkban közel egy évszázadon át talált otthonra.

Klimó György, a tudomány, a kultúra nagy mecénása alapította azt a papírmalmot, amelynek felépítését 1764-ben határozták el. A püspöki nyomda szükségletei, Klimó másolási tervei, nem utolsó sorban pedig a püspök által támogatott iskolák állandó papírigénye hívták életre ezt a nagyszerű vállalkozást. Tudjuk azt is, hogy Klimó levelezésben állt Fridvalszky József természettudóssal, aki akkor Kolozsvárott tanított, s ásványtani, növénytani kísérletei mellett a papírkészítéssel is foglalkozott. Lehetséges, hogy ennek inspirációi is hatottak Klimó püspökre.

1777-ben már pécsi papírra írt város, a káptalan, sőt a baranyai és tolnamegyei uradalmak kancelláriái is használták a pécsi papírmalom termékeit. Vízjelül a püspök címerét alkalmazó papírjai még Horvátországba is eljutottak.

Hol állt a pécsi papírmalom?

A Tettyén, Szathmáry püspök nyaralójának romjaitól délnyugati irányban.

A pécsi papírmalom épülete a XIX. század elején

Magas manzárd tetővel emelkedett ki környezetéből. Alkalmazkodva a dombhát topographiájához: déli szárnya manzárd emeletekkel tekintett le a malomsorra, északi szárnya dombra épült, földszintes. Egy korabeli „telekleírás” a következőképpen határozza meg az épületek helyét: „Északon a város fundusán fekvő puskapor-malom romjai határolják (Pulverstampf). Délen a szeminárium posztókallói, keleten a Tettye-patak természetes ága, nyugaton a szekérút, amely doronghídon át a Tettyére vezetett.” A mai Tettye utcát a papírmalomban űzött mesterségről az 1860-as évekig Papírmalom utca, Papiergasse, Papírutca néven jelölik térképeink.

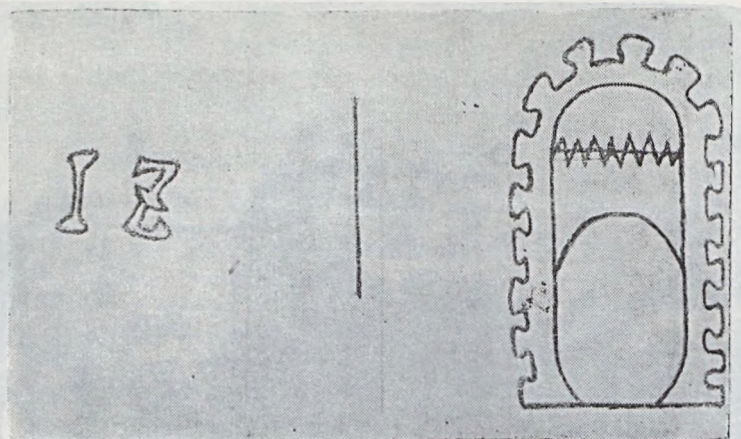
Az országos viszonyokkal összehasonlítva, a pécsi, jól felszerelt malomnak számított. A királyi kancellária csupán a magas papírárak miatt nem vette meg a kitűnő minőséget ajánló pécsi papírmalom papírjait. Mai papírvizsgálataink alátámasztják ezt a véleményt. A pécsi papírok közel 200 év után is megőrizték fehérségüket, rugalmasságukat.

A püspök halála után (1777) a káptalan a malmot bérleti szerződés révén működteti tovább. Hirsch Mihály, Zám Ignác, Plischke Károly és jeles bérlőtársa, a korán elhunyt Trattner János, a híres nyomdászdinasztia tagja, újabb dicsőséget szereznek a malomnak. Papírjaikat Zágráb, Eszék, Károlyváros és a Dunántúl nyomdái vásárolták. Többször a Károlyi—Trattner nyomda is. Klimó nagyszerű könyvtárának számos kitűnő darabját az itt készült kartonba és előtétbe kötötték. Jelentős azoknak a könyveknek sora, amelyeket a helyi nyomda helyi papírra készített.

A papírkészítő mesterek a korabeli iparostársadalom legműveltebb tagjai voltak. Valamennyien írástudók. Európa végtelennek tűnő országútjain nagyon is jól kitzúzható helyek felé vándoroltak. Csak útjuk legjelentősebb állomásait soroljuk fel egy korabeli oklevél alapján:

„A papírkészítés legjobb iskolái ... Pozsony—Bécs—Hollandus—Bavarus országok—Német Szövetségesek ...” műhelyeiből ismét Pozsonyon—Lékán—Pápán keresztül érkeztek vissza Pécsre.

Miből készítették a pécsi mesterek a papírt?

A pécsi papírmalom vízjele 1782-ből, Zám Ignác monogramját és a város-kaput ábrázolja

A malom leltári beszédes forrásai a korabeli technológiának. Ezek alapján tudjuk, hogy fehér, fekete, színes rongy képezte az alpanyagot, amelyet oltott mésszel fehéritettek. A zúzómű (kölyű) kalapácsi alól a szétzúzott rongyot hollandi foszlatóba (Holländer Werk) helyezték, amelyet a Tettye vize által táplált víziturbina hajtott. A papírgépet a fűthető kádakból kiemelve merítő szitával készítették belőle a papírt, mintegy 15–20 formátumban, s mindenkor ellátták azt vízjellel is. 1780 után a szabad királyi várossá emelkedő Pécszet a papírkészítők új vízjellel köszöntik: a város hatalmát jelképezni kívánó „bástyás városkapu” jelenik meg vízjelként papírjaikon.

Pécsett 1764–1820 között a papírkészítés szép eredményeket hozott. Átmeneti szünet után, más gazdasági és politikai viszonyok mellett a kereskedelmi tőke megerősödése idején, 1893-ban újra találunk papírkészítést városunkban.

1839. október 24-én Hüttner János Keresztély, német születésű, ekkor Biel-i (Svájc) lakos (aki a Bécs melletti Rammersdorf papírgyárának igazgatója is) alapít papírmalmot. 1845-re közel 70 ezer forintnyi kölcsönrel gyárrá fejlesztette vállalkozását. A védegyeleti és iparpártolási mozgalmak kedvező légkörében fellendült vállalkozást az 1843. évi ipari kiállításon Kossuth Lajos is elismeréssel fogadta.

A papírkészítést a gyártás váltotta fel. Bevezetik a gőzgépet, amelyhez a Tettye-patak szolgáltatja az „ipari vizet.” A rongyvágó kések helyét elfoglalja a rongyvágó-gép, a merítőkád mellett már az ún. síkszítás papírgép készíti a végtelen papírt. A legények nem feszülnek a sajtolók és faprések mellett, ezt a munkát a hidraulikus sajtoló végzi el. A papír szárítását is a legmodernebb eljárással: gőzzel, forró levegővel végzik. A szárításnak ezt a megoldását Meissner Pálnak, a bécsi politechnikum tanárának fűtési elve alapján vezetik be. (Meissner Pál Trougott. 1778–1864. — Die Heizung mit erwärmter Luft. Wien. 1821.)

A pécsi Papírgyár termékei Belgrád, Pest, Nagybecskerek, Horváthország üzleteibe is eljutottak. (A gyár évi 9 ezer rizsmát = 4 millió 500 ezer ívet is termelt.) A protekcionizmuson fölnevelt osztrák gyárakkal azonban nem állta a versenyt, és vele 1860-ban Pécssett végleg megszűnt az iparág.

Egy méreteiben kicsiny, de jelentőségében a pécsi papírkészítést is meghaladó kísérlet fűződik a Hirden alapított, és 1820—1832 között működött papírmalomhoz. Lattner János vállalkozása magánalapítás. Hirdnek jó vízviszonyai kedvező feltételeket nyújtottak virágzó malomipar kialakításához. Lattner mester és a módos pécsi Rottweller molnár családi tőkéjéből sarjadt ki a jól felszerelt hirdi papírmalom. A parányi malom kézműves technikával dolgozott.

Országos jelentőségűvé az 1828—1832 között végzett kísérletei emelik ki ezt a malmot. Ebben a korszakban a papíripart a rongyot pótló nyersanyag lázas keresése jellemezte. A rongyarak emelkedése, a rongynak az országból történő kivitele nehéz helyzet elé állította a malmok tulajdonosait.

Ekkor Németh István Tolna megye selyemtenyésztési felügyelője tanácsára a gyár az eperfa fiatal ágaiból nyert rostok felhasználásával kísérte meg a papírkészítést. Dr. Hadnagy Albert Németh Istvánról írt kéziratos munkájának tanúsága szerint a kísérlet oly sikerrel járt, hogy Hird finom papírjaiból „Banknották” is készíthetők. A korabeli szakvélemény azonban mint „nem eredeti” elvetette a kísérletet, megjegyezvén, hogy már Franciaországban is készítettek eperfa rostjaiból papirozt. Az ilyen papír az eredeti alapanyag tulajdonságaiból oly sokat megőriz, — hogy a selyemhernyók is megeszik. Lattner nem kedvetlenedett el, és a régi és az új nyersanyag keverésével kitűnő papírokat készített. A technológia pontos kidolgozását 1832-ben bekövetkezett halála akadályozta meg. Kísérlete nem válhatott közkinccsé, és megszűnt a hirdi malom is. Papírjait a Királyi Egyetemi Nyomda is felhasználta, és elsősorban Knezevits István pécsi nyomdájában találtak piacra. Pécsen, a Siklói utcában lerakatot létesített 1820—1832 között. Nyomdák részére évi 300 rizsma = 150 ezer ív papírt tartott raktáron. Nagy részükre betűk kerültek, szolgálva a főléjük hajló kutatókat, olvasókat, akik rajta keresztül a kísérletező. az újra vágyó, s rég elfeledett mestert köszöntik.

Pécsváradi

A pécsváradi papírkészítő, Mailer Antal az alapítványi uradalom parányi malmában dolgozott. Bérelője ennek a műhelynek, amelyet az uradalom 1800—1833 között tartott fenn. A műhelyt föltételezhetően az önellátás óhaja hívta életre. Elsősorban kartont, valamint csomagolópapírt készített. Fogalmazó papír is bőséggel akad azonban „M a i l e r”, illet „A. M.” vízjellel az uradalom levéltárában. Az egykerekű, rosszul felszerelt malom a mester halálával megszűnt. Az uradalom nem használta ki azt a lehetőséget, hogy a hirdi és pécsváradi malmokat egyesítse. A gyárak papírjai ekkor már alacsonyabbak voltak.

A papiros legfőbb fogyasztója az uradalom volt, de a pécsi és siklói könyvkötők is ott szerepelnek megrendelői között. Kartonpapírjait ott kell tehát keresnünk, ahol a helyi könyvkötők (pl. Weidinger János) munkáit tudjuk.

1764—1860 között négy papíripari vállalkozás is jelzi tehát Pécs és Baranya megye ipartörténeti emlékekben gazdag múltját. A papírigény a kultúra bizonyos kifejeződése, s amint látható, Pécs és Baranya az elmúlt két évszázadban élt azzal a lehetőséggel, hogy papírmalmot tartson fenn, és vele szolgálja a kultúra fejlődését.

BARANYA MEGYEI TAPASZTALATOK A MEZŐGAZDASÁG SZAKOSÍTÁSÁRÓL

A termelőszövetkezetekben a termelési tervek készítése a közeljövő fontos feladata. Termeltető vállalatokkal — nagyobb önállósággal — kötik a termelési szerződéseket és most alakítják ki részben az 1966. évi, de a harmadik ötéves terv feladatait is. A termelés koncentrációját újra helyes napirendre tűzni, anynyival is inkább, mivel e téren különböző nézetek, vélemények alakultak ki.

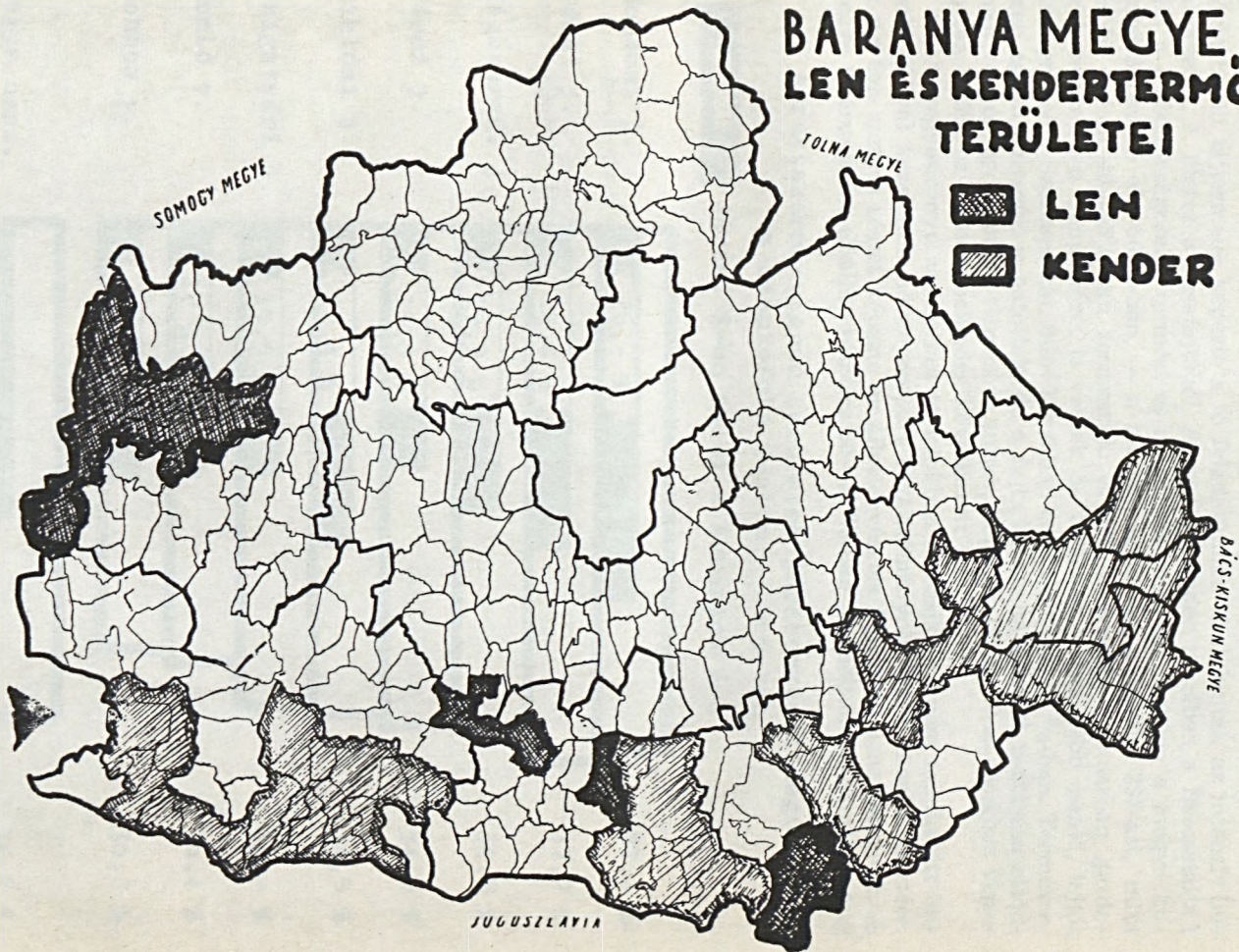
A mezőgazdaságban a szakosítás kérdése, a területi elhelyezés az ipartól több vonatkozásban eltér. Lehetőségére irányt szab a népgazdasági szükséglet, a termelőszövetkezeti parasztság igénye, természeti tényezők, a termelésben résztvevő termelőeszközökkel való ellátottság különösen a gépesítés, illetve annak közeljövőbeni lehetősége, a kemizálás mértéke és sok egyéb tényező.

1960-ban Baranya megyére vonatkozóan kidolgoztuk azokat az irányelveket, amelynek alapján bontottuk le a termelési terveket és ennek megfelelően alakultak ki egy-egy járási, illetve azonbelül a növénytermesztési, — állattenyésztési feladatok, s ezek a megye különböző részein jórészt már megszabták a gazdálkodás irányát, helyes termelési arányait.

A szakosítás táj-, illetve járási irányterveinek megszabásánál igyekeztünk betartani a népgazdasági szükséglet követelményeit, az adottságokhoz alkalmazkodó termelési szerkezetet. Tekintve, hogy a szakosítás nem cél, hanem eszköz ahhoz, hogy az 1 főre eső termelés növekedjék és közben az egységnyi területre megnövekedett termelési értéket minél alacsonyabb költséggel állítsunk elő — nem merev, leszűkített specializálást javasoltunk a termelőszövetkezeteknek, hanem határozott termelési irány mellett a szövetkezeti formának jobban megfelelő, több ágazatú, vegyesirányú, jelenleg is megvalósítható termelési formákat.

Ma még a termelőszövetkezetekben egy-egy termelési ágra való leszűkítés nem vezethet eredményre, ehhez sem megfelelő szakmunkás gárda, de megfelelő gépesítettség sincs. Ebben az esetben lehetőségén felül nő az idényszerűség és megoldhatatlan feladat elé állítaná a szállítással, talajműveléssel és egyéb munkaerő problémával küzdő vezetőket.

BARANYA MEGYE LEN ÉS KENDERTERMŐ TERÜLETEI

A szakosításnál az alábbi főbb elveket a gyakorlatban is megvalósítottuk:

1. A tájtermelés irányának megszabásánál abból a szükségszerű népgazdasági alapelvből indultunk ki, hogy az elmúlt 5 évben, de a következőkben is a kenyérgabonát országon belül kell megtermelni és ebből megyénknek is arányosan ki kell vennie részét. Ennél az agrotechnikai problémák megoldása és a fajtán belüli tájtermelés képezte a fő feladatunkat. Kialakultak az intenzív búzakerüzetek, 2, illetve 3 búzafajtából. A megye minden részében a Bezosztálja 1 adta a legbiztonságosabb termést és a talajviszonyoktól függően a megye különböző részein 40—50⁰/₀-ban, — a másik búzafajtát, a Fertői 293-ast, mint később érésűt 40—45⁰/₀-ban termesztik. A déli melegebb, humuszban gazdagabb területeken Sanpastóréti is vetnek 5—10⁰/₀-ban, a hidegebb északi, lejtős részeken pedig Szorospelkát, mint korábban érő fajtát azonos ⁰/₀-ban. Természetesen egyéb tényezők is hatottak, de a fajta kérdés tájankénti tisztázása elsődleges volt és egyik fontos tényezője annak, hogy az 1956—60-as évekhez viszonyítva 26,5⁰/₀-os termésemelkedés következett be.

2. A vegyesirányú szakosítási tervünkben a másik csaknem mindenütt hasonló súllyal kezelendő növénycsoport a takarmánynövények megtermesztése. Ez egyben szerves részét képezte az állattenyésztés fejlesztési lehetőségének. A megye fő árusertést előállító részeire 30—32⁰/₀-ban javasoltuk a kukoricát, míg

Abraktakarmánytermő területek járásonkénti megoszlása a szántóföld %-ában - 1965-ben

Járási %-on belül a kukorica %-a

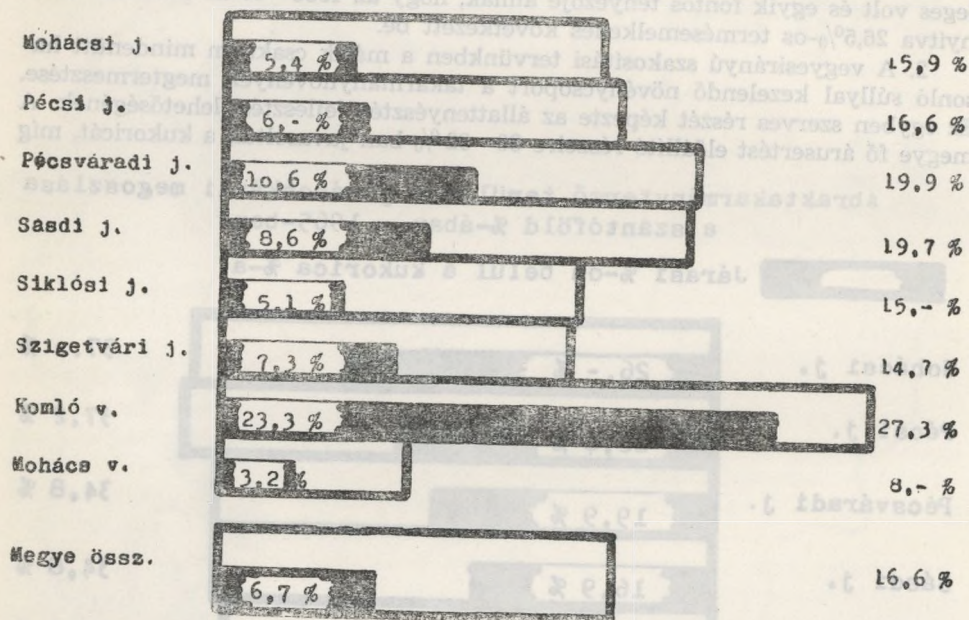
Mohácsi j.	26, - %	37, - %
Pécsi j.	22,4 %	37,2 %
Pécsváradi j.	19,9 %	34,8 %
Sásdi j.	16,9 %	34,8 %
Siklói j.	22,4 %	34,5 %
Szigetvári j.	17,6 %	34, - %
Komló v.	12 %	30,4 %
Mohács v.	18,1 %	30,2 %
Megye össz.	20,8 %	34,7 %

a kifejezetten szarvasmarha fő irányú területeken a nagyobb arányú szálás és zöldtömeget adó növényféléseket ajánlottuk. Pl. a mohácsi járásban 32⁰/₀-os kukoricát termelő tsz-ek vannak, míg a sásdi, pécsváradi és szigetvári járásokban 16—18⁰/₀-os pillangós területek alakultak ki. Sajnos, az elmúlt év mezei pocok kártétele miatt csökkent ez a ⁰/₀, de a cél továbbiakban is eredeti elgondolásainkkal megegyezik. Ez a törekvésünk helyesnek bizonyult, mert a szakosítás ilyen irányú hatására a hozamok is növekedtek. A kukorica termése a bázis évek átlagához képest — az idei elemi károk: jég, árvíz, belvív ellenére is — 20,3⁰/₀-al növekedett.

Szálatakarmánytermő területek járásonkénti alakulása

a szántóföld %-ában - 1965-ben

Járási %-on belül a pillangós szálatakarmány %-a

Az állattenyésztésen belüli abrakfogyasztó állatok (sertés, baromfi) szám-szerű növekedése miatt a fejlődése ellenére sem vált lehetővé, hogy abrakból önellátóak legyünk. Erre csak a kenyérgabona területek csökkentése és egy-idejűleg az abraktermő területek növekedése mellett lesz lehetőség. (Baranya megye a régi időkben is kukoricából behozatalra szorult.)

A szálatakarmányok mennyiségi emelésének útja továbbra is a holdan-kénti hozam növelése, valamint a rétek, legelők megjavítása. A szántóföldi ter-mesztésüknél a rétek, legelők meghatározott szereppel bírnak. A megye domb-sabb részein a Zselicben, a sásdi, pécsváradi járásban a pillangós területek növelését e járárok erodált volta is szükségszerűen megkövetelik. E területeken a pillangósnak takarmányszerepe mellett igen fontos eróziót megkötő feladata is jelentkezik.

3. A kenyérgabona, abrak és szálatakarmány 84—85⁰/₀-os területfoglalása mellett 15—16⁰/₀ az a terület, amelyen szakosítási tervünknek megfelelően az

egyéb növényeket el tudtuk helyezni. A megye tájtermelési programjának megfelelően kialakultak a főbb ipari növények termesztési körzetei és ezeken belül koncentráltak az üzemekben.

Az irányelveknek megfelelően sikerült biztosítani, hogy a termeltető vállalatok egyes fontosabb ipari növényeket többségükben a termelésükre legkedvezőbb helyeken szerződtetik. A rostlenre pl. legkedvezőbbek a viszonyok a szigetvári, valamint a siklósi járás egy részén. Az egész len tervünket e területen 13 termelőszövetkezetben termelik meg. Ezzel elértük, hogy az ország 20 legjobb lentermelője között 7 baranyai tsz van. A mozsói „Zrínyi”-ben a 38 q-ás átlagtermést is elérték és 1966. évre újra 150 kat.-holdra kötöttek szerződést.

A kender termesztésére legjobbak a viszonyok a Duna és Dráva öntés talajain. Az itt fekvő mohácsi és siklósi járásban termesztik meg a megye összes kenderét. A tájtermelés kialakítása előtt az egész megyében szétszórtan termeltek kendert. Ma már a kialakított kenderkörzetben több üzem 200 kh-on felül termel 40—50 q-ás átlagterméssel mind Mohács környékén, mind a Dráva-melletti területeken.

Kiváló len-kender termesztők, traktorosok, gépkezelők tanulták meg e növények termesztését.

A cukorrépánál is történt fejlődés a tájtermelés kialakítása óta. Területileg úgy koncentrálni, mint a lent-kendert, még nem tudtuk — de olyan mértékben nem is célunk. 1960-ban a termelőszövetkezetek 97 % -a termelt még cukorrépát, 1964-ben 75 % -a. Van olyan körzetünk a mohácsi járásban, ahol a tsz-eknek csak 56 % -a termel cukorrépát és az átlagos répatermő terület mindenütt 50 kh felett van. Itt a legmagasabbak a termésátlagok is. Viszont azokon a helyeken a legalacsonyabbak, ahol az egy tsz-re eső répatermő terület az 50 kh-át sem éri el. Az e téren elért eredményt legjobban kifejezi az a tény, hogy 50 kat.-holdon fölül termeli a tsz-ek 56 % -a az összes terület 83 % -át, vagyis 17 % csak az a terület, ahol 50 kh-nál kisebb területen termelnek cukorrépát.

Tapasztalatunk, hogy ahol ezeket az ipari növényeket — a termesztési adottságoknak megfelelően — koncentráltan termesztik és így a terméshozamuk alakulása az egész gazdaság jövedelmezőségére döntően kihat, szakszerűbben termesztik mint ott, ahol csak kisebb területen, szétszórtan és a jövedelmezőség alakulásában nem jelentkezik számottevő súllyal terméseredményük.

Az alábbi táblázat mutatja a fentiekben említett főbb ipari növények átlagainak alakulását az elmúlt 5 évben.

Növ.	1960	1961	1962	1963	1964	1965. évek
I.	— 65	q/kat. hold.				
Len	13,8	19	16,6	20	23,6	33
Kender	21,7	16,2	22,5	23,8	31,4	35
Cukorrépa	113	107	139,8	146,2	157,1	165

4. Nem volt kielégítő a helyzet a burgonyatermesztésben. Szétszórtan minden termelőszövetkezetnél volt burgonya. Hiányos agrotechnika és növényvédelem mellett nagy volt a fajta-leromlás. Az elmúlt évben már többségében kialakultak burgonyás tsz-ek és több helyen 300 kh-on felül is termesztettek. Sombereken pl. ez évben több mint 2 millió Ft bevételük volt burgonyából. A következő évben 25—30 üzemben (a tsz-ek 18—20 % -ánál) megtermesztik a bur-

gonyaterület 90—95 %-át. Csökken a termeszővegyeségek száma, koncentrálódnak a termelő erők, szakmunkások nevelődnek ki, olcsóbbá válik a termelés, nő a tsz-tagok jövedelme. Ezeket a tsz-eket FM segítséggel el kívánjuk látni a burgonyatermesztés gépeivel is.

5. Zöldségtermesztésben a kis 3—5 holdas kertészeteket felváltották a 30—40 kh-nál nagyobb zöldség-kertészetek. Elhatárolódtak a MÉK, — a Konzervgyár részére termelő üzemek. Bár vannak még hiányosságok a termesztés-, az átvételek körül, azonban biztonságosabbá vált a termelés. Jelenleg a piacon még a háztáji zöldség dominál, de az exportnál, az üzemi élelmezéseknél elsősorban a termelőszövetkezet árui a döntők. Olyan fontos exportra termelő helyek alakultak ki, mint Mohácson az adventi kelkáposzta-, a siklós—villányi zöldborsó-, az Old környéki újbungonya területek. Innét országosan legkorábban mennek exportra a termékek és így a termelőszövetkezetek jövedelme mellett igen fontos népgazdasági értéket is képviselnek. Olyan kertészeti lehetőségeink vannak, mint pl. Szabadszentkirályon, Kémesen, ahol igen jó szakvezetés mellett 50 000 Ft-on felüli holdankénti bruttó bevételek származnak a szakosított kertészetekből.

A megye tájtermelési programja elkészült, nagyobb részben már e szerint megy a termelés, de az átmenet még tovább tart. A legtöbb termelőszövetkezetben már kialakultak azok az arányok, amelyek megszabják a gazdálkodás menetét. Feltétlenül fontos, hogy minden üzem a tervekészítés előtt alakítsa ki a maga tanulmányát a gazdálkodás egész irányára vonatkozóan. Ez képezze alapját minden egyéb beruházásnak is.

A továbbiakban tervbe vettük, hogy a határozott termelési irányokban haladó termelőszövetkezetek gépesítését mind erő, mind munkagépekkel a rendelkezésünkre álló lehetőségek erejéig megoldjuk. Biztos vagyok abban, hogy a beruházott gépeket ez esetben jobban kihasználják, a vezetés könnyebb lesz, a termelés növekszik.

Egy megalapozott távlati terv szerint gazdálkodó üzemből a kötelező tervmutatók helyett olyan világos helyzet alakult ki, ahol a népgazdasági érdek szoros egységet képez az üzemi érdekekkel és minden központi szabályozás nélkül is arra törekszik a tagság, hogy maximálisan kihasználja a részére biztosított termelő erőket, magasabb jövedelemhez jutnak. Ez egyben a népgazdaság fejlődését is szolgálja.

Mammutfenyő, jobbra gyantás cédrus, köztük tulipánfa

Sophora japonica ev. pendu

Sequoia gigantea

DR. VÖRÖSS LÁSZLÓ ZSIGMOND

A HELESFAI ARBORÉTUM

Ha Pécsről Dombóvár felé vonaton utazunk, és Cserdi-Helesfa vasúti megálló környékén balra, északnyugat felé kinézünk, a dombélen feltűnik néhány karcsú, csúcsos fa, amelyek elütnek környezetüktől, a megszokott, legömbölyített lombos fáktól. Valóban, messzi földek ritka túlevelűi láthatók a távolban.

Aki szeretné megnézni ezeket a szokatlan alakú fákat, szálljon le itt a vonatról, ha van bátorsága vállalni a reá váró gyaloglást. Helesfára még köves út visz be, innen görbe dűlőúton, szőlők között, öreg diófák alatt kanyarog utunk. A lösz-domb oldalában hatalmas vízmosás, horhos ijeszti meg a bokrok közt tekintőt. Egy forduló, s előttünk áll a karcsú, haragoszöld, magas, gyantás cédruspár. Mint örök vigyázzák egy udvarház bejáratát.

Nádossy Imréé volt az udvarház — itt egy kicsit túlbecsülve kastélynak nevezik — amelyet mintegy 15 kh-as park vett körül. Lehet, hogy ez valamikor jelentősen nagyobb volt, ma csak ekkora. Régi szépségének emlékeként csupán a gyönyörű park maradt. A hozzáértéssel válogatott fák pusztítását a háború alatt már a német katonák megkezdték. Itt telepedett meg egy légi-figyelő osztaguk, innen jól be lehetett látni a síkot délre, a messzi Dráváig, keletre talán Geresdig, északra és nyugatra is nagyon távolra. Figyelőhelyüket az itteni legmagasabb pontra, a mammutfenyő csúcsára helyezték. Ennek nyomát jó szemű kutató a vasútról láthatja. Ekkor kezdődött a rongálás, amely folytatódott egészen mostanig. Az udvarháznak 1945-től több gazdája volt, s ha nem is pusztították, de rendszeresen nem gondozták sem a házat, sem a parkot, s így mindegyik eleget pusztult magától is. Reméljük, mindez már a múlté!

Ám nézzük meg, mi látható ma a parkban!

Mindjárt az arborétum bejáratánál áll a két gyönyörű gyantás cédrus (*Heyderia decurrens*). Párban állnak, s ez talán még jobban emeli szépségüket. Egy náluk hatalmasabb példány a park közepén díszlik. Ennek törzskerülete mellmagasságban 286 cm. A magyar irodalomban szereplő legnagyobb méretnél valamivel még nagyobb is! Ez tehát hazánk legnagyobb ilyen fája! Magassága is jelentős, 21 m. A gyantás cédrusnak őshazája É-Amerika nyugati partvidéke, ahol közel kétszer ilyen magasra is megnő. Alakja karcsú piramis, lombozata egy kicsit a tujára emlékeztet. Toboza 2—3 cm hosszú, éréskor szétnyílik. Megfelelő környezetben — és itt úgy látszik ilyenben van —, erőteljesen növekszik. Mindig arányos termete, sötétzöld színe miatt értékes eleme minden parknak. Egy kicsit fagyérzékeny, s emiatt ilyen szép és hatalmas példányai ritkán láthatók.

Mindjárt e hatalmas fa mellett egy másik, még nagyobb fa látható, a mamutfenyő (*Sequoia gigantea*). Törzskerülete 416 cm, magassága 27 m, lombozatának szélessége 15 m. A legnagyobb hazai példányok közül való. Őshazája Kalifornia, ahol páratelt levegőjű völgyekben található legnagyobb példányai, amelyek a miénknél négyszer magasabbak. Igaz, azok 2—3 000 évesek! Ez pedig aligha több 100 évesnél.

Itt, e hatalmas fák közelében díszlik a tulipánfa is (*Liliodendron tulipifera*). Nem tartozik a hazai óriások közé, törzskerülete mindössze 224 cm, de magassága 18 m. Ennek hazája is É-Amerika. — Egy kicsit a platánra emlékeztet alakjával, levelével, lombszínével. Impozáns látványt nyújt, amikor virágzik. Tulipán alakú, végálló, zöldessárga, de narancspirossal élénkített nagy virágai tavasz végén nyílnak. Világossárga termése tobozhoz hasonlít, ősszel érik, majd széthull. Ez a fa is nedvesség-igényes.

Ugyancsak itt díszlik egy nagyon szép, s méretében is országos jelentőségű fa, a vasfa (*Gymnocladus dioica*). Kétszeresen szárnyasan párosan összetett levelei meghaladják a 60 cm hosszúságot. Virága az akácéra emlékeztet. Termése hatalmas, vaskos hüvely, mint a szentjánoskenyér. Törzskerülete 220 cm, magassága 16 m. (A legnagyobb hazai példány 295 cm kerületű, Veszprémben van.) Hazája É-Amerika.

Hasonlóképpen É-Amerika a hazája a narancsepernek (*Maclura pomifera*). Erről különös nyomatékkal kell itt szólni, mert a legnagyobb hazai példány mérete innen került be az irodalomba. Az itteni magában álló óriásnak a törzskerülete 320 cm. Széles lombkoronájú, arányos termetű példány. Kétlaki fa. Ez éppen hím. Fényes zöld levele, tövises hajtása, termésének alakja hasonlít a narancshoz, innen a neve. Termése azonban nem ehető, tejnedvet tartalmaz, mint a hajtások, levelek is. Enyhe illata kellemes. Sok helyen élősvénynek ültetik. nyesik, sűrű bozótja ilyenkor átjárhatatlan.

Tekintélyes nagyságúak az ugyancsak észak-amerikai származású fekete-diók (*Juglans nigra*), amelyeknek törzsvastagsága eléri itt a 350 cm-t, ami igen jelentős. Termése nem ehető, de mint sorfa, díszfa, iparifá, sőt oltási alany a királyi dióhoz, jelentőssé teszi.

A park minden faneméről írni itt lehetetlen, hiszen a fák fajszáma meghaladja a 40-et. A fajoknak ez a gazdagsága éppen egyik érdekessége is ennek az arborétumnak, s ez még a kevésbé hozzáértőt is mindjárt az első pillanatban megragadja. Vannak azonban ugyanakkor sorok is egynemű fákból.

A parknak műemléke egy lépegető oroszlán szobra fehér márványból. Érdekes az itteni széles és mély kút (kettős vödrével), amely régen a majorságot is ellátta.

Ennyi hatalmas méretű fa, ennyi külföldi eredetű öreg példány, s majdnem mindegyik nedvességigényes! Itt pedig löszdombnak a tetején vagyunk, gyakran szélnek kitéve. A löszdomb maga is száraz, s a gyakori szél is csak fokozza a szárazságot. A kerítéstől, a park szélétől alig 50 m-re mintegy 15 m mély lösz kút, amely horhosban folytatódik, tehát a talajvizet ennél a szintnél följebb nyilván nem engedi. Szinte alig hihető, hogy a szárazságra utaló körülmények sokasága között mégis ennyi a nedvességigényes öreg, hatalmas és szép fa!

Megérdemelne ez a különleges arborétum, hogy ne csupán megőrizzük eddigi értékes anyagát, hanem tovább is fejlesszük, vonzóvá, széppé tegyük. Talán idővel azt is megállapíthatja a tudomány, hogy névszerint kiknek köszönhetjük az észak-amerikai származású fák ilyen gazdag megtelepítését a mi szép Baranyánkban. Így csak a névtelennek szól hálás köszönetünk a megyének biztosított kincsekért!

301ad

December 28-án megyei tanácsülés tárgyalta a művelődési osztály munkáját s egyetértett a v. b. előterjesztésében megjelölt feladatokkal.

Határozatot hozott az általános iskolák körzetesítésének továbbfejlesztésére, az általános iskolai diákotthonok szervezésére. Felhívta az osztály figyelmét az iskolareform további eredményes megvalósítására, a nevelők továbbképzésére és a tanulók világnézeti nevelésére, a gyengén ellátott körzeti általános iskolák és új középiskolák feltételeinek javításával az iskolahálózat korszerű továbbfejlesztésére. A tömegkulturális rendezvények és korszerű módszerek minőségi továbbfejlesztését az üdülőhelyek kulturális igényeinek tervszerű kielégítését tűzte ki feladatként az osztály elé.

A tanácsülés részvevői megtekintették az osztály által készített s a megye művelődésügyének 5 éves fejlődését bemutató kiállítást. A kiállítást a Mózgó Művelődési Ház januártól a megye községeiben vándoroltatja.

*

Több mint 10 millió forintot fordítunk az idén a megyében levő művelődésügyi intézmények felújítására, korszerűsítésére.

*

Az idén szeptemberre elkészül a komlói 12 osztálytermes gimnázium és diákotthon, a hosszúhetényi 75 férőhelyes óvoda és a szentlőrinci 12 osztálytermes általános iskola és gimnázium.

*

Mecseknádasdon a következő tanévben új 40 férőhelyes általános iskolai diákotthon indul. Az átalakítási munkálatokra a megyei tanács művelődésügyi osztálya 200 000 forint hitelt biztosított.

*

Korszerűsítjük és bővítjük a balatonberényi gyermeküdülőt. Az idén az összes épület teljes felújítására sor kerül. Új telek vásárlásával sportpályát és

játszóteret létesítünk és az üdülőtelepet új kerítéssel látjuk el.

*

Sásdon általános iskolai diákotthon kezdte meg működését szeptember hónapban. A diákotthonban 70 tanuló nyert elhelyezést, kik szeptembertől a sásdi általános iskolában folytatják tanulmányaikat. A diákotthon beindításával a szakrendszerű oktatásban részesülő tanulók száma 86,2%-ra emelkedett.

*

Általános iskolai napközi otthon kezdte meg működését Hetvehelyen. A bejáró tanulók szociális ellátottságának javítását szolgáló intézmény felszerelésének bővítéséhez jelentős KÖFA-támogatást biztosított a kishajmási községi tanács.

*

A Sásdi Járási Tanács VB Művelődésügyi Osztálya az elmúlt évi tapasztalatokon okulva tervszerűbbé kívánja tenni az oktatási intézmények 1966. évi tatarozását. Ennek érdekében december hó folyamán körzeti megbeszéléseket tartottak a tanácsi székhelyeken. A megbeszélésen az intézmények vezetőin kívül a községi tanács vb.-felelős számadója is résztvett. A jóváhagyott költségvetési hitelek határában belül tisztázták az 1966. évben elvégzendő feladatot. A megbeszélés arra irányult, hogy egy-egy esztendőben egy-egy intézmény alapos tatarozását végezzék el, ne törtenjék meg a hitelek elaprózása az egy tanácshoz tartozó községek között. Vegyes beruházásból 2 tanterem épül Abaligeten. A tanterem fejlesztés célszerűen szolgálja a további körzetesítési program végrehajtását.

*

December első felében átvételre került a 80 000 forintos költséggel korszerűsített és kibővített homorúdi politechnikai műhely.

A sásdi járási pedagógiai tanács értekezlet keretében ismertette a Szülői Munkaközösségek 1965/66. tanévi feladatait. Az értekezleten az SZM elnökökön kívül a Nőtanács titkárai is résztvettek. Az értekezleten pedagógiai tárgyú ismeretterjesztő filmvetítés is szerepelt.

*

A mohácsi járásban a felnőttoktatást irányító tagozatvezetőkkel december hó 17-én tapasztalatcsere-tartottak.

*

Úttörőstúdiót működtet a sásdi általános iskola úttörőcsapata. A stúdió a közvéleményformálás egyik fő eszköze az iskolában. A stúdió működését műsorszerkesztő bizottság irányítja. Az adások során hirdetések, megemlékezések hangzanak el, rendszeres műsor az adásban az úttörő híradó. A nagyszünetekben egyes rajok önálló műsort is közvetítenek.

*

Az óvónők szakmai-módszertani továbbképzésének segítésére a megye területén 2 módszertani központ alakult: az anyanyelvi és környezetismereti foglalkozások változatos módszereinek beszerzésére Szentlőrincen, a szám-, tér-, formaismereti foglalkozásokban az aktivitást biztosító eljárások kutatására a Komló, Sallai utcai óvodában. Mindkét óvoda nevelőtestülete lelkesen vállalkozott a feladatra és szívesen állnak az érdeklődők rendelkezésére. A havonta tartott továbbképzési napokon járásonként 2—2 óvónő látogatott el eddig a fenti két óvodába, az ott tapasztaltakat eredményesen hasznosították.

*

Lezajlottak az esztétikai nevelés kérdéseivel foglalkozó első óvodai nevelőtestületi viták. Dicséret illeti a vitavezetőket, hogy jó felkészüléssel, sok szemléleti anyag bemutatásával segítették az élénk és tartalmas megbeszélések kibontakozását.

*

A Baranyai Óvónők Énekkara folytatja múlt évben megkezdett munkáját. Az énekkar sikerrel szerepelt a Megyei Nőtanács 1965. október 28-án tartott Megyei Nőkonferenciáján és Nagypeterd közönségének december 12-én kedves estét szerzett műsorával.

*

A Pedagógusok Szakszervezete Megyei Bizottsága, a Pécs városi Tanács VB. Művelődésügyi Osztálya, a Bara-

nya megye Tanácsa VB. Művelődésügyi Osztálya és az Állami Biztosító Megyei Igazgatósága támogatásával 1965. december 28-tól 1966. január 8-ig Pécsen a Nagy Lajos Gimnáziumban bemutatásra került — a Pedagógusok Szakszervezete, a Művelődésügyi Minisztérium és az Állami Biztosító „Munkavédelem az iskolában” című vándorkiállítás.

*

A Pedagógusok Szakszervezete, a Művelődésügyi Minisztérium és az Állami Biztosító 1965. december 28—29-én Pécsen rendezte meg a dunántúli munkavédelmi felügyelők második tájértekezletét.

*

Baranya megye gyakorlati foglalkozást oktató általános iskoláinak igazgatói, igazgatóhelyettesei és a tárgyát oktató nevelői a téli szünetben munkavédelemből vizsgáltak.

*

Egyre több iskola igazgatója, tantestülete érti meg a „Tiszta iskola, egészséges ifjúság”-mozgalom jelentőségét a tanulóifjúság egészséges életmódra nevelése érdekében. Ezt igazolja az 1964/65-ös tanév végi számszerű eredmény is. A megye 374 általános iskolája közül 113 nyerte el a „Tiszta iskola” címet, s ezzel megyénk országosan a második helyezést érte el. A Magyar Vöröskereszt Országos Központja 15 ezer forint jutalmat biztosított a mozgalomban eredményes munkát végző vöröskeresztes tanárelnökök személyi és az általános iskolák tárgyjutalomban való részesítésére. A fenti összegből a következő tanárelnököket jutalmaztuk: Göncz Jánosné és Fóris Józsefné Komló, Szántó Lajosné Mohács, Gubiczky József Dunaszekcső, Blum Lőrincné Bóly, Reichart László Balasa, Medgyesi János S'klósbodony, Simon Mária Berkesd, Szántó Ferencné Püspöklak, Várszegi Alajos Barátúr, Gyömpál Elemér Gödrekeresztúr I., Szeli Judit Beremend, Herr Miklósné Villány, Pintér Józsefné Nagypeterd, Soós Jánosné Katádifa. Jutalmat kaptak a következő járási ifjúsági vöröskeresztes felelősök is: Lantos József mohácsi járás, Jakubács András szigetvári járás és Bárdi László pécsvárad járás. Tárgyjutalomban részesített általános iskolák: Komló-Dávidföld, Uj-mohács, Homorúd, Borjád, Bicsárd,

Dinnyeberki, Máriakéménd, Mecseknádasd, Csikóstóttós, Kaposszekcső, Dráfafok, Révfalu, Almamellék, Szentlászló.

*

Heves megyei népművelők látogattak december első hetében Baranyába a körzeti népművelési rendszer tanulmányozása céljából.

*

Égésznapos továbbképzést rendezett a Népművelési Tanácsadó december 12-én Pécs város és a megye fotoszakkörvezetői, színjátszórendezői és díszítőművészeti szakkörvezetői részére.

*

December 14-én tapasztalatcserére jöttek össze a megye technikai klubvezetői, műszaki szakkörvezetői Pécsváradon, ahol tanulmányozták a szakköri foglalkozások módszereit és az egyes foglalkozások didaktikai kérdéseit.

*

Az 1965. év utolsó 3 napján a gyermektáncoktatók részére rendezett továbbképzést a Népművelési Tanácsadó.

*

A Sásdi Járási Tanács VB. Művelődési Osztálya 1965 telén két ízben tartott a községi tanácsok v. b. vezetői részére továbbképzés jellegű előadást. Az előadások részletesen foglalkoztak a községi tanácsok közoktatási és népművelési szakigazgatási feladataival.

Az elhangzott témákból decemberben szellemi vetélkedőt rendeztek: „Művelődési közigazgatási vetélkedő” címmel s azon valamennyi vb.-vezető résztvett. A vetélkedő totóval indult, majd a legtöbb találatot elért 10 vb.-vezetőnek különböző elméleti és gyakorlati kérdésekre kellett válaszolnia. A 3 első helyezettet: Máté János gerényesi, Balogh Antal bikali v.b.-titkár és Finta József szászvári vb.-elnököt a járási tanács v. b. értékes jutalomban részesítette.

*

A sásdi járási művelődési ház decemberben 2 napos továbbképzést rendezett a járás klubvezetői részére, melyen a falusi klubmunka kérdéseit vitatták meg a résztvevők, majd gyakorlati bemutatókon vettek részt. Bodolyabéren megtekintettek egy klubfoglalkozást.

*

Gödreszentmártonban falusi klub létesült, melynek teljes berendezését 1966-ban a községi tanács biztosítja.

Sárhátón ünnepélyes külsőségek között adták át rendeltetésének az új művelődési termet, mely ízléses berendezésével, jó felszerelésével biztosítja a helyi kulturális igények kielégítését.

*

Lánycsokon befejeződött a művelődési otthon 70 000 forint költségű felújítása. A helyi fiatalok közel 40 000 forint értékű társadalmi munkával járultak hozzá az építkezéshez.

*

A mohácsi járásban működő művelődési otthonok igazgatói részére a művelődésügyi osztály évvégi munkaértékelést tartott, melyen a végzett munka értékelése mellett meghatározta az 1966. év főbb feladatait.

*

A komlói Május 1 Művelődési Házban klubot rendeztek be a bejáró dolgozók részére. Itt tölthetik az autóbusszal bejáró bányászok, az üzemi dolgozók szabadidejüket, a várakozási időt minden hétköznap 12-től 3 óráig. Rendelkezésükre áll a hírlapolvasó, a könyvtár és a büfé. A klubban egyelőre kísérleti programot valósítanak meg. Naponta vetítenek rövid ismeretterjesztő filmeket, időnként könyvismertetést, hanglemez bemutatót rendeznek. Tervbe vették a legújabb filmhíradó bemutatását, a vasárnapi sportesemények rendszeres megvitatását, fejtörők rendezését. Az amatőrfilmstúdió is bemutatja itt a város életéről készített filmjeit. A bejárók klubja rövid idő alatt nagy népszerűségre tett szert. 150 rendszeres látogatója van.

*

A Megyei Könyvtár helyismereti gyűjteményének, az ún. „Baranya Könyvtár”-nak keretein belül létrehozták a képarchívumot. Az archívumban a megye különböző helységeiről, műemlékeiről, tájairól, társadalmi és politikai eseményeiről készült fényképeket, képes levelezőlapokat, metszeteket helyeznek el. Az elmúlt negyedévben mintegy 200 fényképfelvételt és levelezőlapot vásároltak s ezzel megvetették gyűjteményük alapját. A Művelődési Osztály felhívására több szakkör, elsőként az újpétrei, máris szép anyagot küldött be.

Ezután is kérjük a „Művelődési Tájékoztató” olvasóit, elsősorban a foto- és honismereti szakköröket, hogy a birtokukban levő baranyai vonatko-

zású képanyagot bocsássák rendelkezésre a Megyei Könyvtár archívuma számára.

*

A Pécs-Baranyai Könyvtárközi Bizottság első közös kiadványként elkészítette a pécsi könyvtárak folyóirat leltérlhelyjegyzékét. A kiadvánnyal segíteni kívánják a könyvtárakhoz forduló dolgozókat, elsősorban a szakembereket, a megye területén dolgozó könyvtárosokat a tájékoztatás, illetve könyvtárközi kölcsönzés munkájában.

*

Abaligetén a községi tanács épületében különálló, szép, tágas helyiséget kapott a könyvtár. A Megyei Könyvtár által kiadott berendezés méltó helyet kapott s kulturált környezet várja az olvasókat.

*

Kiskassán KÖFA támogatásból átalakítottak egy helyiséget könyvtári célra. A Nőtanács tagjai függönnyel és kézimunkával tették otthonossá a helyiséget.

*

A gyermekek közti propaganda érdekes módszerét alkalmazza Micskei Sándorné szászvári könyvtáros. Rendszeresen tart diavetítéseket, főleg azokból a filmekből, amelyek könyvalakban is megjelent meséket dolgoztak fel. Vetítés után a meséskönyvek azonnal kikölcsönözhetőek.

*

A pécsi járásban, Hirden és Romonyán — kísérletképpen — olyan klubkönyvtárat hoztak létre, ahol felolvasásokat, könyvismertetéseket tartanak. Romonyán a könyvtáros télapó ünnepséget is rendezett szavalóversennyel egybekötve, melyre 17-en, köztük 3 KISZ-fiatal nevezett be.

*

November végén Borsod megyei könyvtárosok jöttek Baranyába, hogy tanulmányozzák a kisközségek könyvtárj ellátását, elsősorban a körzeti könyvtárak működését. Jártak a bikali s a szászvári körzeti és a mágocsi községi könyvtárban. Legjobban a mágocsi könyvtár szakirodalmi propagandája nyerte meg tetszésüket, mellyel jelentősen növekedett az ismeretterjesztő könyvek forgalma. December elején a Zala megyeiek látogattak Baranyába, akiket főként az irányító és módszertani munka érdekelt.

A pécsi Janus Pannonius Múzeum 1964. évi Évkönyve elhagyta a sajtót. A rendkívül gazdag, 33 ív terjedelmű kötet a múzeumban művelt minden tudományágból több értékes tudományos cikket, tanulmányt közöl. A kötet nagy gazdagodása honismereti-irodalmunknak.

*

A Dunántúli Dolgozatók — a Janus Pannonius Múzeum új kiadványsorozata — első három száma megjelent. Ezek a kis monográfiák szerencsésen egészítik ki a múzeum más kiadványait, a tudományos jellegű évkönyveket, a kiállítási vezetőket tartalmazó múzeumj füzeteket. Ezek a tanulmányok tárgykörüknél és terjedelmükénél fogva önálló megjelenési formát kívánnak. A Dunántúli Dolgozatók számaira felhívjuk a nevelők, szakkörvezetők, honismereti szakkörök tagjainak figyelmét.

*

Megjelent a Pécs-Baranyai Múzeumbarátok Köre múzeumi körlevelének 2. száma. A most megjelent körlevél közli a Múzeumbarátok Köre tagjainak névsorát és érdekesen foglalkozik a társadalmi gyűjtők kérdéseivel.

*

A Gorkij-könyvtártól könyvjóváírással a Janus Pannonius Múzeum birtokába jutott Szabó Vladimir festőművész Zrínyi halála című festménye.

*

A Janus Pannonius Múzeum Művészettörténeti Osztálya 1965. végén több nagyjelentőségű műalkotással gyarapodott. A megszerzett műkincsek között több Nagy István festmény és grafika található.

*

Megkezdődtek az előkészületek a szigetvári Zrínyi Miklós Múzeum megkezdő állandó kiállítására kibővítésére. Kovács Valéria muzeológus több éves kutatómunka után az elmúlt év végén számos egyedül álló, szigetvárral, a Zrínyiekkel összefüggő anyagot szerzett. Ezek a nagyjelentőségű gyűjteménytárgyak a szeptemberben megnyíló új kiállításban már szerepelni fognak.

*

A pécsi Janus Pannonius Múzeum több kiállításvezető megjelenítésében fáradozik. Új kiadásban sok illusztrá-

cióval megjelenteti a Zsolnay-kiállítás Vezető-jét. Kiállításvezető készül a mohácsi múzeum kiállításához is. Sőt, a tornási falumúzeumról is rövid ismertetőt kívánnak kiadni.

*

A Janus Pannonius Múzeum Természettudományi Osztályának (Rákóczi út 64.) állandó kiállítását 1965. végén bezárták és leszerelték. Azóta már megkezdődött az épület belső átalakítása, az októberben megnyíló új, nagyszabású állandó kiállítás igényeinek megfelelően.

Megkezdődtek a siklósi vár múzeumi szárnyának első emeleti átalakítási munkálatai is. Ezekben a helyiségekben kap majd elhelyezést a porcelánmúzeum.

*

Dr. Barabás Jenő, az ELTE Néprajzi Intézetének docense megkezdte a dunaszekcsői helytörténeti-néprajzi monográfia összeállítását, a két éven át tartott gyűjtőmunka eredményeiből, anyagából. A dunaszekcsői helytörténeti-néprajzi monográfia kézírata a tervek szerint 1966. közepére elkészül.

TARTALOM

ISKOLA ÉS NEVELÉS

Dr. Szepes Lajos: A nevelési alapelvek és módszerek alkalmazása a nevelő munka gyakorlatában — — — — —	3
Zukovits Imre: A játékoság, a cselekedtetés, az érzelmi motiváció és az iskolai oktatás — — — — —	10
Dr. Varsányi László: A tanulási kedvet motiváló fontosabb tényezők a dolgozók általános iskoláiban — — — — —	16
Kisbalázs György: Egy felügyelő tapasztalatai — — — — —	20
Bóra Ferencné—Bóra Ferenc: Palotabozsoki úttörő néprajzi gyűjtők és sportolók — — — — —	30
Dr. Bernáth József—Fogarasi Sándorné: A KISZ-munka segítésének néhány kérdése — — — — —	36

NÉPMŰVELÉSI TANÁCSADÓ

Lemle Géza: A világnézet-, politikai és erkölcsi nevelésről — — — —	40
Baló István: A kirándulások nevelőhatása — — — — —	46
Antal Gyula: Népművelési előzetes — — — — —	52
Lippenszky István: Baranyai Vasárnapok — — — — —	55
Dr. Dankó Imre: Pécs-Baranyai Múzeumi Hónap 1965. — — — — —	58
Mészáros Bálint: Magyar Játékfilmszemle Baranya-Pécs 1965. — — — —	65
Fodor Pálné: Barátok között Bulgáriában — — — — —	70

KÖNYVESPOLC

Kemenes Inez: Fáklyák a kis falvakban — — — — —	76
Józsa Dénes Piroska: Írók Baranyában — — — — —	80
Kozma Jenő: Baranyai költők új kötetei — — — — —	84

ISMERD MEG BARANYÁT

Szederkényi honismereti szakkör: Hornung Ede, a marxizmus terjesztője	87
Ete János: A mohácsi csata helye a dülőnevek alapján — — — — —	91
Pápay Jenő: Egy ormánsági vár, amely nem adta meg magát a töröknek	93
Szita László: Pécsi és baranyai papírkészítők a 18. és 19. században — —	96
Baracs József: Baranya megyei tapasztalatok a mezőgazdaság szakosításáról — — — — —	100
Dr. Vöröss László Zsigmond: A helesfai arborétum — — — — —	105

HIREK